

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

KIRSAL ALANDA YARI GÖÇER ÇİNGENELERDE
TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ VE İKTİDAR İLİŞKİLERİNİN
ANALİZİ: BOLU TAŞKESTİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

İmran DEMİRTAŞ

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Dilek EROĞLU

BOLU-2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

İmran DEMİRTAŞ'a ait "Kırsal Alanda Yarı Göçer Çingenerde Toplumsal Cinsiyet Roller ve İktidar İlişkilerinin Analizi: Bolu Taşkesti Örneği" adlı çalışma jürimiz tarafından **Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans** tezi olarak oybirliğiyle / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

03.05.2019

Unvan, Adı Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı): Dr. Öğretim Üyesi Dilek EROĞLU	
Üye : Dr. Öğretim Üyesi İbrahim BİRİ	
Üye : Dr. Öğretim Üyesi Zeynep KURNAZ	

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “**Kırsal Alanda Yarı Göçer Çingelerde Toplumsal Cinsiyet Roller ve İktidar İlişkilerinin Analizi: Bolu Taşkesti Örneği**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvurulan kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

İmran DEMİRTAŞ

03.05.2019

ÖNSÖZ

Yapılan bu çalışmanın da en temel amacı; kırsal alanda yarı göçer bir şekilde yaşayan Çingenelerin, yaşamlarını özel ve kamusal alanda cinsiyetleri üzerinden nasıl deneyimlediklerini, ilişkilerini hangi iktidar sürecinden geçirdiklerini ortaya koymak ve bulguları betimsel analiz çerçevesinde aktarmaktır. Çalışmada Çingene toplumu, Çingene kadın, toplumsal cinsiyet, iktidar yapıları ile ilgili literatürler taranmış ve 10 Çingene kadın ile derinlemesine görüşme yapılarak veriler elde edilmiştir.

Öncelikle, yolun diğer tarafındaki Çingenelerin dünyasına girmemi sağlayan, hayatımda açtığı pencerelerle tüm bu zorlu sürecimde, sahip olduğu tecrübelerini ve bilgilerini benimle paylaşan ve bana olan inancını hiçbir zaman yitirmeyen, tez danışmanım, değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Dilek EROĞLU'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tanışmamızdan bu yana hayatımın her alanında önemli bir yere sahip olan, sevgisini, inancını, sabrını, desteğini hiç eksik etmeyen dostum, canım, yol arkadaşım Ayten DÜZ'e; varlıklarını hep hissettiren yıllarımın en önemli şahitleri dostlarım Ayşe GÜR ve Pınar GÖGEBAKAN SERİN'e; dualarıyla hiçbir zaman beni yalnız bırakmayan, bugünlere gelmemde en fazla emeği olan canım aileme ve son olarak çalışmamda bana umut olan Berke, Eray ve Deniz'e teşekkür ediyorum.

İmran DEMİRTAŞ

03.05.2019

ÖZET

KIRSAL ALANDA YARI GÖÇER ÇİNGENELERDE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ VE İKTİDAR İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ: BOLU TAŞKESTİ ÖRNEĞİ

İmran DEMİRTAŞ

Yüksek Lisans Tezi

Sosyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Dilek EROĞLU

Mayıs 2019, 157 + xiv Sayfa

Toplumsal cinsiyet, bireyin kültürle kurduğu ilişkide özne olma sürecinde yaşadığı deneyimleri yansıtmaktadır. Bu deneyimler, gündelik yaşamda çeşitli iktidar ilişkilerini var etmektedir. Gündelik yaşam sürecinde kadınların ve erkeklerin iktidar ilişkilerinde; kimin, neyi, nasıl yapacağı, sınırlarını nereden çizeceği, kime hangi özellik ve değerlerin atfedileceği gibi konular yer almaktadır. İktidar ilişkilerinin incelenmesinde ise aile en önemli yapıdır. Kamusal ve özel alandaki kadının varlığının, iktidar dengelerinde nerde olduğunun görülmesi açısından bu durumun irdelenmesi gerekmektedir. Yapılan bu çalışmanın da en temel amacı; kırsal alanda yarı göçer bir şekilde yaşayan Çingenerin, yaşamlarını özel ve kamusal alanda cinsiyetleri üzerinden nasıl deneyimlediklerini, ilişkilerini hangi iktidar sürecinden geçirdiklerini ortaya koymak ve bulguları betimsel analiz çerçevesinde aktarmaktır.

Bolu/Taşkesti kırsalında yaşayan 10 kadın ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilerek tamamlanan bu çalışmada; Çingene kadınların aile ilişkilerinde üstlendikleri sorumluluk ve rollerin, kırsal alandaki iş paylaşımı ve karar verme

durumlarının, aile konumundaki statü ve saygınlıklarının, aynı zamanda kadının belirginliği ve değerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: ingene Kadın, Toplumsal Cinsiyet, İktidar İlişkileri, Anaerkil Yapı, Kırsal Alan

ABSTRACT

GYPSIES LIVING IN RURAL AREAS, ANALYSIS OF GENDER AND POWER RELATIONS: BOLU / TAŞKESTİ EXAMPLE

İmran DEMİRTAŞ

Master Thesis

Department of Sociology

Advisor: Assist. Prof. Dr. Dilek EROĞLU

May 2019, 157 + xiv Pages

Gender reflects the experiences of the individual in the process of being the subject in the relationship with the culture. These experiences create various power relations in everyday life. in the relations of power of women and men in everyday life; topics such as who, what, how to do it, where to draw its boundaries, and which features and values to be attributed. Family is the most important structure in the study of power relations. This situation should be examined in order to see where the presence of women in public and private sphere exists in the balance of power and power. the main purpose of this study; In the context of descriptive analysis, Gypsies who live in rural areas in a semi-nomadic way experience how they experience their lives through gender in private and public spherestransfer to.

Bolu / Taşkesti countryside with 10 women living in the in-depth interview was completed with this study; The roles and roles of Gypsy women in family relations, their job sharing in rural areas and their status, their status and dignity in family status are the sameand the value of the woman at the time is high.

Keywords: Gypsy Women, Gender, Power Relations, Motherhood, Rural Area

Sevgili Dilek Eroğlu'na...

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI.....	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
İTHAF	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ	xii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

1. ÇİNGENELERDE TOPLUMSAL YAPI.....	8
1.1. Çingenerler Hakkında Genel Bilgi	8
1.1.1. Çingene Adı ve Dili	8
1.1.2. Çingenerlerin Kökenleri	13
1.1.2.1. Dünya Çingenerlerine Genel Bakış.....	13
1.1.2.2. Türkiye Çingenerlerine Genel Bakış.....	15
1.2. Çingenerlerin Sosyal ve Kültürel Yapısı	17
1.2.1. Çingenerlerde Yaşam Alanı.....	18
1.2.2. Çingenerlerde Aile.....	19
1.2.3. Çingenerlerde Eğitim.....	21
1.2.4. Çingenerlerde Din	22
1.2.5. Çingenerlerde Sosyal Hayat	23
1.2.6. Çingenerlerde Meslek.....	24

1.3. Çingene Önyargısı	28
1.4. Çingene Anlatıları	33

II. BÖLÜM

2. TOPLUMSAL CİNSİYET	35
2.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı	35
2.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerini	38
2.3. Toplumsal Cinsiyete Yönelik Kategorik Yaklaşımlar	43
2.4. Cinsiyetlendirilmiş İşbölümü	47
2.5. Cinsiyet Çerçevesinde Aile	48
2.6. Ataerkil Yapı	50
2.6.1. Hegemonik Erkeklik	53
2.7. Kadınlık, Annelik ve Cinsel Politika	55
2.8. Kadının Tarihi: Anaerkil Topluma Doğru	58
2.9. Anaerkil Yapı	64

III. BÖLÜM

3. TOPLUMSAL CİNSİYET VE İKTİDAR İLİŞKİLERİ	71
3.1. Emek	74
3.2. Kateksis	75
3.3. Doğada İktidar Temsili	77

IV. BÖLÜM

4. YÖNTEM	80
4.1. Araştırmanın Modeli	80
4.2. Evren ve Örneklem	81
4.3. Veri Toplama Araçları	82
4.4. Verilerin Analizi	83

V. BÖLÜM

5. BULGULAR	86
5.1. Demografik Veriler	87

5.1.1. Çingene Kadınlara İlişkin Demografik Veriler	87
5.1.2. Çingene Kadınların Eşlerine Yönelik Demografik Veriler	92
5.2. Hane ve Mekân	92
5.2.1. Yaşanılan Yerlerin Görünümü	92
5.2.2. Evlerinde Kullandıkları Eşyaların Anlamı	96
5.3. Çingene Usulü Yaşamak	99
5.4. Özel Alanda Toplumsal Cinsiyet Analizi	104
5.4.1. Aile	104
5.4.2. Hane İçi Roller ve İktidar İlişkileri	109
5.4.3. Hane İçi Bütçe Yönetimi	117
5.4.4. Kateksis	121
5.5. Kamusal Alanda Toplumsal Cinsiyet Analizi	122
5.5.1. Kırsal Alanda Çingene Kadın	122
5.5.2. İş Bölümü ve Karar Alma Mekanizmaları	125
5.5.3. Hizmetlerden Yararlanma Durumu	129
5.6. Doğanın Hâkimi Çingene Kadınlar	131

VI. BÖLÜM

6. SONUÇ	133
-----------------------	------------

KAYNAKLAR	140
------------------------	------------

EKLER

EK 1: Derinlemesine Görüşme Soruları	155
EK 2: Etik Kurul Onayı	157

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Davranış, Tavr ve Kalıpların İki Yüzü	63
Tablo 5.1: Görüşülenlerin Demografik Dağılımı.....	87
Tablo 5.2: Görüşülenlerin Eşlerinin Demografik Dağılımı	88
Tablo 5.3: Eğitim	92
Tablo 5.4: Hane İçi Rollerin Dağılımı	109

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 5.1: Düğün Albümünden Bir Kare.....	90
Fotoğraf 5.2: Çingene Kadın	91
Fotoğraf 5.3: Evlerin Görünümü	93
Fotoğraf 5.4: Çingene Kadınların Hayat Sunduğu Evler	94
Fotoğraf 5.5: Çingene Mahallesinde Bir Evin Önü	95
Fotoğraf 5.6: Evin Bir Köşesi	96
Fotoğraf 5.7: Çiçeklerin Kadını.....	98
Fotoğraf 5.8: Gül Temalı Ev	99
Fotoğraf 5.9: Doğanın Dokunuşu	99
Fotoğraf 5.10: Hayvancılık Yaptıkları Zaman, Albümden	101
Fotoğraf 5.11: Çingenelerin Dünyası	102
Fotoğraf 5.12: Geniş Aile	104
Fotoğraf 5.13: Terliksiz Çocuklar	105
Fotoğraf 5.14: Saflığı Simgeleyen Bebek	108
Fotoğraf 5.15: İktidar Temsili Kadın.....	115
Fotoğraf 5.16: Boncuk İşi.....	119

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1: Araştırma Deseni	85
--	----

GİRİŞ

Toplumsal yaşam içerisinde kültürel, iktisadi ve entelektüel anlamda kendimizi var etmeye çalıştığımız bir süreç içerisindeyiz. Yaşadığımız toplumun kültürel izleriyle birlikte iktidar ilişkilerine odaklandığımız bu süreçte dâhil olduğumuz ilk alan ‘cinsiyet’ olmuştur. İçinde bulunduğumuz kültürel yapının tezahürü, bireyin dünyaya geldikten sonraki sürecinde kadın ve erkek olma olgusunun da etkisiyle beraber yaşam çizgisini, tecrübelerini, karşısındaki imkânları ve engelleri de etkileyecektir. Tüm bunlar cinsiyet kategorisini ortaya çıkaracaktır.

Toplumsal cinsiyet; bireyin kültürle kurduğu ilişki ile birlikte onun özne olma sürecinde ortaya çıkan deneyimlerle beraber yaşanmaktadır. Bu ilişkiler bireyin hem kendisiyle hem de diğer bireylerle yaşadığı kadınlık erkeklik karmaşasına da neden olabilir. Yeni doğan çocuklara belirli kadın ve erkek kategorileri ile yaklaşıp; erkek çocuklara güçlü ve aktif özellikler verilirken aynı toplumsal cinsiyet kalıp yargıları kadınlara yumuşak ve pasif özelliklerini bırakmıştır.

Toplumsal cinsiyeti kültürel bir inşa süreci olarak kabul edip bu inşa sürecinin, bir iktidar ilişkisi çerçevesinde döndüğünü ve gündelik yaşam pratiklerimizi de etkilediğini görürüz. Bu durumda kadının konumu, günlük klişe durumları ve cinsiyet kimlikleri ile topluma empoze edilmeye çalışılmaktadır.

Kadın ve erkeğin; iktidar ilişkilerinin incelenmesi açısından aile en önemli alandır. Kamusal ve özel alandaki kadının varlığının, iktidar dengelerinde nerde olduğunu görmek açısından bu durumun irdelenmesi gerekmektedir. Yapılan bu araştırmanın da en temel amacı da budur.

Genel durumda toplumsal cinsiyet; kadınlığı ve erkekliği değil, kadınlarla erkeklerin hem birbirleriyle olan hem de kendi cinsleriyle olan cinsiyet ilişkilerini işaret

etmekle birlikte; kimin, neyi, nasıl yapacağı, sınırlarını nereden çizeceği, kime hangi özellik ve değerlerin atfedileceği gibi konularla da ilgilenir. Zamana ve içinde bulunduğu topluma göre farklılık gösteren toplumsal cinsiyet kavramı; kime hangi rol, kısıtlama veya özgürlüklerin verildiğini de içinde değerlendirilir.

Toplumsallaşma sürecinde bireyi, çeşitli kalıplaşmış beklentiler karşılar. Bu sistem içerisinde bireye, çeşitli araçlarla cinsiyetini kabul ettirme amacı vardır. Bu noktada toplumsal cinsiyeti pekiştiren en önemli nokta ‘yeniden üretim’ alanıdır. Yeniden üretim, hem kadının hem erkeğin çeşitli araçlarla bilinçsizce gerçekleştirdiği bir alandır.

Toplumsal cinsiyet, kişinin farklı öznelliklerle birlikte toplumda kurduğu ilişki içerisinde yaşanan bir inşa sürecidir. Bu inşa sürecinde farklı kadınlık ve erkeklik rolleri; farklı alanlarda, farklı sınıflara dâhil ya da farklı kültürlerdeki kadın ve erkek öznelliklerinin üretildiği yapılarda ortaya çıkmaktadır. Tüm bu farklılıklar ve yapıların en önemli etkeni ise kişilerin cinsiyet kategorileriyle birlikte iktidar ilişkilerini de farklılaştırmasıdır.

Bir kültürel inşa süreci olarak kabul edilen toplumsal cinsiyetin; farklı dönemlerde, farklı toplumlarda, farklı şekillerde etkileri bulunmaktadır. Bu nedenle kadına ve erkeğe yüklenen rollerde de farklılıklar görülecektir. Aileden başlayan ve diğer kurumlarla ilişki içerisine giren kadın ve erkek olma, zamanla ve sorgulanmadan öğrenilir. Doğal olma ve doğal farklılık; birbirini kavrayacak şekilde kültürel ve ideolojik oluşumlarla birlikte toplumsal cinsiyetin, kendine özgü düşünüş biçiminin bir parçası haline gelmektedir (Connell 1998: 113).

Yapılan bu çalışmada; toplumumuzda ataerkil yapının doğal algılanışını ve değişmez olduğu düşüncesini bir tarafa koyarak, anaerkil yapının izlerinin görüldüğü bir topluluk olan Çingenerin, zorlu yaşam sürecindeki cinsiyet rolleri etrafında iktidar ilişkilerinden bahsedilecektir.

Tarihsel sürece bakıldığında, dünyada pek çok göçebe topluluğunun bulunduğu ve bir kısmının halen yaşadığı, hayatlarını farklı şekillerde devam ettirdikleri görülmektedir. Bu süreç içerisinde büyük bir göç dalgasının içinde bulunan Çingenerin göç halinin ise Hindistan'dan başladığı, zaman olarak net bir tarih verilmesi de 10.yy ve 15.yy gibi geniş bir aralığı kapsadığı bilinmektedir.

Tüm uzman değerlendirmelerinin yaptığı alan araştırmalarından edinilen verilere bakıldığında da dünyadaki Rom, Dom ve Lom nüfuslarının büyüklüğünün bilgisi tam olarak verilmemiştir (Kolukırık 2008).

Yaşamları hep merak konusu olan fakat çoğunlukla önyargı ile yaklaşılan, kimi zaman yamyamlıkla, hırsızlık ve güvenilmezlikle suçlanıp kovalanan, kimi zaman hor görülen; fakat tüm bunlara rağmen bitmek bilmeyen yaşama sevinçleri, yaşamdan hiçbir zaman kopmamaları ve yaşama bağlılıkları ile kıskançlık uyandıran bir halktır Çingenerler. Çoğu zaman “göçebelik” ve “tarihsizlik” özellikleri nedeniyle fazladan soru işaretlerine maruz kalmışlardır. Ayrıca Asya, Avrupa, Afrika, Amerika ve Avustralya gibi dünyanın pek çok yerinde benzer yaşam koşullarıyla birlikte dağınık olarak yaşayan, her alanımızda hem dışlanan hem içimizde olan göçebe bir topluluktur.

Göçer yaşamlarına, göçer yaşamlarından gelen geleneklerine, onlara eklenen dillere ve dinlere, orijinleri hakkındaki çelişkili yaklaşımlara ek olarak, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de onların tek bir adı yoktur. Çingenerlere verilen isimlerle ilgili çalışmamızda ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Onlara yönelik yapılan tüm isimlendirmeler, konu hakkındaki kafa karışıklığını ve onlara yüklenen yargıyı arttırmaktadır. Yapılan bu çalışmada ise, hayattan yeterince soyutlamaya çalışılmış, itilmiş, önyargılara maruz bırakılmış olan bu etnik gruptan, çoğunlukla “Çingenerler” olarak bahsedilecektir. Gerek bilimsel kaynaklardaki kullanım şekli gerek de bu araştırmanın alanı olan Bolu/Taşkesti’de yapılan incelemeler göz önünde bulundurulduğunda, yaşanan kavram kargaşasını önlemek için hiçbir aşağılama anlamı içermeksizin “Çingene” adının kullanılması uygun görülmüştür.

Seeman (2002: 188) Çingener için “doğal varoluşun romantik bir ifadesi” tabirini kullanmıştır. Zorlu yaşam şartlarında bize daima özgürlüğü anımsatan, filmlerde, edebi eserlerde, fotoğraf yansımalarında ve neşeli müziklerinde var olan derin yazgılı bir halktır Çingener. Türkiye’nin tüm illerinde yaşam mücadelesi verebilmek adına hiç yorulmadan, bıkmadan dolaşan Çingener; dünyanın her yerine çıplak ayakları ile iz bırakan bir hayattan ibarettir.

Uzun yıllardan beri aramızda olan ve günümüzde Türk Kültürünün bir parçası haline gelen, fakat gerek adlarından gerek tanımlamalardaki güçlüklerden de anlaşılacağı üzere Çingener; kültürel kimlikleri, yaşam tarzları, isimleri, varlıkları, onları Çingene yapan tüm özellikleriyle çoğu kez göz ardı edilmiş bununla beraber şuna kadar haklarındaki mevcut literatür çok sınırlıdır. Çingener üzerine yapılan çalışmalar daha çok onların göçleri, dilleri, etnik kökenleri, kültürel yaşantıları, maruz kaldıkları dışlanma ve ön yargıları konu alan çalışmalar olmuştur. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda toplumsal cinsiyet çerçevesinde Çingene kadınlar ile ilgili eksik verilerin tamamlanması ve bu konudan faydalanmak isteyen kişilere de kaynak olması açısından çalışma önem arz etmektedir. Söz konusu bu çalışmada da Bolu/Taşkesti özelinde kırsal alanda yaşayan yarı göçer Çingenerin, toplumsal cinsiyet analizi bir bütün olarak ele alınıp, bu ilişkilerin iktidar çerçevesindeki sunumuna açıklık getirmeye çalışan ilk araştırmalardan biridir.

Toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde toplumumuzda ataerkillik bulunurken kadına verilen roller, onları sadece özel alan içerisinde konumlandırmaktadır. Ataerkil bir yapıda kadına verilen sınırlamalar, söz sahibi olmaları açısından erkeğin iktidarı söz konusuyken; bu araştırmayı farklılaştıran durum ise Çingene toplumlarında iktidarın kadın olması ve bu toplumda görülen anaerkil yapıdır. Anaerkil toplumların halen varlığını koruması, Çingene toplumunda da kadının daha görünür olması sonuçları ise bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

Anaerkillik üzerine birçok tartışma mevcut olup özellikle ataerkil dönemden önce, ana soylu bir yapının bulunup bulunmadığı üzerine yapılan çok sayıda çalışma

bulunmaktadır. Konuyla ilgili bölümde, anaerkil yapı ile ilgili kadının tarihini gözler önüne serecek literatür çalışmaları mevcuttur.

Akal, Malinowski'nin yapmış olduğu çalışmayı aktarırken, ataerkil öncesi bir anasoylu dönemin varlığına dikkat çekerek, babanın iktidar sahibi olmadığını, kadının bu toplumlarda daha değerli olduğunu belirtmiştir (Akal 1994: 57).

Belli bir anaerkil dönemin varlığını kanıtlamaya çalışan bilim insanlarından Bachofen ve Morgan; kent devletlerinin varlığından önce kadının statüsünün daha belirgin olduğunu belirtmiştir (Berktaş 2012: 37).

Bu araştırmada incelenen Çingene toplumundaki kadınların özellikleri ile ilk çağlardaki doğanın ve yaşamın hâkimi olan kadınların benzer özellikte olduğu görülmektedir.

Bu araştırmada, aşağıda yer alan sorulara yanıt aranmaktadır:

1. Kırsal alanda yarı göçer yaşayan Çingeneler ve toplumsal cinsiyet ilişkisi nasıldır?
2. Çingene kadınların özel alanda toplumsal cinsiyet rolleri hangi çerçevede, nasıl gerçekleşmektedir?
3. Çingene kadınların kamusal alanda toplumsal cinsiyet rolleri hangi çerçevede, nasıl gerçekleşmektedir?
4. Yarı göçer Çingene toplumunda doğanın hakimiyeti çerçevesinde gözlemlenen roller nelerdir?

Bu çalışmada amaçlanan, kırsal alanda yaşayan yarı göçer Çingenelerin, yaşamlarının özel ve kamusal alanda cinsiyetleri üzerinden nasıl deneyimlediklerini, yarı göçer yaşam tarzlarına bağlı sorunlarını ve bununla beraber kimin, nerede, nasıl, ne yaptığını ve bu ilişkileri hangi iktidar sürecinden geçirdiklerini ortaya koymak ve bulguları betimsel analiz çerçevesinde aktarmaktır. Araştırmanın kapsamı aynı zamanda, yarı göçer yaşam tarzının getirdiği sorunları, demografik bilgilerini, aile yapılarını, cinsiyet farklılığına dayalı aile içi işbölümlerini, ekonomik durumlarını,

yaşam şartlarını, ev ortamında kullandıkları eşyaları, aylık kazançlarını, harcamalarını ve birikimlerini, tüm bunlarda kimin sorumluluk sahibi olduğunu, kimin karar verme yetkisinin bulunduğunu, eğitim durumlarını, mesleki becerilerini, aynı zamanda da zorlu yaşam sürecinde nasıl ayakta kaldıklarını anlamak ve ortaya çıkarmaktır.

Araştırmanın çerçevesini, Bolu ili Taşkesti ilçesinde yaşayan, aynı zamanda yaşamlarını yarı göçer şekilde sürdüren Çingene kadınlar oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, nitel veri toplama tekniklerinden olan gözlem formu ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Kırsal alanda yaşayan Çingene kadınların toplumsal cinsiyet bağlamında; yaşam pratiklerini, özel ve kamusal alanda cinsiyetleri üzerinden nasıl deneyimlediklerinin ve yarı göçer yaşam tarzlarının da etkisiyle birlikte, iktidar çerçevesinde nerede olduklarının analizi kapsamında, toplam 10 kadın ile derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar için 4 ana başlıktan oluşan 35 yarı yapılandırılmış mülakat sorusu hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme kapsamında Çingene kadınlara, öncelikle demografik bilgilerinin öğrenilmesi amacıyla sorular sorulmuştur; daha sonra yaşam tarzlarıyla beraber hane içi rollerle ilgili sorular, kamusal alandaki varlıklarıyla ilgili sorular ve ikisinin bütünüyle iktidar analizi ile ilgili araştırmanın temelini oluşturan sorular belirlenerek yöneltilmiştir. Görüşmeler, her katılımcı için ortalama 1 saat sürmüştür. Araştırma sonuçlarının analizi ise betimsel yöntemle elde edilmiştir.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Araştırma, Bolu/Taşkesti'de yaşayan Çingene kültür örüntüsüne sahip bireylerin, kendilerine ait yaşantıları ile sınırlıdır. Çingene alt-kültürünün dışa kapalı yapısı nedeni ile görüşmecilerin günlük yaşamlarını bir yabancı ile paylaşmak istememeleri, ayrıca araştırmaya konu olan soruların, mahrem ve gizli olması nedeni ile bilgi almanın zor olması ya da alınan bilgilerin doğru olmama ihtimali araştırmanın risklerindedir.

Fakat araştırmamızda görüşmeye katılanların büyük bir kısmının görüşmeye katılmakta istekli olmaları, bu konuda yardımcı olma çabaları ve bu tür çalışmaların yararına inanmaları, saha çalışmasında önemli kolaylıklar sağlamıştır.

Yine de bu risklerin ortadan kaldırılması ve araştırmanın doğru verilerle gerçekleştirilmesi için;

1. İletişime açık bireyler seçilmiş,
2. Bu bireylerle araştırma yapılacak bölgeye daha önce gidilerek tanıtılıp araştırmacıya güven duyması sağlanmış,
3. Gerçekleştirilen görüşmelerin öncesi ve sonrasında, bu bireyleri tanıyan üçüncü şahışlarla da konuşularak elde edilen bilgilerin doğruluğu teyit edilmiştir.

I. BÖLÜM

1. ÇİNGENELERDE TOPLUMSAL YAPI

1.1. Çingener Hakkında Genel Bilgi

1.1.1. Çingene Adı ve Dili

J. Fichter (2004: 22), “Toplum, insanların basit bir matematiksel toplamı değildir. Fertler neden, niçin bir araya geldiklerini hissedebilmeleriyle devam eder” der. Bu söz Çingene toplumunun içinde yaşadıkları toplumda yaşamlarını sürdürmelerindeki en büyük etkendir. Yüzyıllardır yaşamlarını farklı farklı yerlerde sürdüren Çingener/Romanlar, hiçbir zaman ortak bir adlandırmayla adlandırılmamış, gittikleri yerlere göre farklı isimlerle anılmışlardır. Araştırma boyunca “Çingener” olarak bahsedilecek topluluk için ne dünya da ne ülkemizde ortak bir söylem yoktur. Onlara yüklenen bu isimlerle bir köken arayışının olduğunu da göstermektedir.

Çingene adı ile ilgili ortak zemin üzerine anlaşılamayan, onları çeşitli isimlerle anımsatan Çingene olmayanlar değil bununla beraber Çingener de ortak bir noktada buluşmamıştır. Yerleştikleri yerin kültürel, sosyal yapılarıyla ve dilleriyle alışveriş içinde olmaları bunun başlıca nedenidir. Bununla beraber, Çingener kendilerini – özellikle de Batı Anadolu ve Avrupa’da çoğunlukla ‘Rom’ ya da ‘Roman’ diye adlandırıyorlar denilebilir. Rom, Romani lehçesinde ‘insan-adam’ anlamına gelmektedir (Yoors 2005: 45)

Çingene kelimesi pek çok ülkede Çıgany (Çıgani) şeklinde kullanıldığını Türk dilbilimci Hüseyin Yıldız belirtmektedir. Çıgany sözcüğü ise yoksul-fakir anlamında

Göktürkler tarafından MS. 6-8 Yüzyıllar arasında dikildiği düşünölen Orhun Anıtlarında geçmektedir (Mezarcıoğlu, 2010: 19).

“Çingene” kelimesi eski Türk metinlerindeki sıkça kullanılmış olan “çıgany” kelimesiyle aynı kelime olarak ifade edilmektedir. İlk başlarda “fakir, yoksul” anlamı taşıyan bu kelimeye daha sonraları “cimri, pinti, insafsız vs.” gibi olumsuz kavramlar da eklenmiştir. Çingenerin bilindiği üzere hiçbir zaman da zengin bir toplum olarak anılmadığı ve gittiği yerlerde istenmeyen bir grup olarak düşünöldüğu zaman “çıgany” kelimesi anlam ifadesiyle örtöşecektir (Yıldız 2007: 71).

Kelimenin dünya dillerinde de birçok şekillerine bakılacak olunursa “Çıgany” kelimesine yakın şekil olarak Lehçe (cygan, cyganie), Arnavutça (cigan-i), Sırpça (ciganin), Slovakça (cigani), Slovence (cigani), Rusça (tsıgan), Romence (tigan, ciganu), Çekçe (cikan), Bulgarca (tsiganin, acigan) ve Macarca (cigany, ciganyok) olduğunu göreceğiz. Türkçe “çıgany” kelimesi batı dilleri ile sentezlenerek, bu dillerinde Türklerle yakınlığı sebebiyle Macarca ve Bulgarca yoluyla katılmıştır. (Yıldız 2007: 71)

Hüseyin Yıldız, genel olarak “fukara” anlamına gelen Orhun kitabelerinde rastladığımız çıgany sözcüğünün zaman zaman değişik dillerinde etkisiyle biçim olarak da farklılık göstererek değişime uğrayarak ortaya çıkmıştır. Genel olarak yoksul anlamı taşıyan çıgany sözcüğu Gaco kavimleri tarafından da kullanılmıştır (Mezarcıoğlu 2010: 20)

Tarihsel kökene bakıldığında birçok tartışmanın mevcut olduğu görölmektedir. Ancak günümüzde hala tartışılan ve çözülemeyen sorun şu ki Çingeneri tanımlamak için kullanılacak adlandırmanın ne olacağıdır.

‘Roma’ veya ‘Romani’ adlarının Çingeneri tanımlamak için ‘Gypsy’ isminden daha uygun olacağını belirten Hancock’a göre Çingener Mısırlı (Egyptians) değildir ve burum diğerleri tarafından yaratılmış bir adlandırmadır. Çingene adının taşıdığı olumsuz imaj durumundan dolayı Romani isminin, daha üst kimlik olarak, tanımlama

açısından uygun olduğu belirtilmiştir (Hancock 2002: XVIII, Aktaran: Kolukırık 2004: 10).

Diğer birçok araştırmacı ise Çingene adının altında yatan ve Çingenelerin tarihselliğini yansıtan onların bu zamana kadar çektiği acıların en temel göstergesi olarak ‘Gypsy’ kelimesini kullanmaktadır. Çingene kültürü ve Çingene hayatı hakkında herhangi bir fikri olmayan bir araştırmacı ya da Çingene olmayanlar, Roman kimliği adı altında bir ayrım başlatmışlardır.

Çingene/Roman ikilemi üzerinde duran Toprak (2009: 112), Çingenelerin kendi arasında bir alt tabaka oluşturduklarını, at arabalarıyla çadırlarda Çingene gibi yaşamadıkları için Çingene olarak tanımlanmaktan daha çok “Roman” olduklarını belirttiklerini ifade etmiştir.

İnsan ve adam anlamına gelen Romların, Roman adının kullanmak istediğini, Çingenelerin ise kendilerine verilen bu ismin Gacolar tarafından verildiğini bundan dolayı kullanmak istemediklerini ifade etmişlerdir. Fakat bir bakış görüş Çingenelerin tarihsel ve kültürel birliğinden dolayı bu adın en uygun ad olduğunu belirtmişlerdir (Kolukırık 2009: 111)

Demirvuran’ın Edirne’de yaptığı Çingene Mahallesi’ndeki saha araştırmasındaki izlenimleri; Çingene sözcüğüne hakaret içerikli yükleme yapan toplumda bunun kullanılması ve büyük bir cesaret göstergesi olan “Ben Çingeneyim” demek bir mücadele oluşturmaktır (Demirvuran 2007: 97).

Kolukırık’ın da belirttiği gibi Çingene (Gypsy) adına yüklenen bir çok olumsuz kavramdan dolayı Roman adını kullanmayı tercih etmişlerdir (Kolukırık 2004: 11).

İsmet Zeki Eyüpoğlu’na göre, Çingene adı ‘Farsça Çengiyan’dan (Çengane, Çingane, Çingene) gelmektedir. Zamanla da Çingan ve Çingene biçimini alan Çengiyan kelimesinin esas nedeni Çingenelerin ‘Çeng’ çalmalarıdır (Eyüpoğlu 1998:146).

Çingene adının ‘çengi-gan’ yani çengilerden geldiğini ifade eden bir diğer araştırmacı Özkan’a göre ise onların kültüründeki eğlence, çalgı ve dans özelliklerine atıfta yapılmasıdır. Dansöz olan Çingene kadınlar toplumunda ‘çengi’ olarak betimlenmiştir (Özkan 2000: 8).

Bu tanımlama ve atıflara bakılırsa hem Özkan hem de Eyüpoğlu Çingenerin kökenlerinde olan müzik ile olan bağlarına dikkat çekmişlerdir.

Çingenerin tarihsel süreçteki adlandırmalarına yüklenen anlamlar ve ilişkiler aslında onların her geçtikleri bölgede bölge halkına kendilerini nasıl sundukları ile ilgilidir.

Ortak bir kimlik belirleme çabaları günümüze kadar Çingene adı tartışmalarına zemin hazırlayan ve tarihsel süreç içerisinde olumlu olmayan sıfatlarla Çingene adının doldurulduğu, farklı imgeler yüklenmesine rağmen Çingene adının kullanımı hem tarihsel hem de yaşam süreçlerindeki en anlamlı adlandırma olacaktır (Kolukırık 2004: 13).

Dünyanın farklı farklı yerlerinde farklı isimlerle anılan Çingener, Berger (2000: 5)’a göre; yaptıkları işler, ikamet yerleri ve kendilerini nasıl tanımladıklarına göre de farklı adlar kazanmışlardır:

- 1) Kaldera Çingeneri: Tarihin ilk Çingeneri olarak kendilerini tanıtan, kazıcılıkla uğraşan ve beş kolu bulunan Çingenerlerdir. Bunlar; Lovariler, Boybalar, Luliler, Çurariler, Turko Amerikalılar.
- 2) Gitanolar: Birçok bölgede nadir olarak rastlanan Gitanoların, Kaldera Çingeneri ile aralarındaki fark dış görünüş, lehçe ve gelenekleridir.
- 3) Manuşlular: Manuş adının yanı sıra Sinti adını almaktadırlar. Üç alt grubu bulunmaktadır. Bunlar: Valsikanlar, Gayrikanlar, Piemontesiler.

Çingener, günümüz Türkiye topraklarında çoğunlukla göçebe yaşam stilini benimsemişlerdir. Osmanlıdan günümüze kadar Anadolu da varlıklarını gösteren göçer topluluklara kimi zaman ‘Kıpti’ adıyla bilindikleri görülmüştür. Türkiye’nin farklı

bölgelerinde Çingenelele belirli nedenlerden dolayı Erzurum, Artvin, Sivas yakınlarında ‘poşa’, Mardin çevresinde ‘mutrib’, Mersin yakınlarında ‘arabacı’, Ankara’dakiler teber, yankesici olarak Adana bölgesinde tanınlar ‘cono’, şıhbınızlı, elekçi ve özellikle Trakya bölgesinde yaşayanlar ‘roman’ adını kullandığı bilinmektedir (Özkan 2000: 31)

Çingenelele verilen isimlerin farklılıkları onların dil yapısına da yansımıştır. Anadolu Çingenelele arasında konuşulan özel diller ayrı bir karakter taşımaktadır. Karmaşık bir dil yapısına sahip olan Çingenelele, Karaçi ağzı, Poşa ağzı, Abdal ağzı, Teber ağzı gibi isimlerle yer almaktadır (Duygulu 2006: 26). Dillerindeki bu karmaşadan dolayıdır ki göçebe olarak yaşan Anadolu’daki Çingene gruplarının dili de bozulmaya ve değişmeye uğramıştır. Çingenelele kullandıkları dillerde bazen Türkçe, Farsça, Kürtçe karışık bir dil meydana getirebilmektedir. Poşaların kullandığı lehçe ise bunlardan farklıdır (Andrews 1992: 196).

Kültürel kodlarına işlenmiş göçer yaşam şekilleriyle tanınan ve geçimlerini bu şekilde sürdüren Çingenelele için kültürlerinin devamı, kendi aralarındaki dayanışmanın canlı ve güçlü tutulması en önemli olaydır.

Avrupa’da yaşamlarını sürdüren Romanların yaygın olarak kullandığı dil Romanes isimli dilleridir (Mezarcıoğlu, 2010:152) Romanes dilinin diğer dillerden farklı olmasının nedeni kendilerini Gacolardan korumak için Gacoların anlayamayacağı kelimelerden oluşmasıdır (Mezarcıoğlu 2010: 133).

Birçok dilbilimci Çingene dilinin 6. ve 7. yüzyıllarda oluşmaya başladığını, 8. ve 9. yüzyıllarda ise bölge halkının dillerine olan etkisiyle geliştiği söylenmektedir. Pakistan, Afganistan ve İran topraklarındaki yaşamalarından sonra Çingenelelelerin dilleri ili ayrı kol olarak oluşmuştur. Bunlardan biri “ben” diğeri “phen” olarak adlandırılır. Dillerinde yaşanan ayırmadan sonra Çingenelelelerde kendi aralarında 3’e bölünmüşlerdir. ‘ben’ lehçesini konuşan Domlar ve ‘phen’ lehçesini konuşan Lomlar ve Romlar (Marushiakova ve Popov 2006: 14).

Kuzey Hindistan'dan göç ettikten sonra “Domlar” olarak bilinen Çingenerin, göç ettikleri ülkelerin dillerinden etkilenmeleri nedeniyle Rom ve Lom adlarıyla da anılmaya başladıkları belirtilmektedir (Kenrick 2006: 20). Böylece Çingener, Avrupa ve çevresinde Rom, Dom ve Lom olarak adlandırılmışlardır (Kyuchukov 2007: 72). Bu anlamda Çingene, Asya içlerinden başlayarak, Kafkaslarda, Ortadoğu'da, Avrupa'da, Kuzey Afrika ve Amerika'da yaşayan topluluğun Türkiye'deki genel adıdır (Andrews 1992: 194).

Türkiye'de sadece küçük bir kesim olarak İstanbul Küçükbakkalköy, Esenyurt ve Manisa Salihli'de yaşayanlar günlük iletişimlerinde Romanes dilini kullanmıştır. Romancanın günlük konuşma dili olarak kullanıldığı bir diğer bölge ise Balkanlardır (Mezarcıoğlu 2010: 152).

Çingener üzerine yapılan dil araştırmalarından anlaşılan Çingenerin büyük bir kısmının dillerinin Hintçe ağırlıklı olduğudur. Hint dili ile Çingene dili arasındaki benzerliklere de dikkat edildiğinde Çingenerin kökeni Hindistan'a dayandı sonucu elde edilebilir (Berger 2000: 9; Asseo 2007: 69).

Çingener, dünya üzerinde çeşitli bölgelerde bulunmaları sebebiyle de farklı isimler, farklı diller, farklı lehçeler kullanmışlardır. Dil, Çingeneri tanımada ve anlamada en büyük görevi üstlenmektedir. Çingene dilinin kökenine dair bilgiler, derinlemesine bölgesel dil çözümlenmeleri, göç ve yaşam tarzlarındaki çıkarımları mümkün kılmaktadır. Tüm bunlarla birlikte kendilerine has bir yaşam biçimi oluşturan arihin farklı dönemlerinde, farklı topraklar üzerinde ve birçok bölgelerin en uzağına itilerek “esmer ve fakir” insanlar olarak bilinmektedirler.

1.1.2. Çingenerin Kökenleri

1.1.2.1. Dünya Çingenerine Genel Bakış

Çingener hakkında araştırdığımız birçok kaynak bu topluluğun Hindistan kökenli olduğunu belirtmektedir. Çingenerin kökenlerini ve göç yollarından edinilen

bilgileri yorumlamak için öncelikle Çingene dillerinin arka planının araştırılması gerekmektedir.

İranlı ozan Firdevsi'nin Krallar Kitabı ve Arap tarihçi İsfahanlı Hamza dayanak alındığında Çingenerin dünyaya göçleri 5 ile 15.yüzyıl arasında olmuştur. İlk göçleri ise Suriye ve Filistin üzerinden gerçekleşmiştir. Bir kısmının Mısır ve Kuzey Afrika'ya geçtiği görülmüştür (Marushiakova ve Popov 2006: 13-15).

Kafkasların güneyindeki topraklara yerleşen ikinci Çingene topluluğu öncelikle kuzeye yönelip Ermenistan ve Gürcistan topraklarına daha sonra Romanya, Balkanlar ve batı Avrupa topraklarına ulaşmıştır savına ise birçok yazarın kuşkuyla yaklaştığı bilinmektedir (Marushiakova ve Popov 2006: 15).

Rom'lar, Çingene topluluğu arasında batı Avrupa ve Küçük Asya'ya giderek Çingenerin en büyük göçünü temsil etmişlerdir (Marushiakova ve Popov 2006: 15).

Çingene topluluğu dünyanın birçok alanında büyücülük, çocuk hırsızlığı vb. olumsuz yakıştırmalarla kötülenmişlerdir. Bu durumda onların resmi yerler tarafından önlemler alınması gereken bir grup haline koymuştur. Bundan dolayıdır ki Çingener 19.yüzyılda İngiltere ve Fransa'dan Amerika'ya göç etmişlerdir (Türkdoğan 2006: 443).

Tüm bu gelişmelerle beraber Çingener dünyanın birçok bölgesine yaşam arayışı çerçevesinde göç etmişlerdir. Bosno ve Kosova bölgesindeki mültecilerin göçü, "Kaldera Akını" (bakırcılar) göçü olarak adlandırılmış ve bu göçe Yugoslavya'dan akın akın gelen Çingenerde eklenmiştir (Marushiakova ve Popov 2006: 9).

Özkan (2000: 18)'ın edindiği bilgiler neticesinde; Çingenerin göç hali farklı zamanlarda ve az sayıda gruplar halinde olmuş ve göç ettikleri zamanlarda tarımsal nedenler, savaşlar vb. gibi dış durumlar etki etmiştir.

Çingenerin sözlü aktarım yolunu kullanmaları neticesinde onlara ait kesin yazılı kaynaklar, göç yolları konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Böylelikle

ortaya çıkan “tarihsizlik” ya da “talihsizlik” yaşam felsefesi kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

1.1.2.2. Türkiye Çingelerine Genel Bakış

Türkiye’de yaşayan Çingeler hakkında kapsamlı ve net bir bilgi bulunmamaktadır. Duygulu (2000: 19)’ nun belirttiği gibi; heterojen bir yapı sergileyen Çingeler hakkında farklı dil grupları ve farklı fonksiyonlar üretilmiştir.

Kafkasya, Mezopotamya ve Anadolu’yu dolaşan Çingeler ilk olarak Yunanistan üzerinden diğer Avrupa ülkelerine dağılmıştır (Arayıcı 2008: 233). Çingelerin bir kısmı Anadolu’ya bir kısmı Balkanlara yerleşmiş olup Anadolu’dakilerin bir kısmı İstanbul’a yerleşmiştir (Arayıcı 2008: 235). Çingelerin genel kabul gören bilgisi Balkanlara Anadolu üzerinden geçiş yaptıkları yönündedir.

Osmanlı Devletinin Rumeli’nin fethinden sonra bir idari yapılanmaya gitmiş ve Çingelere “Çingene Sancağı” kurulmuştur. Müslüman ve yerleşik olanlar askeri statü almıştır. Müslümanlık teşviki amacıyla birlikte yeni kanunnamelerle birlikte bazı vergilerden muaf tutulmuştur (Dingenç 2009: 43).

II. Mehmet döneminde Rumeli vilayetinin nüfusuna ilişkin kanun ve yönetmelikler incelendiğinde Çingene nüfusunun yanı sıra toplumsal konum olarak da kaydedildiği görülmüştür (Marushiakova ve Popov 2006: 31).

Osmanlı Devletinin politikaları genellikle din esası üzerine düzenlenerek Müslüman ve gayrimüslim umumi olarak gruplar oluşturmuştur. Bu gruplarda dikkat çeken aykırı bir topluluk olan Çingelere Osmanlının tavrı da onların dinine göre değişmektedir (Altınöz 2007: 14).

Çingeler için bir avantaj sayılan Çingene Kanunnamesi Sultan Süleyman tarafından çıkartılmış olup çıkartan asıl amacın onlara karşı yapılan haksızlıkların bu önüne geçilmek istenmesidir. Bu kanunname ile Çingeler üzerinde belirli kararlar

alınarak onların hangi meslekte olacağı, hangi kazalarda dahilinde dolaşacakları belirlenmiştir (Altınöz 2007: 15-22).

1530 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından çıkarılan Rumeli Çingenerini kapsayan Kanunname-i Kıbtıyan-ı Vilayet-i Rumeli kanununun belirli şartları vardır. Kanun 12 madde ile ayrıntılı olarak bölgelere göre ve durumlarına göre ne kadar akçe ödeyecekleri aktarılmıştır. Burada dikkat çeken hususlardan bazıları ise Çingenerin Kâfir Çingener, dul kadınlar olarak tanımlanmış olmasıdır. Suç ve kanundışı işlerle uğraşan Çingenerin kanun kapsamında bedel ödeyecekleri eğer bu durumda dik başlılık gösterirlerse veya buldukları bölgeden gizlenerek kendilerine ait olan alanın dışına çıkarlarsa da sert bir uyarı ile ceza alacakları belirtilmiştir. Özellikle 7.madde’de “Müslüman Çingenerler gayrimüslim Çingenerlerle birlikte göçebelik yapmaya, onlarla birlikte yaşayıp karışmaya başladıkları takdirde uyarılmalıdırlar; kâfir Çingenerler cezalandırıldıktan sonra vergilerini eskisi gibi ödemeye devam ederler” uyarısı o dönemin şartlarını ortaya koymaktadır (Marushiakova ve Popov 2006: 37-38).

Özkan (2000: 30)’ın ifadesiyle de bu kanunname genel olarak Çingenerin yerleşik yaşama alıştırma, gezip dolaştıkları yerleri belirleme, belirli yerlerin dışına çıkmamaları için kontrol altına alma, ziraat ile ilgilenmelerini sağlamak amacıyla ve genel anlamda bir vergi düzenlenmesi adı altında yapılmıştır. Bunlarla birlikte amaç Müslüman ve Müslüman olmayanların kendi inançlarını muhafaza etmelerini sağlamaktadır.

Osmanlı Devletinin Çingenerlerle ilgili yapmış olduğu bu kurallar birçok araştırmacı tarafından farklı ele alınmaktadır. Duygulu (2000: 20) daha iyi niyet çerçevesindeki bakış açısıyla Çingenerlerle Osmanlının iyi geçindiğini Çingenerin herhangi bir problem yaratmadığını belirtirken, Altınöz (1995: 25) Çingene gruplarının çeşitli suçlara bulaşmaları, fuhuş, cinayet, hırsızlık vb. yollarla Osmanlı toplumu bozduğunu ve olumsuz yönde etkilediğini ifade etmiştir. Bundan dolayı Çingeneri çeşitli cezalara çarptıran Osmanlı toplumu yurttan atılmaları için ferman çıkartmıştır.

Cumhuriyet döneminde ise Lozan Antlaşması dâhilindeki Nüfus Mübadelesi Sözleşmesinin ile birlikte büyük bir çoğunlukta olan Çingene nüfusu Türkiye'ye giriş yapmıştır. Duygulu (2000: 21) bu göç hikâyesini bir statü yorumu ile birleştirerek Çingenerin 'mübadele sonucu gelmiş olmayı' diğer Çingenerlere göre statü kazanma amaçlı davrandıklarını özellikle müzisyen olanlar arasında çıktığını belirtmiştir.

Günümüz Türkiye'sinin Çingenerinden bahsedilecek olunursa; (Uzpeder ve diğ. 2008: 22-23) Çingener arasında birçok alt grup bulunmaktadır. Meslekleri ile çeşitlenen sepetçiler, kalaycılar, bohçacılar, hamamcılar, hamallar, arabacılar gibi. Müzisyenler genellikle elit kesim olarak nitelendirilir Romanlarda. Pek çok yerleşik alevi romanların yanı sıra çoğunluğu Sünni Müslüman olup belirli mahallelerde oturarak birçok defa ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Domlar çoğunlukla Türkiye'nin güneydoğusunda davul ve zurna çalarak geçimlerini sağlarlar. Doğubayazıt tarafındakilerin çoğu yezidi olmakla beraber yerel şeyhlere yakın olanları da vardır. Aşırı yoksul nüfus olmakla beraber sayıları 500.000 e yakındır. Lomlar kuzey doğu ve Karadeniz bölgesinde küçük topluluklar halinde yaşamakta, Poşa kelimesi ile adlandırılmış olup kökenleri belirsizdir. Nüfusları 150.000 e yakın olmakla beraber ana dillerini kaybetmiş belli bir kesimden ziyade bir kısmı Lomavren dilini kullanmaktadır.

1.2. Çingenerin Sosyal ve Kültürel Yapısı

Romanların hayatının temeli gelenek üzerine kurulmuştur. Kültürlerini muhafaza etmelerinin en büyük sebebi geleneklerine, kültürlerine, yaşam şekillerine sıkı sıkıya bağlı olmalarıdır (Özkan 2000: 89).

Çingenerin dışa kapalı bir hayat sürdürmeleri ve yerleşik hayata geçmeyip göçer hayat biçimini sürdürmelerinden dolayı yerli halk tarafından dışlanan kesim olmuştur. Endogamik evlilikleri ile birlikte geleneklerini sürdürmüşler ve kendi aralarında belirli kurallar oluşturarak bu kurallara uymayanları o gruptan dışlanmışlardır (Özkan 2000: 2).

Çingenerler geçim biçimlerinin farklılıklarına göre kendilerine özgü yaşam biçimleriyle dikkat çekip kültürlerini bu şekilde oluşturup muhafaza etmişlerdir. Yaşam biçimleri ile geçim biçimleri birbiri ile bağlantılı olmakla beraber, aynı zamanda birbirleri ile olan bağ tarafından da belirlenmektedir (Şenel 1991: 22-23).

1.2.1. Çingenerlerde Yaşam Alanı

Sosyo-kültürel değerler yerleşim tercihlerinde önemli bir yere sahiptir. Bununla beraber gelir düzeyine göre farklı kültürel gruplar beraber yaşayabilmektedir (Karaman 2007: 38). Bir arada yaşayan çeşitli gruplar olsa bile eğer o bölgede birkaç Çingene hanesi varsa o bölge diğer halk tarafından Çingene Mahallesi olarak tanınacaktır.

Çingenerlerin belirli kısmı yaşamlarını yerleşik düzende sürdürmeye devam etse de Göçebe yaşayanların sayısı diğerlerine göre daha fazladır. Belirli bir güzergâh üzerinden ilkbahar mevsiminden sonbahar mevsimine kadar yapacakları yolculuk nedeniyle, kış aylarında evlerini terk etmek zorunda kalmaktadır. Çingenerler yaşadıkları bölgelerde hem dışlanmış hem de birçok olumsuz şartlarda yaşamaya çalışmışlardır (Arayıcı 2008: 241).

Akkaya (2011: 127), Çingene mahallesinin görünümü ile ilgili yaptığı betimlemede çoğunlukla gecekondu evlerin olduğu ve evlerin yan yana sıralanmış olduğunu belirtir. Mahalledeki kötü kokuların kanalizasyon sisteminden kaynaklı olduğunu ve genel yapıda yerleşim yerlerinin düzensiz ve plansız olduğunu belirtmiştir.

Kulübelerin sıkışık yapılarından dolayı bir “adacık” görüntüsüne benzeten Karaman, bu kulübelerin zamanla birleşip çoğaldığı ve kentsel açıdan büyüme ve gelişmeyle “adacık” görüntüsünü aldığını anlatır (Karaman 2007: 39).

Kolukırık’ın Tarlabası mahallesindeki araştırma bulgularındaki çoğu evin bölünmüş yapıda olduğunu, bazı hanelerde tuvalet olgusunun gelişmediğini, bununla beraber ev içerisindeki oda sayısının azlığından dolayı oda haline getirecek bir örtü kullanıldığı ve böylelikle bir oda da iki oda olmasının sağlandığını belirtir. (Kolukırık

2006: 12). Erkek çocukların evlenmesiyle birlikte evin içerisine bir ev daha girmiş olup oda ayırmak için çeşitli yöntemlere başvurulmuştur. Onlar için gizlilik hayali duvarlarla sağlanmış (Fonseca 2002: 36). Bu durumun belli başlı nedeni öncelikle ekonomik yetersizliktir. Çingenerin düzensiz işleri ve sosyo-ekonomik düzeylerinde iyileşme olmaması onları hane içinde beraber yaşama mecburiyetine koymuştur (Kolukırkık 2006: 12).

Çingenerin hayatlarını kolaylaştırması en önemli unsurdur ki buna bağlı olarak kümeleşerek yaşamaları gerekir. Her ne yaşarlarsa yaşasınlar Çingene kültürünün devamı en önemlisidir. Aynı mekânda yaşayan Çingener için buldukları ortam bir sığınak vazifesi görmekle beraber herhangi bir kavga, gürültü onları rahatsız etmez. Böylelikle birbirine sığınmış bir halde olan Çingene mahallelerine güvenlik güçleri dahi girememektedir. Böylelikle bu mekânlar Çingenerin kendilerini güvende hissettikleri yerlerdir (Özkan 2000: 59).

Yaşamak uğraşından hiç vazgeçmeyen Çingener birbirleri arasında herhangi bir problem yaşadıklarında da tekrardan birbiriyle olan bağları kopmamaktadır.

Sağlıksız, varoş şekilde bir yaşam sürdürseler de Çingener arasında şehir yaşamına uyum sağlayanları ve şehir yaşamını tercih edenleri de görmekteyiz. Hatta apartmanda yaşayan bazı Çingenerin bu hayatta uyum sağlamaya çalışırken belirli yaşayış tarzlarından vazgeçememeleri sebebiyle kavga ve gürültülerinden dolayı apartman sakinlerine rahatsızlık verdikleri durumlarda görülmektedir (Özkan 2000: 57).

1.2.2. Çingenerde Aile

Çingene geleneklerinin Çingenerin aile yaşamında ve aile birliğinin kurulmasında önemli etkisi vardır. Çingener akraba evliliği ve erken yaşta evlilikleriyle dikkat çekerken Çingene olmayanla evlendikleri zaman dışlanmalarına kadar gidilecek bir husus mevcuttur. Kendilerini koruma güdüsünün çok fazla olduğu Çingene topluluğu bunu grup içi evlilikler yoluyla başarabilmiştir (Özkan 2000: 90).

Orta yaş ve üstü grup genellikle görücü usulü evlilik biçimini tercih ederken kaçarak evlenme ise her yaş için tercih edilen olmuştur. Genç yaş grubunun anlaşarak evlenme biçimini tercih ettiği de görülür. Genel olarak akraba evliliğinin tercih edilmemesinin sebebi çocuğun sakat kalması söylemi ve boşanma durumunda akrabalar ile olan ilişkinin zedelenmesinin istenmemesidir. Bu nedenle “yedi kuşak” öncesi ile evlilik tercih edilmez. Bu durumun nedeni maddi koşullardır (Kolukırcık 2006: 7-8).

Geleneksel Çingene törenleri çok önemsendiği gibi evlilik olgusunda en geleneksel olan vazgeçilmez bir yapıdadır. Onlar için dini ya da resmi törenin zorunlu olmaması, gelinin bekâretinin yaşlı bir kadın tarafından olduğu ve bunun mendil ile açıklandığı dikkat çeken diğer bir husustur (Asseo 2007: 118).

Resmi nikâhın genellikle olmayışı Çingenerler arasında hem evlenmeyi hem de boşanmayı kolaylaştırıcı bir unsur olarak görülmüştür (Özkan 2000: 91).

Erken yaşta evlilikle beraber erken yaşta hamilelikte Çingenerlerde yaygın bir durumdur. Fonseca (2002: 54), Çingenerler için hamileliğin kadınlar tarafından isteyerek olduğunu ve hamileliğin getireceği sorumluluklara hazır olduğunu ifade etmektedir (Fonseca 2002: 54).

Çingene toplumunda çocuklar da önemli bir yere sahiptir. Çocukların ailesiyle birlikte küçümsenemeyecek zorluklarla dolu işlerinden dolayı yaşamın merkezi haline gelmiştir (Özkan, 2000: 47).

Fonseca'nın gözlemleri onların aslından ne kadar zor koşullarda büyüdüğünün kanıtıdır:

“Bir kez yürümeye başladıklarında artık daha büyük çocukların sorumluluğuna girer, adsız kalabalığın bir parçası haline gelirlerdi. Çingenerler çocuklarına karşı (bebeklere değil) kaba davranırlardı, ya da bana öyle gelirdi. Onları her zaman kovarlar, onlara bağırır ve tokat atarlardı, ama bunların hiçbiri çocukları rahatsız ediyormuş gibi görünmezdi” (2002: 56).

1.2.3. Çingenerde Eğitim

Çingenerde ait kahramanlar, efsaneler, bağımsızlık mücadeleleri vb. kayıtlar hiç olmamıştır. Çingenerde özgü heykeller, sanatsal malzemeler yoktur. Onlara ait herhangi bir Romanca kaydı tutulmamıştır (Fonseca 2002: 104). “Yazmak” ya da “okumak” anlamına karşılık gelen bir sözcük yoktur dillerinde. Ancak başka dillerden ödünç aldıkları sözcükler vardır (Fonseca 2002: 21). Çingenerin göçer yaşam tarzları sözlü olan (yaşlı Çingenerin anlatımı) kültür aktarımından dolayı yazılı olarak bir kayıtları yoktur (Yoors 2005: 203). Bu nedenle bir tarihlerinin olmaması ve birçok konuda tarih dışında kalan Çingenerde yerleşik hayatla birlikte eğitim, tek umut olarak görülmüştür (Fonseca 2002: 17).

Fakat Çingener yerleşik yaşamda varlıklarını sürdürseler de onlar için dışlanma kaçınılmaz olacaktır. Kültürel yaşamdaki farklılıklar, fiziki görünüş dar bir çevre ile birlikte eğitim olanaklarından ayrı kalmalarına neden olmuştur. Okul hayatındaki dışlanmalar ise Çingener ile Çingene olmayanlar arasında bir ayrım yaratacak ve önyargıların daha da artmasını, pekiştirilmesini keskinleştirmiştir. (Kolukırık 2008: 29-30).

Bazı Çingener çocuklarını hala okula göndermemektedir. Bu onların okur-yazar olmanın önemini ve değerini hala kavrayamadığını göstermektedir (Arayıcı 2008: 45).

Okula göndermeme ya da gönderememenin bir diğer nedeni olan sosyo-ekonomik düzeyin düşüklüğü önemli rol oynamaktadır. Çingenerin büyük bir kısmı yoksulluk içinde hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Giyecek ve yiyecek sorunsallarının dışında eğitim ikinci planda kalmaktadır (Arayıcı 2008: 179).

Okul döneminde gerekli araçların, kıyafetlerin, herhangi bir proje durumunda alınacak malzemelerin getirdiği ekonomik yükler Çingene ailelerinin karşılayacağı durumda değildir. Bununla birlikte aileleri ile birlikte evin geçimine katılan Eğitime katılmamasının bir diğer önemli etkeni çocuklarında aile geçimine katkısıdır (Uzpeder ve diğ. 2008: 56).

Bununla birlikte okul yönetiminin Çingene çocuklara karşı önyargılı tutumları hem Çingene ailelerinin hem de Çingene olmayan ailelerin birbiri arasındaki ilişkilerin olumsuz anlamda pekiştirilmesinde etkili olmuştur. Çingene aileleri çocuklarının eğitimine etkisiz kalmaları, okul alanında beklmeleri bile hoş görülmediğinden okul dışında kalmalarına neden olmuştur. Çocukların okul hayatından tamamen kopmaları, onların okula gelmemeleri normalleşerek bu da temel eğitimin yaygınlaştırma çabalarına ters düşecektir. Milli bayram kutlamaları, mezuniyet törenlerinde de ayrıca bir dışlanma mevcuttur. Çingene çocuklarını herhangi bir şiddet durumunda okul yöneticilerinin tepkisiz kalması da sıklıkla rastlanan bir durumdur (Uzpeder ve diğ. 2008: 56).

Ekonomik etkenler ve gelir seviyesinin düşüklüğü eğitim açısından belli başlı engelleyici unsurlardandır. Dar bir alanda sosyalleşme imkânı onlar için rekabetten daha çok benzeştirici olmaktadır. Bu yüzden aileler çocuklarını okula göndermekten daha çok tüm etkenlerle birlikte kendi aile içi işlerde çalıştırılıp gelir getirme amacı sağlanmaktadır. Çocuklar anne babalarının yardımcısı olarak görevler üstlenir (Kolukırık 2008: 29).

1.2.4. Çingenelerde Din

Çingenelere yönelik tartışmaların ve eleştirilerin en büyük kısmı dini yaşama biçimleri ve herhangi bir dinlerinin olup olmadığı hakkındaki belirsizliklerdir. Çingeneler hangi ülkede yaşıyorlarsa o ülkenin dinini kabul etmişlerdir. Özellikle Osmanlılar için Çingenelerin herhangi bir dine mensup olmamaları kabul edilemeyen bir durumdur (Altınöz 2007: 25).

Çingeneler yaşadıkları bölgenin dinini istedikleri zaman işlerine geldikleri gibi uygulamışlardır. Bu durumdan kaynaklı Çingeneler için Müslüman olma ya da Müslüman olmama durumu herhangi bir anlam taşımamaktadır (Fonseca 2002: 60)

Resmi bir dinin yokluğu, monoteizmin hiçbir önem taşımaması da olsa onların yerini dolduran güçlü bir kabile anlayışı bulunmaktadır. İhraç edilmiş bir dinin, (burada

İslam) karışımıyla birlikte batıl inançları, ruhsal yaşantıları animizmin, deizmin etkilerinde kalmışlardır. (Fonseca 2002: 60)

Evliya Çelebi'nin deyişiyle Çingeneler, “Hıristiyanlarla birlikte Paskalya'yı, Müslümanlarla birlikte kurban bayramını ve Yahudilerle birlikte Fısıh bayramını kutluyorlardı” (Marushiakova ve Popov 2006: 55).

Çingeneler hangi ülkede yaşıyorlarsa o ülkenin ya da hangi bölgelerde ise o bölgenin dinini kabul etmekte direnmemişlerdir fakat dini eğitimin önündeki engellerden dolayı önyargı ve dışlamayla beraber birçok sorun beraberinde gelmiş ve Çingenelerin tek tanrılı dinlerin emrettiği şekilde yaşamlarının kabul edilmemesini de beraberinde getirmiştir.

1.2.5. Çingenelerde Sosyal Hayat

Sosyal hayat denilince akla ilk gelen ihtiyaçlarımız ve alışkanlıklarımızdan oluşan yeme-içme, giyim-kuşam kültürleridir. Tüm bunlar göz önünde alındığında bir sosyal ihtiyaç olarak Çingenelerin düzenli, temiz ve sağlıklı yiyeceklerle beslenmedikleri bilinen bir bilgidir. Zaman ve yörenin karışımı ile kendilerine has toplama bir giyim tarzları bulunmaktadır. Giyim tarzlarından da anlaşılacağı gibi Çingeneler yoksul bir halktır.

Çingeneler gündelik hayatlarında onlar için içki evde tüketilen ve kazandıkları paraları rahatlıkla içkiye verebilen bir topluluktur. İçki alacak para bulamazlarsa “arap karası” denen ucuz şarap ve bira alınmaktadır. Kontrolsüz ve fazla tüketilen alkol neticesinde bağımlılığa kadar gittiği gerçeği de mevcuttur (Özkan 2000: 80).

Çingeneler daha çok, “sosyal ve iletişimsel organizasyonlarda, çoğunlukla ekonomik nedenlerden ötürü dış gruplarla iletişim kurmaktadır” (Kolukırık 2007: 44). Çingeneler kendileri gibi yoksul kesimle bütünleşerek genel kültür kısıtlanmasına girer ve yoksulluk sarmalını daha da çok benimserler.

Fonsecanın tespitlerinden biri Çingenerin yalan konusunda usta ve başarılı ve yalanı eğlenceli bir durum olarak gördükleridir. Fakat bu yalanın daha çok kendilerinden olmayana söylendiğini belirtir.

Çingenerin özellikle cinsellik algısı çok farklıdır. Çingener için vücudun bir parçası olan göğüsler çoğunlukla bebekle ilişkilendirilmiştir. Cinsellik üzerine yorum yapılmayan göğüsler bir yana vücudun alt kısmı ile ilgili farklı düşüncelerin oluşması da Çingenerler tarafından tepki olarak karşılanır (Fonseca 2002: 52).

1.2.6. Çingenerlerde Meslek

Çingene toplumunun gezgin ve özgür ruhlu olmaları ilgilendikleri işlerle birlikte yaşadıkları yere göre şekil almaktadır. Aynı şekilde ilgilendikleri ve uğraştıkları işlerin özellikleri sebebiyle de özgür ve gezgin ruhlu olmaları yorumu çıkarılabilir. Genel olarak yapılan birçok araştırmada sıralama olarak demircilik, nalbantlık, bakırcılık, sepetçilik, elekçilik, kalaycılık, seyislik, hurdacılık, çiçekçilik, şifacılık, falcılık, ayı oynatıcılığı, akrobatlık, müzisyenlik, oymacılık, madencilik, çengilik, bohçacılık, şifacılık, büyücülük ve dilencilik geleneksel Çingene meslekleri arasına girmektedir (Kolukırık 2009; Duygulu 2006; Asseo 2007; Berger 2000; Martinez 1992).

Çingenerler çoğunlukla avcı-toplayıcı özellikleriyle göçebe olarak tanımlanıp göçebe bir sınıf aidiyeti içerisinde düşünülmektedir (Özkan 2000: 1). Çingenerin tarım toplumundaki yaşam şekline girememeleri ve bu eksikliğin yaşam şeklini etkilediği görülmektedir.

Günümüzde halen devam eden bir aşiret şekliyle yaşamlarını sürdüren birçok Çingene topluluğu vardır. Bu gruptaki Çingenerler mesleklerine ve uğraş alanlarına göre ayrılmaktadırlar (Arayıcı 2008: 37).

Osmanlıda Çingenerler için düzenlenen bir diğer madde meslektir. Demircilik ve müzisyenlik ile uğraşan Çingenerler için bu meslek dalı vazgeçilmez bir meslek olarak kalmıştır. Bu mesleklerin yanı sıra tenekeci, elekçi, kılıç ustası, bıçak ustası, ayakkabıcı,

nalbant ve kasaplıkta vardır. Sosyal saygınlık bakımından ordu içindeki Çingeler daha avantajlıdır (Kolukırık 2008: 12). Osmanlının eğlence hayatına Çingelerin büyük katkısı bulunmuştur. Karagöz olan Çingene, cariyelere rakkase eğitimi veren Kıpti kadınların eğlence alanına katkıları görülmüştür (Altınöz 2007: 25).

Aile içindeki fonksiyonların bir etkisi olarak da düşünülürse kadınların çoğunlukla çiçekçilik, bohçacılık, falcılık, çengilik, sepetçilik, şifacılık gibi mesleklerle uğraştıkları erkeklerin ise demircilik, kalaycılık, müzisyenlik, nalbantlık, hurdacılık gibi mesleklerle uğraştıkları görülür. Çocuklar da ailelerine katkıda bulunmak amacıyla ayakkabı boyacılığı, simitçilik, dilencilik gibi işlerle uğraşmaktadırlar.

Martinez Çingelerin meslek ayrımını toplayıcılık ve zanaatkârlık adı altında işlerin beceri isteyip istememesi kategorisiyle ayırır (Martinez 1992: 52-53).

Çingeler yaşadıkları her yerde uğraştıkları mesleklerle anılırlar ve ona göre saygı görürler. Çingelerin statüleri de yaptıkları işe göre şekillenir.

Çingeler, orduda daha çok geri hizmetlerde olmak üzere çeşitli yerlerde görevlendirilmiştir. Maden işleme ve el sanatlarındaki hüneleriyle dikkat çekerek bu alanda çalışmalarını hem Çingelerin maddi durumlarının düzeltilmesi hem de devlet açısından verimli bir durum olarak sayıp devletin bir parçası haline getirmişlerdir (Dingec 2009: 37).

Osmanlı yönetiminde hayatlarını devam ettirme amacıyla birçok kanunsuz işler yapan (dilencilik vb.) Çingelere rastlanmıştır (Marushiakova ve Popov 2006: 52).

Çingeler Osmanlı Devletindeki yaşam süreçlerinde, etno-kültürel karakteristiklerini, göçebe hayat tarzlarını kaybetmeyip ve geleneksel işlerini sürdürmeyi başarmışlardır (Kolukırık 2008: 12). Fakat Çingelerin göçer yaşam tarzı kabul edilmediğinden ve bu yaşam tarzının getirdiği olumsuzluklar nedeniyle meslekleri zamanla yok olmaya yüz tutmuştur.

Mezarcıoğlu, geleneksel mesleklerini yitiren ingeneler için “resmen böyle bir yasaklamaya gidilirse bile tarım veya hayvancılık için gereken tüm kaynaklar fiilen Gacoların kontrolü altında olduğu için Tabiat İnsanlarının verimli bir biçimde ve geçinmelerine yetecek kadar tarım veya hayvancılık yapmaları mümkün olmaz” yorumunu getirmiştir (Mezarcıoğlu 2010: 59-60).

Çalışmayı tercih ettikleri öz meslekleri onları yaşam alanında zorluklara itmeye, kullandıkları dil de dayanışmayı zorlayan faktörlerdendir. Meslekleri sadece onları kültürel olarak ayakta tutabilmiştir (Fonseca 2002: 112).

Çingenelerin kent yaşamına uyum sağlamaları ya da oralarda yaşamak zorunda kalmaları onların en başta meslekleri ile ilgili bir dönüşüme zorlamıştır. Köylerde dişcilik yapan ve elek satanlar kente geçtiklerinde çeşitli koşullardan dolayı kağıt toplayıcılığı gibi çeşitli enformel işlerle yaşamlarına devam etmişlerdir (şahin ve elik 2012: 309).

Kırdan hızla kente göçün başlaması, sanayinin genişlemesi ve gelişmesi, fabrikaların üretime etkisi toplumun değişimine büyük etkisi olmuştur (Mezarcıoğlu 2010: 126).

Geleneksel mesleklerinde g alan ingeneler kalaycılık, ayıcılık ve elekçilik gibi mesleklerini kaybedince büyük bir yoksulluk içine düşmüşlerdir. Hurda ve kâğıt benzeri katı atıkları toplayarak geri dönüşüm dünyasına girmiş, demircilerin bir kısmı tamamen mesleklerini kaybetmiş, sepetilerin birçoğu da ieki olarak yaşamlarını devam ettirmiştir. iekilerin çoğunluğu Roman ingenelerdir. Müzisyen ingeneler ise mesleklerini değişen yaşama uyum sağlayarak korumuşlardır (Mezarcıoğlu 2010: 130-131).

Eğitim düzeyindeki düşüklük onları tüm sorunlarla baş edememe, istihdam sorunu ve tüm bunlarla beraber yönetime katılamamakla tüm toplumsal gelişmelerin dışında kalmasına neden olmuştur. Ayrıca eğitimsizlik ya da yeterli eğitim alamayan bir

ailenin sadece yakın çevresi ile birlikte marjinal sektöre uyum sağlamaktan başka şansı olmamıştır (Karaman 2007: 36).

Çingenerin çalışma imkânları düşünüldüğünde şu başlıklar ortaya çıkacaktır (Uzpeder ve diğ. 2008: 89):

“Hizmet sektörü: Sokakta çalışan ayakkabı boyacıları, hamallar, eski eşya toplayanlar, sepet satıcıları, çiçek satıcıları, işportacılar ve bohçacılar, falcılar, fayton sürücüleri...

Tarım sektörü: Meyve ve sebze toplanmasında günlük tarım işçisi olarak çalışanlar, pamuk ve mantar toplayanlar...

Zanaatkârlık: Sepet örenler, bıçak yapanlar, demircilik yapanlar, zurna yapanlar...

Eğlence sektörü: Müzisyenlik ve dansçılık yapanlar, kuklacılar...

Endüstriyel sektör: Madenciler, endüstri ve el üretiminin çeşitli alanlarında çalışan işçiler ve tekstille uğraşanlar...”

Özkan ise Çingenerin özellikle Türkiye de yaptıkları işleri dikkate alarak illere göre bazı sınıflandırmalarda bulunmuştur (2000: 33-40):

“İstanbul: İstanbul’da ikamet eden Çingenerler şehrin çeşitli bölgelerinde farklı farklı mesleklerde çalışmışlardır. Bu mesleklere verilecek örneklerden en belirgin olanları ise; falcılık, bohçacılık, çiçek satıcılığı, müzisyenlik, hamallık, hurdacılık, at arabacılığı, tombalacılık vb.

Bursa: Bursa il sınırları içerisinde yaşayan Çingenerlerin ekserisi geçimini müzisyenlikten sağlamaktadır. Bunun yanı sıra erkekler küçük el sanatları, hamallık, gazino işletmeciliği, hayvan alım satım işleri (cambazlık) işportacılık, dilencilik, hurda ve çöp toplayıcılığı, kalaycılık, sepetçilik, tefecilik ve nadiren de hırsızlıktan geçimlerini temin etmektedir. Kadınlar da genellikle temizlikçilik, bohçacılık, falcılık ve dilencilik yapmaktadır.

Ankara: Ankara ilinde yaşayan Çingenerler ise geçimlerini çoğunlukla hırsızlık, dilencilik, bohçacılık, taş bağlama, falcılık, zercilik (kuyumculardan grup halinde altın çalma işi) ve muskacılıktan sağlamaktadır. Nadir de olsa bunlar arasında kalaycılık, sırmacılık, elekçilik yapanları da var.

Çankırı: Elekçilik yapanlar fazladır.

Eskişehir: Burada yaşayanların daha iyi koşullarda yaşayıp, lüks arabalara bindikleri, yerleşim yerleri daha düzenli oldukları görülmüştür.

Kayseri: Bohçacılık, yankesicilik ve hırsızlık...

Zonguldak: Çingenerin en fazla yaşadığı özellikle Karadeniz Bölgesi çerçevesinde bakıldığında Zonguldak ilidir. Başlıca geçim kaynakları; kaçak madencilik, taş kömürü trenlerinden dökülen kömürleri toplayarak satma ve hurdacılıktır olarak bilinmektedir (2000: 33-40).”

1.3. Çingene Önyargısı

Çingenerin yaklaşık 1000 yıllık bir geçmişi oldukları ve Hindistan’dan göç ederek Lom, Dom, Rom adıyla üç ayrı kol ile ayrıldıklarını ve kültürlerini de bu şekilde koruyabildikleri yapılan araştırmalarda genel kabul olarak görülür. Çingenerin, literatürdeki adlandırmaları genel olarak yaşam tarzı, kültür, meslekleri, yabancılıkları gibi özellikleri ile aşağılayıcı anlamlarla yargılanmaktadır.

Çingener yaşam tarzları, farklı davranış biçimleri, göçebelikleri ile de marjinal ve bohem olarak nitelendirilirler. Bu da onları merak ve kuşku uyandıran bir duruda olmalarına neden olmaktadır. Bir taraftan merak uyandıran, büyüleyici, ilgi çekici bir taraf haline gelirken bir yandan önyargı ve hor görülmelerle doludur. Bu yargılanmalar sonucunda Çingene imgesi olumsuz bir içerikte kalmaktadır.

Genel olarak yaşamlarında sürekli baskıya maruz kalan Çingener, tarihin her döneminde yabancılar, dışarıdakiler, uzak durulması gereken bir toplum olarak kalmışlardır.

Çingeneliğin algılanışını da onların yaşadıkları dışlanma, soyutlama ve onlara yüklenen belli anlatılarla toplumsal sorun olarak ortaya atılarak kalıplaşmış bir hale getirmişlerdir. Bu durum Çingene ve Çingene olmayanlar arasında da çözülemeyecek bir mesafe ortaya koymuştur.

Gittikleri yerlerden birikim olarak yabancılaştıran mı? Yoksa kendi özellikleri ile diğerlerine benzemeyen yabancı mı? Fonseca'nın dediği gibi: “Çingene su katılmamış bir yabancıydı ve bu da onları iyi yürekli yapamazdı.” (2002: 255)

Çingenelere yönelik bir diğer dışlama kavramı “öteki” kavramıdır. Yabancılaştırma ile birlikte artan “öteki” kavramı ırk, cinsiyet, etnisite, mezhep, akrabalık ilişkileri gibi etkenlere göre biçimlenerek potansiyel fiili düşmanlığı ifade etmiştir. (Schnapper 2005: 24-43; Aydın 2002: 661). “Öteki” kavramının anlamı incelendiğinde, bizden olmayanı, bizden farklı olanı ifade etmekteyken, günümüzde ise sosyal dışlanma, soyutlama, yabancılaştırma, ayrımcılık gibi anlamlardan oluşmaktadır. Yaşam mücadelesinde “öteki” olmanın dayanılmaz olduğu anlarda gizlenmek ve görünmezlik durumları açığa çıkar. Yine buna örnek olarak Çingenerin kimliklerini gizlemelerinin temel nedeni dışlanmaları ve öteki bir konumda bulunmalarıdır.

Yerel örneklerde ve Türkiye özelinde Çingene terimi, önyargılarla beraber beslenmiş ve her zaman dışlayıcı ve aşağılayıcı bir konumda değerlendirilmesi (Özateşler 2013: 14), Çingeneri ya da Çingeneliği anlama ve anlamlandırma da en büyük etkendir.

Olumsuz etiketler Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve Türk Dil Kurumu Başkanlığı'nın sözlüklerine dahi yansımış ve Çingener “arsız, yüz­süz ve çığır­tkan” olarak tanımlanmışlardır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın Türk Ansiklopedisi'nde ise Çingener için, “hırsızlık ve fuhuş yaparlar, karıları kocalarını aldatırlar” denilmiştir (Aksu 2003: 11).

Kolukırık (2009: 127)'in “Çağrışım Burcu” adlı araştırmasında üniversite öğrencilerine sorulan Çingene adı denildiğinde çağrıştıran en yakın sıfatın, “hırsız” olduğu görülmüştür.

Bu tanımlamalar ilgili mahkeme kararları çıkarılarak önce 2002'de Türk Dil Kurumu sözlüklerindeki ifadeler düzeltilmiş, 2003 yılında ise Milli Eğitim Bakanlığı'nın ansiklopedilerindeki olumsuz ifadeler çıkartılmıştır.

14.06.1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Yasası'nın 4. Maddesinde Çingener ile ilgili en ağır aşağılamalar ise şöyledir:

“A- Türk kültürüne bağlı olmayanlar,

B- Anarşistler,

C- Göçmen Çingener,

D- Memleket dışına çıkarılmış olanlar, Türkiye'ye muhacir olarak alınmazlar.”

(Aksu 2003:124)

Tüm etmenlerle beraber Çingenerin bu durumu onları tabakanın en alt katmanına iterek onlara atfedilen olumsuz sıfatlarla (tasasız, hercai, günlük yaşayan, ahlaksız) birçok yerde yargılanmalarına yol açmıştır (Gökçen ve Öney 2008: 129).

Kolukırık'ın ifade ettiği gibi bu tür önyargılar tüm bireylerin ve grupların birbirine bakış ve etkisiyle çoğalıp karşılıklı suçlamalara da neden olabilmektedir (2005: 52). Kapalı toplumsal özellikleriyle Çingenerlere yönelik bu çeşitli dışlama politikası bir Çingene algısı inşa etmiştir ve karşılıklı olumsuz yargıların oluşmasına da neden olmuştur. Bunun sonucu olarak Çingene, sadece etnik kategorizasyon olarak değerlendirilmeyip bununla beraber sosyal dışlanmanın ve beraberinde getirdiği damgalamayla beraber birçok etkinin sonucu olarak toplumda aşağı bir statü ile eşleşen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çingene dediğimiz bu algının oluşmasında en önemli etkinin Çingene olmayanlar tarafından “kirli olma” önyargısının olduğunu görmekteyiz. Kirlilik dediğimiz şey yani temiz olmama Gaco ile Çingene arasındaki en keskin ayrım olarak etnik sınırları güçlendirip dışa vuran kültürlerinin temelini oluşturan bir şey olarak ortaya çıkar (Fraser 2005: 209). Dışlamanın ya da aşağılamanın en önemli etken maddesi olan “kirlilik” algısı toplumsal düzeni sağlamada işlevsel olarak görülürken bunun yanı sıra kirlilik bazen kasten yapılan bazense gerçekten var olan bir şeydir. Çingenerin giysileri, yiyecekleri, evleri, bedenleri ve hatta ruhlarının dahi kirli olduğu Çingene olmayanlar arasında belirtilir (Fraser 2005: 209). Çingene'yi kirlilik ve tehlikelilik ile iç içe ilişkilendirmek onların en büyük etiketlerindedir. Çingeneğin

yeniden üretiminde etkili olan kirlilik algısı, Çingenerin toplumdan ayrı yaşamaları, yabancı konuma gelmeleri gibi birçok konuyu anlayabilmek açısından önemlidir.

Önyargı faktörünün etkisini birçok araştırmacı yaptığı çalışma ve analizlerle doğrulamıştır. Çingeneliğin inşasıyla ilgili yapılan araştırmalar, önyargı faktörünün etkisini doğrulamaktadır. Nitekim Adaman ve Keyder (2006: 109)'in altı şehirde yaptığı bir araştırmada katılımcılardan şu cümlenin tamamlanması istenmiş, "Çocuğumun annesi/babası [.....] olan bir çocuk ile arkadaş olmasını önlerdim" ve şu seçeneklerden birinin verilen boşluğa yazılması istenmiştir: eşcinsel, seks işinde çalışan, AIDS hastası, Çingene, alkolik, hüküm giyen, farklı etnik kökeni ve dini olan birisi. Katılımcılar tarafından "Çingene", seçeneği %76 gibi yüksek bir oranda seçilmiştir. Çingenele karşı örülmüş pek çok önyargı, onları belli bir kategoriye itmede etkili olmuş ve bu tür önyargıların, Çingeneliği inşa ettiği ve onların, Çingene olmayanlarla aralarındaki bağı sınırladığı söylenebilir.

Martinez (1992: 11), Çingeneliğin inşasında Çingene tipini farklı yönlerden irdelemiştir. Renkli yaşamları Çingenerin algılanma biçimlerini değiştirmekle kalmamış, onlara yaşadıkları yere ve döneme göre farklı imgeler yüklemiştir. Bu imgeler, onların yaşadığı toplumdan kopmalarına neden olmuştur.

Fiziksel görünümüyle de bu dışlanmaya maruz kalan Çingene halkının "bedenine göre oldukça uzun bacaklarıyla, ortalama Avrupa halklarından biraz daha uzun olduğu sonucuna varmıştır; başları büyük ölçüde dolikosefal ("uzun kafalı", yani oldukça uzun ve dar) bir yapıda olma eğilimindedir; siyah saçlara, küçükçe kulaklara, koyu renkli geniş gözlere ve uzun dar, düz burunlara sahiptir" (Fraser 2005: 28- 29).

Merimee'nin de Çingenerin fiziksel görünümüyle ilgili aktardıkları onların bu inşadaki yerini vermektedir. "Çingenerin yüz ve beden özelliklerini tarif etmek, onları görünce fark etmekten daha zordur. Bin kişi içinde bile bu soydan bir insanı tanımak mümkündür. Renkleri çok yağızdır. Aralarında yaşadıkları ahaliden daima koyu renklidirler. Fark edilecek derecede çekik, iri, çok kara olan gözleri, uzun ve gür kirpiklerle gölgelenir. Erkeklerin çoğu endamlı, fidan boylu, çeviktir. Almanya'da

Çingene kadınları genelde güzeldirler; İspanya Çingeneleeri arasında ise güzeline seyrek rastlanır” (2004: 271). Merimee ülkeler arasındaki bu farklılığa dikkat çekmek istese de Çingenelik türdeş bir olgu olarak inşa edilmektedir.

Çingenelerin baskı ve zulüm görmelerine ve buna bağılı olarak bu şekilde değerlendirmelerine yol açan bir diğere olumsuz etiketlerden birisi de Fonseca (2002; 256)’nın belirttiğı üzere “casus” olarak nitelendirilmeleridir.

Edebi eserlerdeki Çingene imgesi ve önyargısı bir diğere Çingenelik inşasında en etkili faktörlerden birisidir. Birçok eserde Çingenelerin eğlence ve zevk adı altında yaşamlarının sürdürmeleri onlarla ilgili olumsuz imaja neden olmuş ve önyargıların kalıplaşmasına neden olmuştur. Türkiye’de gündelik dile yapışmış ve algılanışı ile birlikte birçok anlama bürünen ‘Çingene’ sözcüğü, çeşitli sözlüklerde yer alan “Çingene kavgası”, “Çingene parası”, “Çingen Çingene çatmayınca kasnak boğaza geçmez”, “Buçuk millet”, “Çingene düğünü”, “Çingeneleşmek”, “Çingene borcu”, “Çingene pazarlığı” gibi tanımlama ve nitelermeler Çingenelere yönelik kalıpyargı ve önyargıları pekiştirici işlev görmektedir (Aşkın 2012: 12).

Toplumsal ahlaka aykırı davranışlar (hırsızlık, dolandırıcılık, fuhuş, kumar vs.) sergileyen insanlar olarak tanımlanan Çingeneler ve eğlenceyi seven, günlük yaşayan kaygısız insanlar olarak tanınan Çingeneler iki koldan da olumsuz bir kategoridedir. Türkiye’deki Çingene imajı bu iki kol içinde belirlenmektedir. Günümüzde Çingeneleşmek, Çingene gibi olmak deyimleri ile kastedilen stereotipler, kullanılan duruma göre, hem korkulan hem de özenilen bir grup olarak bu ikili yapı içinde konumlanmaktadır (Solmaz 2005: 2).

Yazılı ve görsel medyada Çingenelerin yanlış tanıtılması, aşağılayıcı dışlayıcı, suçlayıcı yazıların yazılması, "yakıştırmalı" sözlerin kullanılması Çingeneliğinin kalıplaşmış bir yere gelmesinde etkilidir. Bunlarla birlikte Çingene denildiğı zaman eğlence, dans ve çiçek üçgeni ile beraber Gırgıriye, Cennet Mahallesi, Roman Havası, Ağır Roman gibi dizi ve filmlerde anlatılan müzik, dans, dansözlük, alkole düşkünlük,

kavga, gayri-resmi yollardan para kazanma ve argo içerikli üsluplarla Çingene imajının tanıtılması onların yanlış bir konuma gelmelerinde en önemli etkiye sahiptir.

1.4. Çingene Anlatıları

Çingene anlatıları önyargılar çevresinde örölmüş bilgiler yumağıdır. Hz.İsa'nın Çarmıha gerilmesiyle başlayan ve 1763 yılında da yabancı, başıboş gezenler olarak Çingenelerle ilgili birçok efsane ve mitler yaratılmıştır (Sway 1988 Aktaran: Kolukırık 2004: 33). Bu efsanenin birçok farklı hali de anlatılmaktadır. Yine Sway'ın anlattığı efsaneye göre, “Çingene demirci, Hz. İsa'nın çarmıha gerilişinde kullanılan çiviye işlemeye gönüllü ilk kişi olduğudur. Çingene demirci dört çiviye işlemiş, bunlardan üçü Hz.İsa'yı öldürmek için Romalılar tarafından alınmış, fakat dördüncü çivi bütün soğutma işlemlerine dayanarak, intikamla Çingene demirciyi takip ederek, yanmaya ve cazırdamaya devam etmiştir” (Sway 198, Aktaran: Kolukırık 2004: 33). Çingenelerin dine karşı olan tutumlarının bu efsaneye bağlı olduğu bilinmektedir.

Çingene demirciyle anlatılan efsane Çingenelerin yazı dilinin olmayışıyla bağlantılıdır. Berger (2000: 14)'a göre, Çingeneler ile ilgili herhangi bir yazılı eserlerin, yazılı dillerinin olmayışı onların aynı zamanda ne vatandan, kiliseden, devletten de dışlanmış bir konumda olduklarını, tüm bunların nedeninin ise lanetli oldukları sonucuna bağlamıştır. Çünkü onların lanetlenmesinin en büyük nedeni Hz.İsa'nın çarmıha gerilmesi için kullanılan çivileri imal etmeleridir.

Çingenelerin toplumun dışına itilmiş olmalarının bir diğer nedeni olan başka bir anlatı ise atalarının işlemiş olduğu bir suçtan ileri gelmektedir. K.Berovici'nin aktardığı söyleneceye göre, Tschen ve Gan isimli çiftlerin, aile içi cinsel ilişkilerinden dolayı lanete uğramaları ve bunun sonucunda topluluğun kovulmasıyla anlatılan hikâyede kovulan Çingeneler hakkında büyücülerin lanetinin de etkisiyle, yaşamları boyunca yeryüzünde bir ev edinmemiş ve düzenli bir hayatları olmamıştır (Berger 2000: 39)

Bir lanetin sonucu olarak değerlendirilen bir diğer konu ise ingenelerin anaerkil yasalarıdır. Berger (2000: 40)'a göre büyücüler, ingenelerin baba adının değil, anne adını almasının emretmiştir. ingeneler, ataerkil toplumlarla birlikte yaşadıklarından, anaerkil bir toplum olduklarını gizleyip, tekrardan lanete uğramaktan çekinmişlerdir.

Din konusu ile ilgili bir başka efsaneye göre ise Tanrı din dağıtırken ingenelerin kendi dinlerini lahana yapraklarına sardığı ve bir eşeğin akşam yemeği olmasına müsaade etmişlerdir. Bir diğer anlatı Rumenler ile ingenelerin kilise takası ile ilgilidir. ingeneler taştan, Rumenler ise domuz pastırması ve jambondan yaptıkları kiliseyi değiş tokuş yapmışlar ve ingeneler kiliseyi yemişlerdir. Bu hikyenin Sırbistan'da anlatılanına göre ise kilisenin peynirden yapıldığıdır (Fonseca 2002: 103-104).

Büyücülüğün kadınlar için bir gelir kaynağı olmanın ötesinde, ingene tarihi açısından çok önemli kutsal bir figür olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte kadınların bu doğaüstü gleri farklı şekillerde kazandıkları ve bu glerin onlara miras yoluyla geçtiği ifade edilmiştir. Ayrıca 7 kız çocuğunun art arda doğması onun sıradan insanlar gibi değil doğaüstü glere sahip olacağı bildirilmektedir (Berger 2000: 60).

Genel anlamda bu anlatılara, mit ve efsanelere ingenelerin geçip gittiği her bölgelerde rastlanılabilir. Burada dikkat çekilmesi gereken ise anlatılara bakıldığında çeşitlilik arz etmiş ve günümüze kadar devam etmesi de önemli bir noktadır.

II. BÖLÜM

2. TOPLUMSAL CİNSİYET

2.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı

Bireyler, içinde buldukları toplum ile karşılıklı etkileşimleriyle birlikte toplumun kültürel değerlerini meydana getirmektedir. Toplumda önemli bir konumda olan kadınlar ve erkekler, belirli öğretiler sonucunda cinsiyetlerine uygun rollerle nitelenmektedirler. Bu roller ve sorumluluklar hem sosyal hayatta hem de ekonomik ve siyasi hayatta da etkilerini göstermektedir. Toplumsal süreçte bireylere yüklenen bu roller ve davranış biçimleri literatürde toplumsal cinsiyet (gender) kavramı olarak adlandırılmaktadır (Dublen 2014: 4).

Toplumsal cinsiyet ile biyolojik cinsiyet (sex) kavramı arasındaki farklılıkları belirten çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Özellikle bu farklılığa dikkat çeken ve sosyoloji literatüründe de yer almasını sağlayan Ann Oakley'a göre cinsiyet, biyolojik yönden kadın ve erkek arasındaki farklılıkların karşılığına denk gelirken; toplumsal cinsiyet, yine toplumsal bakımdan erkeklik ile kadınlık arasındaki eşitsiz bölünmenin karşılığı olarak kullanılmıştır (Marshall 1999: 98).

Cinsiyet (sex) terimi, kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü ifade ederken, kadınlara ve erkeklere toplum tarafından yüklenen anlamlar ve beklentiler ise toplumsal cinsiyet (gender) kavramı ile belirtilmektedir. Bu iki kavram birbirinden ne kadar ayrı tutulmak istense de bu durum imkânsızdır. Çünkü toplumun kadına ve erkeğe yüklediği belirli davranışlar ve tutumlar kadının ve erkeğin cinsiyetinden ayrı tutulamayacaktır. Kadınlık ve erkeklik üzerine kurulan bu roller ve beklentilerde oluşan herhangi bir

sapma durumu toplum tarafından hoş karşılanmadığından dolayı, bireyler çocukluk dönemlerinden beri dışlanmamak için kendilerine verilen rollere uymuşlardır (Çıtak 2008: 4-5).

Toplumsal cinsiyet, 1950 yıllarında kavram olarak anılmaya başlansa da 1970’li yıllarda araştırmalara konu edinilmiş; 1990’lı yıllardan bu yana ise kendini göstermeye başladığı görülmektedir (Dökmen 2006: 4).

Scot (2007: 3)’a; göre toplumsal cinsiyet, Amerikalı feministlerin en güncel kullanımı ile toplumsal niteliğinin vurgulandığı cinsiyete dayalı ayırım olarak kullanılmıştır.

Toplumsal cinsiyet kavramı; ilişkilerin ve rollerin kadın ve erkeklere biyolojik farklılıklarıyla değil; sosyal, ekonomik ve siyasi yapılarla belirlenen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar ve erkekler arasındaki bu roller eşitlikçi ilişkilerle yeniden yapılandırılabilmesi ise olağandır. Biyolojik kategoriler ve sosyo-kültürel kategoriler arasındaki farklardan bir anlam çıkarmak ve gerekli düzenlemelerin yapılması toplumsal cinsiyet bakış açısını gerektirmektedir (Gender Concept in Development Planning 1996 Aktaran Aksoy 2006: 29).

Toplumsal cinsiyet rejimlerinde, kadınların ve erkeklerin içinde buldukları kalıpların daha adil ve değiştirilebilir olması amaçlanmaktadır. Çünkü toplumsal cinsiyet, her ne kadar biyolojik ve sosyokültürel etkilerle oluşan bir yapı olsa da bir değer yargıları bütünüdür (Topçuoğlu Atasü 2009: 88).

Toplumsal cinsiyet, cinsler arası toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde rol oynamaktadır. Kadınların anaç ya da yumuşak başlı olmalarını onların doğurganlığına, erkeklerin daha saldırgan olmalarını ise fiziksel güçlerine bağlanmaları gibi biyolojik yorumlamaları reddeder. Kadın ve erkeklere uygun bir rol atfedilecekse bunun toplumsal olarak ifadesi “kültürel inşalarla” birlikte ifade edilmelidir. Scot (2007: 11)’ın belirttiği gibi, “toplumsal cinsiyet, cinsiyeti olan bir bedene zorla kabul ettirilmiş bir toplumsal kategoridir”.

Toplumsal cinsiyetin kavramsallaşmasındaki; iktidar, politika ve ahlaki söylem üzerindeki tartışmalar büyük önem kazanmıştır. Biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet üzerindeki söylemler arasında ayırım olmasaydı, toplumun politik ve ahlaki yapısındaki söylemlerinde biyoloji, kader olarak karşımıza çıkardı. Toplumsal cinsiyet kültür çerçevesinde, biyolojik cinsiyet ise doğa çerçevesinde kurulsaydı, Freud'un görüşünün aksine kültür kader haline gelirdi (Davis-Yuval 2010: 32). Toplumsal inşa; kadınların birey olarak görülmemesi ve ezilmesi, bununla birlikte erkeklerin egemenliği üzerine kurulmuştur. Toplumsal cinsiyet ilişkilerinde, erkekler ve kadınlar iki farklı toplumsal grubu oluşturmaktadır (Kergoat 2009: 9).

Toplumsal cinsiyet doğa ve kültür ikiliğinde, kadın ve erkeği farklı konumlarda tanımlanmıştır. Bu ikiliklerde, doğanın kontrolü ve sömürülmesi; kadınları daha aşağı bir konumda bırakmıştır (Davis-Yuval 2010: 26). Bu durum da modern cinsiyet rejimlerinin temelini oluşturmuştur.

Erkeğin, kadın karşısında sahip olduğu iktidarın kökeni Konfüçyüs, Aristoteles, A. Thomas ve David Hume gibi düşünürlerden alınan örneklerde, erkeğin kadından üstün gören dinsel ve felsefi yapılara dayandığı görülmektedir. Konfüçyüs'e göre kadının erkek üzerindeki gücü, bir karmaşadır. Sahip (efendi) ile uyruğun aynı düzeye gelmesi ya da konumlarının denk olması ile tüm düzenin alt üst olacağı düşüncesi; ailede ve devlet yapısında da aynı durumun olduğunun kanıtıdır. Aristoteles'in de aynı düşüncede olduğu dikkat çeker. Yeryüzünde var olan bütün türler arasında dişi olanların, erkeklerden daha zayıf olduğunu; erkeklerin bariz şekilde daha kuvvetli olduğunu ve insan türünün de buna dâhil olduğunu belirtir (Sautet 1998: 20).

Kadın ve erkek arasında yaratılan dikatomiler en fazla erkeğin iktidarını meşru kılmaktadır; bununla birlikte kadınların, güçsüzlüğünü ya da "yaratılış itibariyle eksik" olmalarını da vurgular. Aristoteles'e göre ruh, beden üzerinde; akıl, duygu üzerinde; erkek ise kadın üzerinde egemendir. Saf Akıl (nous), yani Tanrısal ruh ile bağlantılı bir çok şey erkeğe aittir. Aristoteles, kadınları erkeklerden eksik olarak tanımlar. Kadınların duygusal özelliklerinin ön planda olduğunu, zihinsel olarak da etkin olan erkeklerden her zaman aşağıda olduğunu belirtir aşağıdadırlar (Berkatay 2010: 24).

Erkeklerin, doğal olarak zeki olduğunu düşünen Darwin'den örnek verecek olursak; biyoloji alanında da aynı durum söz konusudur. Tarih öncesindeki erkek atalarımız, ailelerini savunmak, eş kazanmak için fiziksel güçlerini ortaya çıkarmış ayrıca gözlem, yargı, icat ve hayal gücü gibi zihinsel yeteneklerle de kendilerini göstermiştir (Fisher 2004: 176).

2.2. Toplumsal Cinsiyet Roller

Toplumun kendisi için oluşturduğu rolleri sahiplenen insan, toplumsallaşma süreci içerisinde farkında olma haliyle ya da tam tersi bir durumda kendini bu rollerle var etmeye çalışır. Bazı durumlarda bu roller benimsenirken, bazı durumlarda reddetme gerçekleşir ve böylelikle yeni arayışlara gidilir. Bu reddetme hali en sancılı süreç olarak karşımıza çıkar. En başında örnek vereceğimiz kavramlar ise toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde “kadınlık” ve “erkeklik”tir. “Kadınlık” ve “Erkeklik” rolleri, yaşamımızın her anında karşımıza çıkarak eylemlerimizden dilimize kadar yansımıştır. Bu roller, geçmişten günümüze kadar hep aynı biçimde ilerlemiş olup kadının ve erkeğin belirlenen sınırlar dışına çıkmasını engellemiş; çıkanları ise ötekileştirmiştir. Bunu yaparken ise yanına aldığı yardımcı kavram olan ataerkil yapının (Patriyarka) etkisi ile dekişiyi “erkek gibi erkek” veya “kadın gibi kadın” olmaya zorlar. “Patriyarka, erkeklerin kadınlara egemen olmalarını sağlayan erkekler arasındaki karşılıklı ilişkiler dizisidir” (Hartmann 2006: 38).

Berktaş ise patriyarkanın; kurumsal ve kültürel düzenleme ve uygulamalar içinde kadınların küçük görülmesi, ezilmesi veya ikinci plana itilmesi, bunun sonucunda ise erkeğin kudretinin artırılarak iktidarın eline teslim edilmesi anlamına geldiğini belirtir. Ayrıca genel olarak bakıldığında patriyarkanın, erkek çıkarlarının korunmasını sağlayan bir sistem olduğunu da vurgulayan Berktaş; kadının, vermiş olduğu emeğin yanı sıra birçok alanda daha kontrol altına alındığını ifade eder. Belki de bu nedenle ataerkilliğin, kadının gerek annelik vasfına sahip olabildiğini sağlayan doğurganlığının, gerek günümüzde dahi tartışmaları öne çıkan cinselliğinin gerek de bedeninin; kendisi dışında denetlenmesi ve yönlendirilmesi olduğunu kasteder (Berktaş 2014: 24).

Hartmann; Patriyarkanın, temel ve en önemli öğelerini sıralarken heteroseksüel evlilikten bahseder. Tüm dünyada resmi olarak kabul edildiği bilinen heteroseksüel evliliğin sonucunda ise ortaya homofobi kavramı çıkmaktadır. Bunlarla birlikte erkek ve kadına ayrılan iş bölümünde de dikkat çeken unsurlar görülür. Özellikle çocuk bakımı ve yetiştirme, yemek yapma, temizlik gibi ev işlerinin kadına yüklenmesi; ancak bunların yanında kadının ekonomik özgürlüğünün olmaması ve bu noktada erkeğe olan muhtaçlığı ve bağımlılığı bu kurumun dikkat çeken unsurlarıdır (Hartmann 2006: 38).

Hartmann, evin dışında da etkili olan Patriyarkanın üretimin üzerindeki maddi etkilerinden bahsederken; çocuk yetiştirme yükünün toplumsal olarak erkeklere göre değersizleştirilen ve daha alt seviyede olan kadınlara verildiğini, erkeklerin ise bu ev içindeki tabloya çok ender durumlarda girdiğini; bunun sonu olarak da toplumun gelecek nesli olan çocukların henüz küçüklükten toplumsal cinsiyete dayalı hiyerarşideki konumlarını ve kimliklerini öğrendiklerini anlatmaya çalışır. Ancak çocukların patriarkal davranışların üretildiği ve pekiştirildiği merkezi alanlar olan okullar, kurumlar, kulüpler gibi ev dışı yerlerde bulunması da göz önünde bulundurulduğunda patriyarkanın; yalnızca ailede çocuk yetiştirmeye değil, erkeklerin kadın emeğini denetlemesine izin veren bütün toplumsal yapılara yaslandığı söylenebilir (Hartmann 2006: 32).

Kadının aşağı konumda olması, dışlanması ve belli sınırlara hapsedilmesiyle birlikte, bu rollerin sorgulanması amaçlı bir hareket alanı olan *feminizm* ortaya çıkarak bir zemin oluşturulmuştur. Bu zemindeki en önemli alan ise toplumsal cinsiyettir. Segal, cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımını ilk kez Robert Stoller'ın 1968 tarihli Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet adlı eserinde kullandığını ifade etmiştir (Segal 1992: 98).

Freud'un dişiliği ve erkekliği kurumsal çerçevede tanımlama çalışmaları ve bununla ilgili girişimleri, "toplumsal cinsiyet" ve "cinsiyet" kavramları arasındaki ayrıma zemin oluşturduğu söylenebilir. Çünkü Freud için, erkek olarak dünyaya gelen kişi, yaşadığı kültürün de etkisiyle erkekliği; dişi olarak dünyaya gelen kişinin ise dişiliği öğrenecektir. Bu açıdan düşünüldüğünde aslında heteronormativiteyi kabul

gören ve normalleştiren toplum içinde biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasında değiştirilemez bir ilişki olduğu sonucunun çıkartılması kaçınılmazdır (Direk 2009: 70).

Heteronormativite; heteroseksüelliğin toplumsal norm olarak kabul edilmesi anlamını taşır. Kadın ve erkek olarak insan iki ayrı cinsiyet rolündedir. Dolayısıyla kişi erkeğe kadınlıkla, kadınsa erkekle birlikte olmalıdır. Heteroseksüel yönelim dışında kalanların ısrarla marjinalleştirildiği; baskı ve şiddete maruz kaldığı, bununla birlikte çoğu zaman görmezden gelindiği belirtilirken; heteronormativitenin bir kültürde sonradan doğallaştırılmış ve kabul görmüş olduğu belirtilir. Bunun yanında toplumsal cinsiyeti, cinsiyeti olan bir bedene zorla kabul ettirilme olarak belirten Scott, toplumsal olarak üretilen kadın ve erkeklere ilişkin rollerin, toplumsal cinsiyetle kültürel inşalara dikkat çekmenin en önemli yolu olduğunu belirtir (Scott 2007: 11; Çakırlar ve Delice 2012: 11).

Bu yaklaşım Scott'ın ekonomi ve iktidar ilişkilerinin önemine dair ipuçları bakımından anlamlar üretir. Scott, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin şekillenmesinde önemli olan aile içi işbölümü ve ebeveynlere ait görevlerin önemsenmesine dikkat çeken Chodorow'un "Babalar ebeveynlikle biraz daha fazla ilgilenseydi evde daha fazla var olsaydı oidipal dramının sonucu böyle olmayabilirdi." şeklindeki yorumunu eleştirir. Bu yorumun, toplumsal cinsiyeti sadece evle sınırlandırıldığını, fakat toplumsal cinsiyete etki eden unsurlar arasında ekonomi, politika ya da iktidar gibi alanlarında olduğunu belirtir. Bununla birlikte Scott, annelere çocuk bakımı gibi işlerin, babalara ise çalışmanın yüklendiği toplumsal yaptırımların aile yapısını şekillendirdiğine ilişkin ihsası kabul eder. Ancak, toplumda var olan ve kabul gören bu düzenlemelerin nereden geldiğini ve neden cinsiyete dayalı bir ayırım ile ortaya çıktığının belli olmadığını belirterek tarihsellik açısından Chodorow'un yaklaşımını eksik bulduğunu söyler (Scott 2007: 26-27).

Genel ifadeyle toplumsal cinsiyet (gender) kavramı, "kadın" ve "erkek" olma sürecinin biyolojik yapıdan bağımsız olarak toplumsal ve kültürel olarak belirlendiği bir kavramdır. İki taraf içinde bir farklılık olması sebebiyle bunun içselleştirilme durumuna

ise her toplumda farklı olan süreç “toplumsal cinsiyetleştirme” olarak adlandırılmıştır (Mies 2012: 68).

Toplumsal cinsiyet, kendini tanımlama olarak ifade edilen “kadın” ve “erkeğin” yaşam süreçlerinde öğrendikleri davranış kalıplarıdır. Elbette ki bu oluşum, çocukluk dönemlerinden itibaren cinsiyet rollerinin üretilmesiyle birlikte, toplumsal cinsiyet dayanaklarının doğru analizinin saptanması ile oluşacaktır.

Giydirilen kıyafetlerin biçimleri ve renkleri, saç şekilleri, alınan oyuncaklar, henüz bebekken ortaya çıkarılmış ve böylelikle cinsiyet rolüne erkek ve kadın kodları ile yaşama hazırlanmıştır. Demez (2005: 54)’in aktarımıyla aslında kız çocuklarının, erkek çocuklara göre oyuncak seçiminde daha esnek yapıda olduğu, erkekler kadar iddialı olmadıkları belirtilir. Erkek çocuklarının, kız gibi davranma yönündeki eğitilmelerinin aşağılanması yanında; tam tersi durum olarak kızların, erkek gibi davrandıklarında cesur olarak nitelendirildiği görülmektedir.

Tüm bu süreç kendi doğallığı ile birlikte toplumsal cinsiyet kimliğine bürünen birey; erkeğe “erkek” gibi davranmaya, kadınsa “kadın” gibi davranmaya başlamaktadır. Kadının erkeksi davranması bir yere kadar onay görürken, erkeğinki kabul edilemez bir sürece girer.

Connell (1998: 116), doğal örüntüleri dışı vurmeyen toplumsal cinsiyet ilişkilerini oluşturan pratiklerin; aynı zamanda bahsi geçen bu doğal örüntüleri göz ardı da etmediğini belirtir. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet kimliğinin, doğal farklılıkların ifadesi olmasının ötesinde, doğal benzerliklerin bastırılması olduğunu da ifade eder. Bununla birlikte toplumda genç kızlara ve erkeklere atfedilen rollerin aslında kıyafetlerle sınırlı olmadığını belirten, doğal kabul edilebilecek farklılıkların yoğunlaştırılmasının saplantı temelli olduğunu ifade eder (Rubin’den aktaran, Connell, 1998: 117).”

Biyolojik ve fiziksel farklılıktan ziyade davranış kalıplarının kategorize hali, bunların doğallığı ile birlikte görünür kılma çabası ile eşdeğerdir. Kadın gibi davranmak

ve erkek gibi davranmak, belirleyiciliğin başında gelmektedir. Birey, toplumsallaşması ile birlikte davranışlar edinilir. Kültürel inşa süreci içinde yaşadığımız toplum küçücük bir çocuğa “erkek gibi yürekli” olmayı, “kız gibi ağlamamayı” öğretir. Connell, yeni toplumsal cinsiyet örgütlenmesinin ortaya çıkması ihtimali ile birlikte, erkekliklerin ve kadınlıkların tarihsel süreçte yeniden kurulabileceğini ve böylelikle yeni egemenliklerin ortaya çıkabileceğini belirtir. Hatta “Eşcinsellerin” ve “transseksüellerin” çıkış noktası gibi, yeni toplumsal cinsiyet kategorisi kurulumunun da ortaya çıkabileceğini ifade eder (1998: 119).

Toplumsal cinsiyet mekanizmaları, kamusal ve özel alan ayrımı yaparak kadın ve erkeği, belirli sınırlarla tanımlamakta ve o sınırlar içerisinde çizmektedir. Bu ayrımın, yani kamusal ile erkek bağlantısının modern dönem öncesine kadar uzandığını belirten Davidoff; erkeğin, reis olarak dış dünyaya karşı koruyucu ve ailesinin temsilcisi olduğunu ifade eder (Davidoff 2009: 211).

Ev/iş yeri ayrımının doğmasının meta üretimi ile birlikte atölyelerde ve fabrikalarda yayılmaya başlamasıyla “ev”in anlamının değişerek etki ettiği savunulur (Acar-Savran 2009: 112).

Çabuklu (2004: 35)’nin ifade ettiği gibi özel alana sıkıştırılan kadınlar; eril bir ahlak sistemi tarafından kısıtlanmakta ve kuşatılmaktadırlar. Bununla birlikte kamusal alanda var olan sınıfsal ve cinsel eşitsizliğe, özel alanda toplumsal cinsiyet bazında eril bir cinsel ahlak eşlik etmektedir. Aile reisinin erkek olduğu özel alanın içinde kısıtlanan kadın, bekâret ve iffet seçenekleri arasında zinanın hiçbir zaman affedilmediği; erkeğin ise çapkınlığının ve zinasının hoşgörüsü ile karşılandığı bir ortamda yaşamı sürdürmektedir.

Diğer taraftan Savran, erkeklerin istedikleri zaman bu ayrımı nasıl ihlal edebilecekleri örneğini de şöyle vermektedir:

“Kadın koşullarında da erkek koşullarında da her hastanın yanında en az bir kadın var. ... Erkekler kendi bakımları söz konusu olduğunda karılarını, kızlarını erkek

koşullarında oturtmakta hiçbir beis görmüyor. Refakatçilerin hepsi kadın. (Acar-Savran 2009: 81).”

Toplumsal cinsiyet mekanizmaları iki ayrı biçim olan kamusal ve özel alan olarak tanımlanırken; özel alanın kadına ait olduğu, kamusal alanın ise erkeğe ait olduğu belirlenmiş olup özel alana bir mahremiyet olgusu atfedilmiştir. Kadının ait olduğu bu alan, yine erkeğin egemenliğini sürdürdüğü evidir. Erkek ise hem evde olan egemenliğe hem de -kamusal alan denilen- her yerde ifade özgürlüğüne sahip olmuştur.

2.3. Toplumsal Cinsiyete Yönelik Kategorik Yaklaşımlar

Cinsiyetin biyolojik ve toplumsal faktörlerle ilişkilerini ele alan yaklaşımlar bir tanım özelinde insanların bu ilişkiler üzerinden nasıl tanımlandığını veya kendilerini nasıl tanımladıklarını açıklamaya çalışmaktadırlar. Bu yaklaşımların belirli kategorilerle sınırları çizilmeye çalışılmıştır. Connell, toplumsallaşma teorisi ve psikanaliz olarak iki başlık altında ele alırken, Sancar biyolojik determinist, toplumsal inşa merkezli ve yapıbozumcu olmak üzere üç yaklaşımdan bahseder (Sancar 2011: 180).

“Biyolojiyi merkeze alan yaklaşımlar”, “toplumu merkeze alan yaklaşımlar” ve “posyapısalcı yaklaşımlar” olmak üzere üç başlık altında da toplanabilir.

Biyoloji merkezli yaklaşım, cinsiyetin belirleyicisinin biyoloji olarak savunulduğu yaklaşımdır. Farklı biyolojik özelliklere sahip olan kadın ve erkek, buna bağlı olarak farklı cinsiyet rollerine de sahiptir ve olmalıdırlar. Buradaki en önemli nokta ise kadınların yaşadıkları baskı ve ayrımcılığın temel nedeninin biyolojideki farklılıktan geldiğidir.

Connell (1998: 108-109); biyolojinin kurduğu eril ve dişi arası farklılığın, toplumsal karmaşa olarak yetersiz kaldığını belirli eklemelerle geliştirilmesi gerektiğini ifade eder. Burada da toplum devreye girerek bu ayrımı kültürel olarak ayrıntılandırır.

Giysi, erkek ve kadını kategorileştirme açısından en önemli vurgudur. Erkeklerin penislerini vurgulayan, kadınların ise göğüslerini ortaya çıkaran giysiler birer örnektir.

En köktenci toplum analizlerinden biri olan Freud'un; kadının eksik yapıda olduğunu belirttiği ve onu boyun eğen bir mekanizma olarak tanımladığı bilinmektedir. Bununla birlikte psikolojik olarak var olan tek cinsel organın erkeğinki olduğunu savunan Freud'a göre, erkek çocuk için kızın cinsel organı önemsiz ve değersizdir. Buna karşılık kız çocuğu, kendisinde olmayıp erkekte bulunan penisin varlığını fark ettikten sonra kendi eksikliğini de farkına varmakta ve penise sahip olmak istemektedir. Bu nedenle kız çocuğunun annesinden uzaklaşmaya başladığını ve penisi olmaması nedeniyle suçladığı belirten Freud, buna rağmen babayla da özdeşleşemediği ve/veya ona karşı agresifleşemediğini ifade eder (Giddens 2010: 117).

Freud'un yaklaşımı tam anlamıyla penis merkezlidir. "Yasaklanmış nesnenin cinsiyeti bir yasak olarak içselleştirilir" (Butler 2010: 129). Psikanalize göre eğilimler yasak olan şey tarafından yönetilir. Cinsiyet "penisin varlığı" ve "penisin eksikliği" açısından ele alınırsa, kadın "eksik" erkek ise "tam" olarak tanımlanacaktır. Psikanalize göre "yadsınan erkek eşcinselliği artmış bir erillikle sonuçlanır" (Butler 2010: 138). Bu bakımdan toplum Freud için önemli değildir.

Connell'a göre toplumsal cinsiyet hakkındaki tüm araştırmaların belli başlı sorunu; biyolojik ve doğal yapıların toplumsal olandan daha gerçek olduğunu öne süren yaklaşımlardır (Connell 1998: 11).

Simone de Beauvoir'ın "Kadın doğulmaz; kadın olunur." cümlesi, toplum merkezli yaklaşım olan ikinci ele alacağımız konunun belirleyicisidir. Kadın ve erkeği yaratanın doğa olmayıp toplum olduğunu savunun bu yaklaşımda, kimsenin toplumsal cinsiyetle doğmadığı ve toplumsal cinsiyetin, cinsiyeti yansıtmadığı düşüncesinin savunulması ile başlar.

Toplumsal inşa kuramının 'yapısalcı' türleri; toplumsal cinsiyet gibi biyolojik cinsiyetin dışında ortaya çıkan bir kavramdan, iktidar ilişkilerinin denetimini ellerinde

tutanları sorumlu tutar. Çünkü bu denetimi ellerinde tutanların maddi çıkarları söz konusudur diyerek iktidar ilişkileri ve bunun kaynağı olan maddi çıkarları işaret eder. Bu şekilde kadın veya erkek olmanın; bir çeşit toplumsal sınıfa mensup olmak gibi olduğu iddia edilmiş olunur (Sancar 2011: 180).

Bu kuramlar, tüm bu farklılıkların nasıl inşa edildiği yönündeki anlamlarla yola çıkarak toplumsal cinsiyet yorumlamalarının “biyolojik dayatma sonucu değil, toplumsal süreçlerin işleyişi ile kurulmuşlardır.” sonucunu elde ederler (Sancar 2011: 180-181). Toplumdaki bu eşitsizlikler sonucunda toplumsal hareketlerin oluşması da kaçınılmaz olmuştur.

Postyapısalcı yaklaşım olan diğer yaklaşımın en önemli ismi Judith Butler’dır. Toplumsal cinsiyeti, herhangi bir biyolojik esasa gönderme yapmadan; toplumsal bir performans türü olarak açıklamaya çalışır (Sancar 2011: 182). Toplumsal cinsiyeti performatif olarak tanımlayan Butler ise, “Toplumsal cinsiyet, verili bir cinsiyetin üzerine kültürün anlam işlemesi olarak anlaşılmalıdır, yalnızca hukuki bir kavrayıştır olarak kalmalıdır” der (Butler 2010: 52).

Butler’in yaklaşımına göre bireyin amaçladıkları ve hayalleri toplamında edinilenler değil yaptıkları tarafından şekil alan toplumsal pratikler sonucu edinilen toplumsal cinsiyettir ve böylelikle toplumsal cinsiyet bir yapı değil eylem olmaktadır. “Dolayısıyla insanlar cinsiyet adına neyi yaparlarsa sonuç odur” (Sancar 2011: 183).

Bir sistem ve yapı olarak görülmeyen toplumsal cinsiyet, Butler’ın geliştirdiği performativite kavramına göre tamamen bireyin edimlerine yüklenir. Bir performans yani bireyin performansıdır. Bireyin nasıl performans gösterdiğine bağlı olarak değişebilir ve “kader” olmaktan çıkabilir. Tüm bunların sonucunda “Toplum bu performansın hangi kısmındadır?” sorusu çıkar karşımıza. Çünkü politik ve ekonomik ilişkilerden bağımsız olmayan birey, bu performansını etkenlere göre kurar. Sancar, yapıbozumcu yaklaşımın önemli eleştiriler aldığını, bir çıkmazdan farklı bir çıkmaza doğru gidildiğini, erkek baskısının ve kadının itaatkârlığının değişebilecek insan kişiliğine indirgeyerek cinsiyete dayalı iktidar ilişkilerini görmediğini söylemiş ve

radikal bir toplumsal inşacılık olarak niteleme eğilimi oluşmuştur (Sancar 2011: 183-184).

Benhabib, Butler'ın; "... Toplumsal cinsiyet ifadelerinin ardında bir toplumsal cinsiyet kimliği yatmaz; o kimlik, tam da kendisinin birer sonucu olduğu söylenen 'dışavurumlar', ifadeler tarafından performatif olarak kurulur" ifadesini "Benlikle ilgili bu bakış açısı benimsendiğinde, bizi kuran bu ifadeleri değiştirmenin bir yolu kalır mı?" diyerek eleştirir (Benhabib 2008: 31).

Butler'a göre, feminizmin anlamlı olması için kadınlar öznesinin temsil sayılmaması, bununla beraber kadınlar kategorisinin inşa edilmesi; toplumsal cinsiyetin düzenlenmesi anlamına gelir. Kişi, kadın olsa bile bundan daha fazlasını ifade eder. Bu yüzden terim kapsayıcı değildir (Butler 2008: 62).

Yapı ve özne ayrımı, toplumsal cinsiyet tartışmalarının bir diğer önemli konusudur. Yapının mı öznenin mi belirleyici olduğu önemlidir. Toplumsal cinsiyette belirleyici olan Butler niteliğinde bireyin performansı mıdır, yoksa yapısalcıların savunduğu gibi toplum mudur? Bourdieu ise farklı bir yaklaşımla yapı ve pratiği birbirine bağlar.

Bora (2008: 181); Bourdieu'nun, cinsiyetin toplumsallaşma sürecinin sonunda edinilmiş bir "kimlik" olmadığını, bireyin de etkin olarak yer aldığı, değişik iktidar ve sermaye biçimlerinden oluşan çok faktörlü ve ilişkisel bir süreç olarak değerlendirilmesini sağlayacak kavramsal bir çerçeve sunduğunu belirtmektedir.

Bourdieu, toplumsal cinsiyetin kendisini de "cinsel biçimde (sexually) karakterize edilmiş bir habitus" olarak görür (Bourdieu'dan aktaran, Türk 2008: 14).

Bourdieu'nun bahsettiği tüm alışkanlıklardan farklı olan bedenle bütünleşmiş toplumsallık olan "habitus" kavramı önemlidir. Fakat hiçbir zaman kader değildir. Ayrıca sistemin dayanıklı olması onun sarsılmaz olmadığını göstermez. Birbirini üreten

yapılar arasında yeniden üretime giren pratikler ise habitusları üretir, habituslarsa toplumsal yapıyı yeniden üretir (Palabıyık 2011: 128).

2.4. Cinsiyetlendirilmiş İşbölümü

Cinsiyete dayalı işbölümü; bir toplumsal işbölümü şekli ve cinsiyetin toplumsal ilişkileriyle bağlantılı, tarihsel ve toplumsal olarak biçimlenmiş halidir. Erkeğin yüksek mevkili politik, askeri, dini vb. yerlerde üstün durumda olduğu bununla beraber üretim alanına sahip olması dikkat çekerken kadının ise yeniden üretim alanında kaldığı görülmüştür (Kergoat 2009: 10). Kadının işbölümündeki ve üretim sürecindeki yerini, erkek kendi çıkarına göre belirler. Böylelikle kadının yaşam alanı, erkekler tarafından belirlenir ve erkek bakış açısıyla konumlandırılır (Adler 1999: 11).

Marx, ailedeki doğal işbölümünün doğal yapıda olduğunu belirtir. Aile içindeki yaş ve cinsiyet farklılığıyla oluşan iş bölümü aynı zamanda bir insanın başka bir insana efendiliğinin ilk biçiminin görüldüğü alandır. Koca tarafından köleleşen kadın ve çocuklar, özel mülkiyetin ilk biçimini oluşturmaktadır (Donovan 2010: 137).

Tüm toplumlarda geçerli olan fakat cinsiyete dayalı işbölümünün zaman, mekân ve kültüre göre değişen düzenleyicileri; ayrılma ve hiyerarşi ilkeleridir. Bir erkek işleri, bir de kadın işleri olarak ayırım yalnızca ayrılma ilkelerindedir. Erkek işlerinin, kadın işlerinden daha “değerli” görülen ilke ise hiyerarşi ilkesindedir (Hirata ve diğ. 2009 Aktaran Erdoğan 2010: 12).

Ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu kadın, bu ideoloji ile erkeklere hizmet etmeye koşullandırılarak her sınıftan erkeğe, birey olarak yarar sağlamaktadır (Ansal 1989: 21).

Antropologlar tarafından tespit edilen cinsiyetlendirilmiş işbölümünün ortaya çıkışı, tarım aletinin kullanımı (Karasaban) ile bağlantılıdır. Bahçe tarımı kadınlar tarafından icat edilmiş ve bu durum kadınları o dönem toplumlarında güçlü ve değerli

kılmıştır. Erkeklerin çiftçilik işlerinde etkin rol oynamaları ise karasaban ile fiziksel güçlerinin ortaya çıkmasıyla olmuştur. Akşam yemeğinin yapımına yetişmek ve bağımsız toplayıcılık rolü ile kadınlar, zamanla saygınlıklarını yitirmişlerdir (Fisher, 2004: 264).

Bir başka etken olan savaşlar; kadınların toplumsal ve cinsel haklarının, erkeklerin denetimine geçmesine neden olmuştur. Yerleşik hayatın başlamasıyla birlikte nüfus artmış insanlar düzenli bir hayata geçmiştir. Fakat toplumsal yaşamın bir getirisi olan savaşların olması insanların kendilerini koruma gereksinimi duymasına neden olmuştur. Bu koruma ihtiyacından dolayı günlük yaşamda erkekler kadınlar üzerindeki gücünü arttırmaya başlamıştır (Fisher 2004: 271).

Toplumsal ilerlemede sosyal hayat ve ekonomik faaliyetlerdeki değişiklikler, bir diğer kavram olan ataerkilliği doğurmuştur. Toplumsal cinsiyetle yakından ilişkili olan ataerkillik bir temel oluşturarak erkeklerin özel iktidar alanıyla da en büyük tartışma konusu olmuştur.

2.5. Cinsiyet Çerçevesinde Aile

Bireyin toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkenleri ya da ayakları tanımlanacak olursa, bunlardan en önemlisi ailedir. Daha doğar doğmaz nasıl “kız” ya da “erkek” olunacağı; kişiye verilen isimlerle, giydirilen elbiselerle, odanın düzeniyle, oyuncaklarla ve renklerle hatta seslenişlerle dahi öğretilmektedir. Çünkü aile, kız çocuğunu “cesur kızım” diye sevmez; genellikle “nazlı kızım” olarak niteler. Aile içerisinde belirli cinsiyet rolleri ile yetişen birey, dışarıya çıktığında da toplum ve kurumlar aracılığıyla aynı şekilde işlenmeye devam eder.

Toplumsal cinsiyet algısı, egemen kültürün bir ürünü olarak en başta aile ile birlikte sunularak bireye aktarılır ve içselleştirmelerle birlikte cinsiyet rollerinin ortaya çıkmasını sağlar. Bireylerin kız ve erkek çocuklarına farklı davranmasıyla, kurumlarla birlikte çocuklar da bu rollere uymayı öğrenir.

Cinsiyet rollerinin içselleştirilmesi bakımından en önemli olan araçlardan birisi oyuncaklardır. Kız çocuklarına oyuncak olarak alınan bebekler, onu ileri hayatındaki ev kadını rolüne hazırlarken; top, araba, silah vb. oyuncaklar sunulan erkekler ise farklı bir role hazırlarlar. Erkek çocuklarının, küçük de olsalar “kız oyunu” diyerek reddettikleri evcilik oyunu gibi oyunlarda tıpkı oyuncaklar gibi hazırlanan roller üzerinde etkilidir.

Bireye cinsiyet rollerinin kazandırılmasında ailenin ve çevrenin tutumları, en önemli belirleyicilerdendir. Çocuk, biyolojik cinsiyetinden dolayı “kadın” veya “erkek” olmaya, heteroseksüel bir aile ortamında hazırlanır.

Erken endüstrileşen toplumlarda aile; duygusallığın, biyolojik ve manevi gereksinimlerin alanı olarak tanımlanırken; toplumda çıkarın, çatışmanın, şiddetin ve gücün, yani maddi kültürel süreçlerin alanı olarak tanımlanmıştır. Cinsiyetlendirilmiş özelliklerle var olan bu birbirinin zıddı iki alan, aile alanının dişilliği, toplumsal alanın erilliği olarak kalmıştır (Sancar 2012: 196).

Sancar’ın da ifade ettiği gibi modernleşme yaşam alanına girdiğinden bu yana, sanayileşme ile de birlikte aile yapısında belirli değişimler olmuştur. Geniş ailenin yerini çekirdek aile alırken, aynı zamanda özel alan ve kamusal alan olarak da ayrım yaşanmıştır. Dişil yapıdaki özel alan; mahremdir, şefkatlidir, duygusaldır ve erkeğin korumasına muhtaçtır. Eril yapıdaki kamusal alan ise şiddetin sahnede olduğu topluma açık, güçlü ile güçsüzün karşılaştığı bir alandır. Dolayısıyla kadın kamusal alanda tehlikededir; bu yüzden kadının yeri ailesinin yanı sıra özel alandır. Sadece toplumsal olarak üretilen bir algı değil aynı zamanda çeşitli örneklerle devlet sahnesinde de özel/kamusal ayrımını görmekteyiz.

Berktaş’a göre, kamusal alanda bireylerin özgürlüğünün sınırlanması, bireylerin haklarının yasalarla korunması amaçlı düzenlemeler yapılması diğer yandan ise özel alana müdahale etmemesi ‘birey’in, yurttaş ve aile üyesi olarak bölünmesine yol açar’ (Berktaş 2010: 38).

Aile hukuku kapsamında Türk Toplumunda “karı-koca arasına girilmez” tutumu, toplumsal anlamda hem kabul edilebilir hem de devletin imtina gösterdiği anlamı taşır. Çünkü ailenin kutsallığı ile birlikte toplumun devamı içinde önem arz etmektedir. Dolayısıyla fedakârlık özelliği ile anneye rıza göstermesi gerekenin, aileyi ayakta tutanın kadın olduğu düşüncesinin yüklendiği bir aile yapısı ortaya çıkar. Türkiye’de 1990’larda kullanılan bir Hayat Bilgisi kitabındaki ideal kadın yapısı şöyle özetlenir: kadını öncelikle ailenin temeli olduğunu belirterek, annenin görevlerini çocuğun beslenmesi, eğitimi, sağlığı gibi temel görevlerden sorumlu yapıp tüm bunlarla birlikte evin işlerini de (temizlik, yemek yapımı, çamaşır yıkanması) yüklemiştir. Ailenin ayakta kalması, mutluluğu kadın tarafından sağlanmaktadır. Kadına yüklenen belirli roller etrafında en dikkat çeken ise; Türk kadınının fedakâr olduğu noktasıdır (Kancı 2008: 91).”

Yabancılaşmanın en derinini kendi bedenlerine ve kendilerine yaşayan kadınlar, kendi yaşamları ve bedenleri üzerinde de söz sahibi değillerdir. Erkeklerde bir yabancılaşma yaşadıkları söz konusu ise bunu telafi etme şansları vardır; fakat kadınlar için aynı durum söz konusu olmadığından ezilmeleri her zaman kaçınılmazdır (Berktaş 2010: 3940).

Connell, kadınlarla erkekler arasındaki ilişkilere temel oluşturan, birbiriyle kesişen ve bağlanan üç ana yapı olduğunu tespit eder: Emek, iktidar ve arzu. Connell’e göre bu toplumsal cinsiyet sisteminin ilk yapısını işbölümü oluşturur. Ev işleri, çocuk bakımı, meslek ayrımı, eşitsiz eğitim, terfi ve ücretler, ücretli ve ücretsiz iş arasındaki ilişki sıralanır. Connell, çeşitli egemen erkeklik kalıplarının ve ikinci sınıf konumundaki kadınlık kalıplarının, işgücü içinde ortaya çıktığını aktarır (Connell 1998: 143-155).

2.6. Ataerki Yapı

Ataerki terimi ilk olarak Weber’in metinlerinde ‘özel bir tür otorite ilişkisi’ olarak kullanılmıştır. “Ataerki”, genellikle hem ekonomik hem de akrabalık bağlarıyla bağlı bir grupta, hane halkı üzerinde otoritenin babadan oğula geçen ve belirli bir kişi tarafından uygulandığı bir duruma karşılık gelir (Weber 1995: 337-38).

Hartmann, ataerkilliğin erkekler arasındaki toplumsal ilişkiler dizisi olduğunu ve daha çok kadınlar üzerindeki bir tahakküm yapısı olduğunu belirtir. Kadınlar üzerindeki bu tahakküm de, erkeklerin pratiklerini birleştirmesine ve karşılıklı dayanışma içerisine girmesine neden olur (Hartmann 2006: 174).

Erkeklerin “üreten sınıf” haline gelmesi saban, çekim hayvanları, tarlaların sulanması ile olmuştur. Bununla birlikte kadınların çocuk doğurmaya başlaması, nüfusun artmasına neden olmuştur. Kaynaklara ihtiyaç duyan insanoğlunun kaynakların azalmasıyla birlikte, kaynaklarla ilgili mücadeleler yaşanmasına neden olmuştur. Bu mücadeleler özel mülkiyet ve savaşları beraberinde getirmiştir. Tarihsel koşulların bir ürünü olarak sunulan ataerkillik, ilk devletlerin oluşum sürecinde zorunlu bir yapı olarak ortaya çıkmıştır (Gross 2006: 88).

Zaman dışı bir olgu olan ataerkillik temelleri, cinsiyete dayalı işbölümüne dayanan radikal feminist yaklaşım açısından erkek egemenliğinin tamamını kapsamaktadır (Kandiyoti 2011: 121).

Anaerkil dönemin, ataerkil dönemden önce ortaya çıktığını belirten birçok araştırmalar mevcut olup Engels; bunu destekler nitelikte “kadınların büyük tarihi yenilgisi” diye adlandırdığı bir geçiş döneminin varlığından söz eder. Bunun yanında Malinowski de yaptığı antropolojik gözlemlerde ataerkil öncesi anasoylu bir dönemin varlığına dikkat çekerek, babanın iktidar sahibi olmadığı, kadının bu toplumlarda daha değerli olduğunu belirtmiştir. Ancak son dönemlerde yapılan araştırmalara ait antropolojik bulgularda; bunları destekleyen herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. Aksine ne kadın tarafından belirlenmiş bir sosyal düzenlemeden ne de ataerkinden önce gelen bir anasoylu toplumun varlığından bahsetmez (Akal 1994: 57-63).

Belli bir anaerkil dönemin varlığını kanıtlamaya çalışan diğer bilim insanları Bachofen ve Morgan’dır. Kent devletlerinin varlığından önce, kadının statüsünün daha belirgin olduğu belirtilmiştir (Berktaş 2012: 37).

İktidar alanında önemli bir yere sahip olan anaerkillik, insanın anne soyuna bağlanmasını ifade eden “anasoyluluk”tan farklıdır. Birçok toplum hakkında çalışma

yapan Whyte, elde ettiği veriler ışığında; kadın egemenliğinin yaşandığı bir toplumun olmadığını belirtmektedir (Fisher 2004: 203).

Uygarlığa ilk geçişin gerçekleştiği Eski Mezopotamya'da kent devletlerinin ortaya çıkışıyla birlikte ataerkillik olgusu ortaya çıktığı belirtilmektedir. Bazı tarihçileri ise kent devletlerinden önce de erkek egemenliğinin var olduğunu savunmuşlardır (Berktaş 2012: 80).

Ataerkillik, özel ve kamusal alanda iktidar olarak şekillenir. Kadının toplumsal hayatın tüm alanlarından dışlanması, kadının tüm hizmetini evin reisine sunması, özel ataerkilliktir. Devlet ve istihdam politikaları ile bağlantılı olan ise kamusal ataerkilliktir. Walby, ataerkilliğin altı maddesini belirterek yirminci yüzyılda özel ataerkillikten, kamusal olana doğru büyük bir dönüşüme şahit olduğunu öne sürer. (Walby 1990, Aktaran Kandiyoti 2010: 164) Ataerkil sistemi oluşturan bu yapılar; ücretli çalışma yaşamı, din, ev içi yeniden üretim, medya, eğitim ve devlet gibi kültürel yapılar, cinsellik ve kadına yönelik şiddettir. Ataerkillik; modern toplumlarda devam eden, bir şekil değiştirmesi yaşayarak özel alandan (ev içi toplumsal cinsiyet rejimi) kamusal alana (kamusal toplumsal cinsiyet rejimi) kaymıştır (Walby 1997 Aktaran Dedeoğlu 2009: 106).

Bayrakçı (2009: 27), ataerkilliği soyutlama olarak tanımlarken bu yapının kültürel, toplumsal, ekonomik baskı kaynaklarıyla birlikte etkileşim ve dönüşüme girerek ve bu dönüşümü de soyutlama olarak yaptığını belirtir.

Ataerkillik, bir iktidar göstergesi olarak kadının konumunu belirleyen en önemli güçtür. Kadınlar ise bu durumda kendilerine bir yaşam alanı belirleyerek ve kendilerine sunulan alanın genişlemesi için çabalayarak ataerkillikle bir ilişki içine girmişlerdir. Bu durum, ataerkil pazarlık olarak adlandırılırsa, Kandiyoti (2011: 126)'nin de belirttiği gibi; herhangi bir toplumun etnik köken, kast veya sınıfa göre çeşitlilik sergileyebildiği, burada da kadınların, bazı zorunluluklar çerçevesinde hayat stratejilerini kurdukları şeklinde tanımlamıştır. Bu genel pazarlıklar, ataerkillik çerçevesinde kadınların aktif ya

da pasif direniş ile birlikte, kadınların farklı özelliklerini ön plana atarak yine farklı toplumsal cinsiyet ideolojileri de ortaya çıkarmış olur.

Bu patriyarkal şekil çerçevesinde yorumlanınca kadınlar, pasif ve boyun eğen bir tanımlama olarak değil; bir ideoloji (toplumsal cinsiyet) içerisinde güçlü olan alanları ile hareket eden olarak gösterileceklerdir (Dedeoğlu 2000: 145).

Ataerkillik, nüfusun büyük bir yüzdesi (kadınlar ve çocuklar) üzerinde çok önemli bir etkiye sahiptir ki bu bağımlılık ve belirlenmiş sınırlılıklar, siyasi biçimden öte mülkiyet ve geleneksel çıkarları da belirleyen bir yapı halindedir. Evrenselliği ve sürekliliği ile de ön planda olan ataerkilliğin yerine konulabilecek başka bir yapı hemen bulunmamaktadır. Ataerkilliğin kendini doğal olarak kabul ettirme alışkanlığı düşünüldüğünde, tüm bu etkenler sınıflar için söylenebilirse de, sınıfların elde ettiğinden daha yaygın ve güçlü bir egemenliğe sahiptir (Millet 2011: 65). Bu durum ataerkil bir sistemle devam eden toplumsal ve siyasal kültürün demokrasi üretemeyeceği anlamını ortaya koyacaktır (Berktaş 1998: 7). Çünkü ataerkillik, tek taraflı bir iktidar aracı, kısıtlama ve bir şiddettir.

Bu sistemin ideolojik tarafı kadınlar ve erkekler arasına keskin ayrımlar koyarak bir ön kabuller çerçevesi ile erkeği rasyonellik (akıl, zihin, uygarlık ve kültür çerçevesinde); kadını ise rasyonel olmayan, doğa ve duygusallık ile özdeşleştirir. İhtiyaçlar, yetenekler ve işlevleri bakımından kadınlar ve erkeklerde farklılık gözlenir. Doğal olarak erkekler güce ve akla sahip olduklarından egemenliğe sahip olan da onlar olacaktır (Berktaş 2012: 27).

2.6.1. Hegemonik Erkeklik

Erkek iktidarının meşrulaştığı bir alan olan erkek egemenliği, kadınların ikincil olarak görüldüğü alanın en somut halidir. Özel alan ve kamusal alan ayrımı, erkek egemenliğinin meşrulaşması ile olur. Erkek kamusal alanla, kadın ise aile ile özdeşleşerek özel alana hapsedilir. Cinsel ve cinsellik konuları bireyci liberalizmin mantığı içerisinde özel alanda ele alınır. Hukuk, erkek egemen toplumda eşitsizlik

yaratır; bu nedenle Smart'a göre yapısal şiddetin bir parçası haline gelir (Kurtoglu 2009: 80). Yapısal şiddet ise erkek egemenliği ile kendisini tamamlayan bir yapıdır (Işık 2009: 46).

Erkek egemen toplum, genel tanımıyla hukuktan siyasete, sosyal yaşamdan sosyal politikaya kadar iktidarı elinde tutan erkeklerin sistemidir. Tüm erkekler bu iktidar gücünden yararlanmaz. Sadece kadının sınıflanması değil erkeğin sınıflanması da söz konusudur. Cinsiyetler arasında farklılıklar ortaya koymakla kalmaz, iktidar gücüyle “diğer erkekleri” de benzeştirir ve hegemonik erkeklik adı verilen, erkek egemenliğinin en “saf” halini ortaya çıkarır. İktidar sahibi olan erkeklerin belirli yapılarla, toplumun diğer kalanında olan erkeklere ve kadınlara farklı bir şekilde, rollerin zorla yaptırılması hegemonik erkekliğin tanımıdır (Sancar 2011b: 173).

Erkeklerin cinsel kimliklerinin ayrıştırılmayla birlikte değerlendirilmesi, hegemonik erkekliğin en ayırt edici özelliğidir. Gay ya da biseksüel erkekler, “genel erkeklik tanımı” dışında kalır ve otorite, bu durumda erkeklerin heteroseksüel olmasını amaçlar. Dinsel, ırksal, etnik özelliklerde bunun içindedir.

Connell (1998: 153)'e göre otorite, meşru iktidardır ve otoritenin erkeklikle bağlantısının ana eksen olduğunu söyler. Erkeklerin sahip olduğu bu otorite bazen en merkezde yer alanlarla belirir; fakat en belirgin olan bunun temelinde toplumun erkeklik tanımı yani erkekliğin toplumsal inşasıdır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin asıl kaynağı, erkeklik olarak inşa edilen kavramlardır. Hegemonik erkeklik kavramıyla açıklanmaya çalışılan, toplumsal cinsiyet düzeninde oluşturulan iktidar ilişkileri, sadece kadının ezilmesi ve ikincileştirilmesine neden olan patriarki ekseninde değil; erkeklerin sahip oldukları iktidarı nasıl sürdürdükleri ve yeniden ürettiklerine ilişkin soruları ile de tartışılmaktadır (Sancar 2009 Aktaran Sayer 2011: 19).

Toplum içerisinde sadece kültürel pratikler ya da erkek davranışlarından oluşmayan hegemonik erkeklik, kurumsal yapı içerisinde olan yasalar, şirketler, heteroseksüel aileler gibi kurumlarda da kendini göstermektedir (Sancar 2011: 32)

Bir yandan ataerkilliğin kadınlar için sınırladığı alanları savunan hegemonik erkeklik, erkekliğin “en saf hali” olarak tanımlanır. Erkek iktidarı ile ataerkil değerlerin birleşimi, kadınların konumunu belirler ve kadın tanımını bu konumlardan hareketle oluşturur.

2.7. Kadınlık, Annelik ve Cinsel Politika

Erkeğin alanı olan kamusal alan ve yine erkeğin denetimde olan kadının hareket alanı, yani aile olan özel alan ayrımı temel ayrımlardandır. Walby’a göre aile, kadın için özgür bir alan değildir, bununla beraber farklı toplumsal konumlanışlarla belirli çıkarlara hizmet eden bir yapı olarak tanımlanır (Davis-Yuval 2010: 152).

İkinci dalga feminist hareketten sonra “özel alan” keşfi başlamıştır. Bu keşif, öncelikle aile ile başlamıştır. İkinci dalga feminizm tarafından, aile kadının ikincilleştirildiği bir alan olarak görülür. Liberal eşitlik talepleri, özel alana müdahale ile gerçekleşeceğini belirterek, bir cinsiyet rejimi olarak tanınan ataerkilliğin gücünün, kendini yeniden üretebilmesinde yattığını vurgular. Tüm bunlarla birlikte ailenin içine, içinde olup bitenlere bakılmaya başlanmıştır (Bora 2011: 41).

Kadın ve annelik ile ilişkilendirilen en temel alan ailedir. Kadına karşı yapılan en belirgin politik eylem, erkeğin kadını aile içinde tanımlamasıdır. Rich ataerkil sistem için gerekli olan şeyin kadının evlerde konumlanması ve annelik yapmaları olduğunu belirtir. Doğurganlık, kürtaj ve genel olarak jinekolojinin yasal ve teknik kontrolü, kadınların yeniden üretim gücü denetleme alanına girmelidir. Kadınları ataerkil sistem içinde siyasal güçten alıkoyan en önemli şey ise anneliğin “özelleşmesi”dir (Ecevit 1993: 24). İçinde yaşadığımız kültürde, yaş, eğitim, sınıf gibi değişkenlerden bağımsız olarak düşünüldüğünde kadınlık, “ev” içerisine hapsedilmiş ve sadece “ev” içinde

tanımlanarak yeniden üretilir (Bora 2011: 21). Toplum, devletten bireysel bedene ve bedeninin arzularına kadar inen bir siyasal denetim ve egemenlik hiyerarşisi kurmayı ataerkil aile aracılığı ve etkisiyle yapar (Berktaş 2012: 143). Cinsiyet rolleri ve ilişkilerinin sonucunda ortaya çıkan ve yeniden üretilen toplumsal cinsiyet ideolojisinin ile birlikte bir çerçevenin oluşmasını sağlayan yapı ise ailedir (Dedeoğlu 2000: 141).

Bir politik durum olan anneliğin, özel alanda kodlanması ile birlikte anneliğin kutsallaştırılıp siyaset ötesi gösterilmesi amaçlanarak, aslında tam tersi bir durum olan annelik kavramının içi siyasi kavramlarla doldurulmuştur (Aslan 2009: 86). Kadınların evlilik, çocuk, ev işleri bağlamındaki ailedeki konumu ile Kadın=Ana özdeşliği tariflenmiştir (Osmanağaoğlu 2009: 23).

Erkek söyleminin meşrulaştırdığı; kadınların, karşı cins üzerindeki potansiyel bir tehlike olması ve onları daha değersiz bir sosyal katmanda konumlandırması; kadının doğurganlık vasfı ile karşı karşıya gelir. Ancak yaratıcı bir sınıf olan kadınların bir de bu özelliklerinin önemsizleştirilmesi amacıyla kadınlığın yaratıcılığında önce, erkek sperminin tek ya da ilk yaratıcı olarak yüceltilme amacına hizmet eden farklı ifadeler ortaya çıkmıştır (Akal 1994: 28).

Kadınlığın; aile ve annelikle tanımlanması ve konumlandırılması, toplumsal cinsiyetin başlı başına bir politik bir etkisi olduğunu gösterir. İktidarı bölmesi nedeniyle toplumsal cinsiyetin, politik bir sistem olduğunu belirtilir (MacKinnon 2003: 187). Bu politik sistem, kadınları evde köleliğe mahkûm etmiş, anneliğe zorlanmış, cinsel olarak nesnel hale getirmiş, fiziksel açıdan taciz etmiş ve aşağılayıcı eğlencelerde kullanmış, susturmuş, bastırmış, denetlemiş, özgürlüğünü elinden almış, kendi kültüründen yoksun bırakmış, oy hakkı vermemiş, söz hakkı vermemiş ve böylelikle toplum hayatından uzaklaştırmıştır.

Aile ve kadın, hakim devlet ideolojisinde de ön planda bulunmaktadır. Toplumsal muhafazakârlaşmaya bakıldığında, Türkiye özelinde yine hedef konumdadırlar. “Kültürün taşıyıcıları olarak” nitelendirilen kadınlar, öncelikli olarak ailede önemli bir role sahiptirler. Hâkim ideolojinin devamı için kadınlara geleneksel

roller dayatılarak, bu rolleri benimsemeleri istenmektedir. Bu sürece en büyük etki ise politikalaradır. Devlet politikaları birçok konunun iktidar sahibi olduğundan, toplumun şekillendirilmesine aile kurumdan başlamaktadır (Kağıtçıbaşı 2010: 17).

Toplumsal otorite yoluyla baskı (ataerkil düzende aile reisinin baskısı, toplum çerçevesi içinde yargı ve yürütme organlarının baskısı) ve ekonomik güç yoluyla baskı, Weber tarafından iki kola ayrılır. Ekonomik mallar üzerindeki iktidar durumu baskı ile oluşmaktadır (Connell 1998: 339).

Tüm durumlar; cinsel politika, sosyo-kültürel yapıların etkisi ve değişimiyle ortaya çıkar. Millet'a göre her iki cinsin ataerkillik durumuna göre cinsel politika, ruhsal yapı "toplumsallaştırılması" yoluyla gönüllü hale gelir. Toplum içerisindeki önyargı ile birlikte erkek daha üst konumda, kadın daha aşağı bir yerde konumlandırılır. Ruhsal yapı ise, kişiliğin erkek ve kadın diye tanımlanan cinsel sınıflamalar etrafında gelişimi devam eder. Bunun temeli, egemen grubun gereksinme ve değer ölçülerine göre yetenekleri yine onların kanalıyla yürütmesidir. Bu yetenekler erkeklerde saldırganlık, zekâ, güç ve etkenlik olarak belirtilirken; kadınlarda ise edilgenlik, bilgisizlik, güçsüzlük etrafında, iffetsiz ve etken olamayışından bahseder. Cinsel rol, her cinsin davranış, hareket ve tutumunu etraflı ve değişmez biçimde belirler ve pekiştirir (Millet 2011: 49).

Toplumsal cinsiyet ile ilgili çalışmaların geneli, cinsiyetlerin sosyo-kültürel olarak değişebilir bir yapıda olmalarını varsaymalarıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin daha kalıcı olmasını ise ataerkillik, erkek egemen toplum, hegemonik erkeklik, ataerkil aile gibi kurum ve kavramların içerik bakımından değiştirici niteliklerde olan analiz ve çalışmalar sağlar. Örneğin Bourdieu, cinsiyetin toplumsallaşmanın sonucunda edinilmiş bir "kimlik" olmadığını, kişinin aktif olarak yer aldığı, farklı iktidar ve sermaye biçimleriyle birlikte çok bileşenli ve karmaşık bir süreç olarak ele alınmasını mümkün kılacak bir kavramsal çerçevede sunmaktadır (Bora 2008: 181). Böyle bir anlayıştan çıkarabileceğimiz şey ise "toplumsal cinsiyet" in öğrenilebilir olmasıdır. Sosyal yapıların, toplumsal cinsiyet kalıplarını devam ettirdiği bilinmektedir; kişiler ise yaşam süreçlerinde bu kalıp yargıları yeniden üreterek öğrendiği görülmektedir.

2.8. Kadının Tarihi: Anaerkil Topluma Doğru

Bu bölümde kısaca kadının, bilinen en eski çağlarda olan tarihinden başlayıp anaerkil topluma doğru nasıl geçildiğinden bahsedilecektir. İlk çağlardaki doğanın ve yaşamın hâkimi olan kadının özellikleri ile araştırmamızda inceleyeceğimiz Çingene kadınların benzer özellikte olacağını göreceğiz.

Sosyolog ve antropologların yaptıkları araştırmalarına göre toprağın üretkenliğini ve yaratıcılığını keşfeden kadın; ileriki süreçte yaşamın yerleşik hale geçmesini ve insanlık medeniyetinin de keşfedilmesini sağlamıştır (Topaloğlu 2014: 24). Buna göre yaşam sahnesinin önemli hadiselerinde yer alan kadın, varlığı her zaman göz önünde olan biri olarak karşımıza çıkacaktır.

Özel mülkiyet ve aidiyet duygusunun henüz oluşmadığı Paleolitik dönemde insanlar, avcılık ve toplayıcılık ile geçinerek hayatta kalma mücadelesini yaklaşık 6 milyon yıl kadar sürdürmüştür. Kadınlar ve erkekler birlikte ava çıkıp, toplayıcılıkla uğraşmaktadır. Temel örgütlenme birimi olan aile, anasoylu klan ailelerden oluşmaktadır. Değişen hava koşulları, yiyeceklerin pişirilmesinin öğrenilmesi, henüz yazının icat edilmemesinden dolayı mağara duvarlarındaki resimler o dönemin koşullarını anlatmaktadır. Kabileler halinde yaşayan insanlar, soğuk iklim karşısında doğa ile uyum sağlamaya çalışmışlardır. Avcı (2016: 1), buzul çağındaki kadının konumunu anlatırken özellikle doğurganlık vasfı ve toplayıcılık rolü üzerinde durarak, kadının elde ettiği tüm ürünlerin, toplum yaşamının devamlılığının güvencesi olarak aktarmaktadır. Bu sözler kadının toplumda değer görülen bir yere sahip olduğunu, bunun yanı sıra hayatın devamlılığını sağlayabilmek adına önemli bir sorumluluk üstlendiğini gösterir.

Bir başka ifade ise erkeğin cinsel ilişki ile kadının doğumundan habersiz olmasıydı. Ve doğumu “mağaralarda, yarıklarda ve ağaçlarda yaşayan ve kadının karnına girerek dünyaya gelen cenin, tohum ya da ruh”un doğuşu olarak düşünmekteydi (Erbil 2015: 24). Bununla beraber Michel (1993: 14)’in aktarımıyla bu çağda; soyun devamının kadın üzerine olması ve kadınların gözde olması sebebiyle cinsel özellikleri

belirgin kadın figürlerine, heykelciklerin neredeyse tamamının kadın olduğuna dikkat çeker.

Nesillerin devamı açısından üremenin oldukça önemli olduğu İlkçağ toplum yapısında, kadının doğurganlığı ve yaratılışı itibarıyla yeni bir canlı dünyaya getirebilmesi bereket olarak görülmüş ve kadın kutsallaştırılmıştır (Kuşcan 2015: 30).

Kadını dönemin en değerli ve önemli varlığı yapmasının belli başlı nedenine ise değişmeyen doğurgan yapısı ve beslenme etkinliklerindeki rolünü koyabiliriz. Hem bu nedenler hem de kadının sürekli devam eden işlevleri de etkilidir. Erbil (2015: 29) belki de bu yüzden kadını; “toplayıcılıkta uzmanlaşmış bir ana...” olarak tanımlar.

Berktaş (1996: 44)’a göre; kadının ekonomik üretimde ve dağıtımdaki rolü ile toplumsal statüsü arasında sıkı bir beklenti bulunmaktadır. Gezici (avcı-toplayıcı) toplumlarda, kadınların yiyeceğin esas bölümünü elde edip, hâkim olmaları onlara yüksek bir değer katmaktadır. Öte yandan Berktaş’ın bir başka bakış açısı, kadının üretimde rol oynamaması ve ittifaklar ve yükümlülükler yaratma olanaklarının olmaması, onlara toplumda statü kazandıramaz.

Erbil (2015: 29); kadını tanımlarken onun doğurganlığından, dünyaya getirdiği çocuğa olan bakımı ve ilgisinden, ihtiyaçlarını muazzam şekilde gidermesinden; bunu yapmasını sağlayan en önemli özelliklerinden birinin de bitki ve hayvanlara olan hâkimiyetinden, hangisinin yenilebilir hangisinin yenilmez olduğunu bildiğinden bahseder. Ayrıca savaşlarda veya avcılıkta meydana gelen yaralanmalara sağladığı tedavi ile tıbbi olarak da bilgisinin varlığını, konaklama esnasında buldukları yeri çok iyi gözetlediğini ve ihtiyaç duyması halinde balık dahi tutmayı önemli görevlerinden saydığını ifade eder.

Görüldüğü gibi toplayıcılıkta uzman olan kadın doğa da ne var ne yoksa tanıyan ve ona göre davranan doğanın hâkimi, iyi bir analizci ve dönemin iyileştiricisidir. Tüm bu yetenekleriyle ön planda olmuş, karar verme yetkisini de eline alarak toplumda

mistik bir konumda olduğunu göstermiştir. Kadın, toplum içinde egemen bir role doğru ilerleyişini, bu zemin üzerinde gerçekleştirmiştir.

Üst Paleolitik döneme gelindiğinde kadın; farklı farklı işlevlerde görülmüştür. Ok ve mızrak yapımında oldukça ileri bir düzeye geçilmiş, iğne üretilmiş ve insanlar, hayvan derilerinden giysiler dikmeye başlamıştır. Yapılan arkeolojik kazılarda “Venüs” olarak adlandırılan, cinsel organların abartılı bir biçimde tasvir edildiği kadın heykelcikleri bulunmuştur. Venüs heykelciği, verimlilik simgesi olarak kullanılmıştır. Üreme etkinliğindeki baba karmaşası, kadına bu heykelle beraber ana tanrıça rolünü vermiştir. Bu rollerle birlikte kadının dönemdeki rolleri de artarak daha üst seviyeye yükselmiştir. İlkel yaşam tarzında görülen gelişme değişimlerle birlikte kabileler arası evlilikler yaşanmaya başlanmıştır. Tek eşli evliliğin sağlanamamasıyla birlikte babanın belirsiz bir konuma girmesi, kadının analık rolünün belirginliği ve ön planda olmasıyla üstlendiği görevler de (toplayıcılık, terzilik vb.) artmıştır. Böylelikle kadın toplumda daha itibarlı bir konuma gelmiştir (Erbil 2015: 30- 34).

Kadının doğurganlık özelliği ile sık tasvir edildiğini belirten Akurgal (2008: 5), bunun kadına; insan neslinin devamlılığını sağlaması, bereket ve artışı temsil etmesi nedeniyle kendisine tapılmasından kaynaklandığını aktarmıştır.

Bu döneme bakıldığında da kadının konumu yine üst düzeydedir. Gücünü doğurganlığı ve besin edinmede üstlendiği rolden alan, hem terzilik hem de besin edinmedeki işleviyle toplumda itibarının yükselmesini sağlamıştır.

Mezolitik çağa gelindiğinde ise yine iklim şartlarındaki değişikliklerle beraber hayvanlarının göçüyle birlikte avcılık yerini toplayıcılık ve balıkçılığa bırakmıştır. Toplayıcılık ve balıkçılık görevlerinde yine ön planda olan kadın, doğa ile uyumları neticesinde çeşitli besinlerle (salyangoz ve kurbağa gibi yenilebilir yumuşakçalar, mantarlar, yabancı bitkiler, kabuklu yemişler vb.) yaşamda kalma mücadelesini göstermişlerdir (Erbil 2015: 37).

Sırtlarında yavrularıyla bütün gün doğayı tarayıp duran bu kadınların üstlendiği güç, tartışılmaz bir hale gelmiştir. Kadının elde ettiği tüm bu güç ona toplum içinde saygın bir yer, özgürlük ve toplumda önemli pek çok konuda söz söyleme hakkı kazandırmıştır. Sadece gençliğinde değil yaşlılığında da şifacı ana rolü ile ihtiyaç sahiplerine bilgi ve tecrübeleriyle yardımcı olmuştur.

Anaerkil bir toplum yapısının görüldüğü bu dönemlerde;

Yaşanılan topraklarda karar alabilme yetisine sahip kadınların, gerek evlilik gerek de benzer sözleşmeler yapabildiği, aynı zamanda bir kişiyi çalışacağı yere tayin edebildiği gibi bulunduğu görevden alabildiği aktarılmaktadır. Erkekler ise bu durumda, patriarkal gruplardaki kadınların yaşadıklarının aynısını yaşayarak aynı kadere katlanmaktadırlar. Yani erkek, tüm hayat süreci boyunca, içinde bulunduğu pozisyon gereği kendisine iradesini kabul ettiren bir kadının buyruğu altındadır (Michel 1993: 14).

Doğayı ve bitkiyi çok iyi tanıyan, doğa ile bir bütün haline gelen kadın; zamanla olgunlaşan buğday ya da arpa tanelerinin başaktan yere döküldüğünü ve ertesi yıl tanelerin döküldüğü yerde yeni başaklar oluştuğunu gözlemlemiştir. Kadın, doğadaki bu döngüyle gösterdiği muhteşem uyum ile çeşitli deneme yollarına giderek ve topraktan nasıl yararlanacağını ve böylelikle de tarımı keşfetmiştir (Erbil 2015: 43)

Kadın; gelişen tarihsel süreç içinde, toprağı nasıl kullanacağını ve en iyi verimi nasıl sağlayacağını öğrenmiş; bunu da yine en iyi şekilde kadın yapmıştır. (Topaloğlu 2014: 24). Kadının işlevi, daha açık bir şekilde hayat kurtarma, yaşamı sürdürme ve tanrısal yetenek olarak görülmüştür (Uhlig 2007: 37).

Kadının, toprağına erkekten daha yakın olması, toprağın gücünü ve tarımı keşfetmesini sağlamıştır. Ayrıca kadının üretken oluşu da toplumda bereket ve üretkenliğin sembolü olarak anılmasında da kaçınılmaz olmuştur. Dönemin heykel figürlerinin tanımlamalarında özellikle dikkat çeken kısım; bu figürlerin şişman olması,

aynı zamanda abartılmış üreme ve beslenme organları ile büyük göğüslerden meydana gelmiş olmasından kaynaklı, gücü ve verimliliği temsil etmesidir (Tekin 2006: 115)

İnsanlık, bir dönem daha atlayarak artık kerpiçten yapılmaya evlerde yaşamaya başlamıştır. Bu kerpiç evlerin daha çok bataklıkların yakınında ya da sığ göllerde direkler üstünde inşa edildiği gözlenmiştir. Evin idaresi ve günlük rutinlerin takibini kadın üstlenmiştir. Bununla birlikte Erbil; klanın, kadının üstün pozisyonuna ve varlığını devam ettiren anaerkil yapıya rağmen, ilkel bir demokrasiye sahip, kısmen eşitlikçi bir toplum olduğunu belirtir (Erbil 2015: 51).

Dönem kadını için önemli ve güçlü betimlemelerini kullanan Erbil (2015: 52), bunlara rağmen kadının baskın veya otoriter güç kullanan bir yapıda olmadığını, daha çok merhamet, sevgi, koruyucu gibi sıfatlarla tanımlandığını belirtmektedir. Bunun yanı sıra kadını, büyümlü güçler taşıması sebebiyle toplumun atasının bir tanrıça olarak ifade eder. Hem pozisyonu gereği hem de elinde bulundurduğu güç ve nitelikler çerçevesinde topluma destek olarak besleyen kadın; aslında biraz ilkel sayılsa da demokratik bir yönetim tarzı benimsemektedir.

Genel olarak bakıldığında o dönemlerde erkeğin av işleri ile uğraşırken; kadının diğer yaşamsal ihtiyaçları karşılaması, onu bu dönemde doğa ile yakınlaşmasını, bir olmasını ve birçok konuda bilgilenmesini sağlamıştır.

Yaşamsal ihtiyaçlar çerçevesinde kadın yiyecek toplama, çanak çömlek yapma, bitkisel ilaçlar hazırlama gibi bilgilere sahip olarak toplumsal hayatta ve üretim ilişkilerindeki deneyimleriyle önemli bir konumda yer almıştır ve iktidar konumuna sahip olmuştur.

James De Meo, anaerkil ve ataerkil toplumlarda, “Davranış, Tavrı ve Kalıpların” nasıl değiştiğini aşağıdaki tablo da şöyle özetlemiştir;

Tablo 2.1: Davranış, Tavrı ve Kalıpların İki Yüzü

Özellik	Ataerkil (kişilik zırlı)	Anaerkil (kişilik zırsız)
Bebekler, Çocuklar, Ergenler	Çocuklara gösterilen ilginin azlığı Çocuklara gösterilen maddi şefkatın azlığı Bebekler travmatize edilmiş Acı verici İnişiyasyon Törenleri Ailenin baskınlığı Tek cinsli çocuk evleri, veya askeri kamplar	Çocuklara daha fazla ilgi, düşkünlük Daha fazla maddi şefkat Bebekler travmatize edilmemiş İnişiyasyonlarda acının yokluğu Çocuk demokrasisi Karma çocuk evleri
Cinsellik	Sınırlayıcı tavrı Cinsel Organ Sakatlamaları Bekaret tabusu var Ergen cinselliği şiddetle yasaklanmış Homoseksüel eğilimler ve ciddi derecede tabusu var Ensest eğilim ve ciddi tabusu var Cariyelik/fahişelik bulunabilir	İzin verici tavrı Cinsel Organ Sakatlamaları Yok Bekaret tabusu yok Ergen cinselliğine izin verilmiş Homoseksüel eğilim ve tabusu yok Ensest eğilim yok, tabusu yok Cariyelik/fahişelik yok
Kadın	Özgürlükte kısıtlamalar Düşük konumda Vajinal kan tabusu var Kendi eşini seçemez İsteğe göre boşanamaz Doğurganlığı erkekler kontrol eder	Daha fazla Özgürlük Eşit Konum Vajinal kan tabusu yok Kendi eşini seçebilir İsteğe göre boşanabilir Doğurganlığı dişiler kontrol eder
Kültürel ve Ailevi Yapı	Otoriter Hiyerarşik Atasoylu Evlilikten sonra erkeğin ailesi yanında yerleşme Zorunlu hayat boyu tekeşlilik Sıklıkla çokeşli Askeri yapı mevcut Şiddet eğilimli, sadist	Demokratik Eşitlikçi Anasoylu Evlilikten sonra kadının ailesi yakınında yerleşme Zorunlu tekeşlilik yok Nadiren çok eşli Sürekli askerlik yok Şiddetten uzak
Din ve İnançlar	Erkek/baba yönelimli Zevkin önlenmesine söz konusu İnhibisyon, doğa korkusu Tam zamanlı dini uzmanlar var Erkek şaman Kati davranış kuralları	Dişi/anne yönelimli Zevk isteniyor ve kurumsallaştırılıyor Anlık, doğaya tapılıyor Tam zamanlı dini uzman yok Erkek ya da kadın şaman Kati davranış kuralları yok

Not: Bu tablo, J. De Meo'nun "Ataerkilliğin Saharasya'da Ortaya Çıkması ve Yayılması" adlı makalesinden alınmıştır.

Tabloda da görüldüğü gibi anaerkil ve ataerkil toplumlarda ciddi anlamda farklılıklar vardır. Ataerkil toplumların bebeklikten çocukluğa ve ergenliğe kadar olan psikolojik etki ve çocuklara olan baskı haline karşın; anaerkil toplumlarda bu durumun tam tersi olarak çocuklara daha çok ilgi verilmiş ve çocuklar arasında demokrasi sistemi kurulmuştur.

Ataerkil ve anaerkil yapının farklılığı açısından diğer önemli olan başlıklar cinsellik, aile yapısı, din/inanç sistemleri ve kadının konumudur. Ataerkil yapıdaki kadının konumu, her zaman ikincil durumda iken anaerkil yapıda başkarakterdir ve

kendi hayatı ile ilgili durumlarda daha özgürdür. Biyolojik güdülerin kronik bir şekilde engellenmesi, bloke edilmesi ve biriktirilmesinden kaynaklanan ataerkilliğe özgü bir karakter yokluğu bunun böyle olmasını gerektirmiştir. Ne var ki özgür ifadeden, engellenmemiş biyolojik güdüden fışkıran, dolayısıyla doğal olan anaerkillik ise tüm insanlığa özgü bir durum olmuştur.

2.9. Anaerkil Yapı

Kadının/annenin bir toplum ya da grup üzerindeki iktidar yapısı, liderliği, ahlaki bakımdan otoritesi ve mülkiyet olarak da idaresi “anaerkillik” olarak tanımlanmaktadır. *Mater* ve *archein* birleşimi ile oluşan kelimenin kökeni Latince‘deki anne anlamı ve Yunanca kural koymak, yönetmek anlamından oluşmaktadır.

Berktaş (1996: 38) Matriarki (anaerkillik) kavramını, kadınların erkeklerle yalnızca eşit oldukları değil, aynı zamanda denetim, iktidar ve egemenlik sahibi oldukları bir toplumu belirtmek için de kullanır.

Anaerkillik kavramı, ilk kez E.B. Taylor‘un *The Matriarchal Family System* (Anaerkillik Aile Sistemi) çalışmasında geçmiştir. Fakat kuramın kullanımı *Das Mutterrecht* (Analık Hukuku) çalışması ile analığın insan toplumunun, din ve ahlak anlayışının temeli olduğunu göstermeye çalışan Johann Bachofen’e aittir. Lewis Henry Morgan, iki ciltlik *Ancient Society* (Eski Toplum) yapıtıyla Kızılderililer üzerine yaptığı ana soylu bir sosyal düzenleme aşamasından, babasoylu bir aşamaya geçtiğini gösteren bir çalışma ile devam ettirmiştir. Morgan, anaerkil dönemde insanların barış içinde olduğu, toplumsal ilişkilerin sade yaşandığı ve ilkel bir hayat tarzı olan bir dönemden bahsetmektedir. Aşiretlerin birbirinden uzakta olduğunu ve herhangi bir olayda kadınların ve erkeklerin savunma açısından birbirine yardımcı olduğunu belirtir. İlkel dönemdeki bedeni ve fikri ayrılıkları ise bugünkü kadar belirgin ve fazla değildir (Morgan, 1994: 68-71).

Alman yazarlardan biri olan Thomas Mann, Jane Ellen Harrison, insancıl yaklaşımın öncülerinden Erich Fromm, Rainer Maria Rilke, Joseph Campbell, Otto Gross, Julius Evola ve Friedrich Engels'in anaerkillik alanında birçok çalışması bulunmaktadır. Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni adlı Engels'in kitabı, bu alanda en popüler olandır. Babalık kavramından habersiz olan ilk çağ insanları, cinsel ilişki ve hamilelik arasındaki bağdan dolayı doğan çocukların bütün topluluğa aitliğinin söz konusu olduğu bir dönemden bahseder. Topluluğun ortak mülkiyeti, kadınlar tarafından kontrol edilmektedir. Tarihte ilk kez özel mülkiyet, saban ve çiftliği etkin kullanan erkeklerle yani tarıma geçişle birlikte yaşanmıştır. Tarımdaki araçlara ve arazilere sahip olan erkekler, miras hukukundan yararlanıp kendi çocuklarına sahip oldukları şeyleri verebilmek için tek eşliliği gündeme getirmiştir (Engels 1992: 79-80)

Berktaş (1996: 38), ataerkil toplumlarda erkeğin kadına egemen olması gibi, kadınların da erkeklere egemen olduğu bir dönemin, patriarkinin öncesi ve tam karşıtı olan bir matriarki döneminin var olup olmadığı tartışmalarından bahseder. Hatta çoğu ciddi araştırmacı, gözlemlenebilir toplumlarda kadınların düzenli bir biçimde üst yönetim konumlarında bulunmadıkları olgusundan yola çıkarak matriarkinin var olduğu görüşünü reddetmektedirler.

18. Yüzyılda, ataerkil toplum özelliklerine benzemeyen “ana soylu” topluluklar keşfedilmiştir. Bu topluluklarda soy, kadın çizgisinden ilerler; ayrıca kadınlar, erkekler üzerinde baskıcı egemen olarak nitelendirilmez fakat saygın statüleri en dikkat çekici olan özellikleridir. Malinowski, 1927'de yayımlanan *Sex and Repression in Savage Society*(*İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı*) başlıklı çalışmasında kadınların ekonomi alanında, aynı zamanda törensel ve büyü faaliyetlerinde önde gelen roller üstlendiği ve toplumsal ilişkilerin anne yoluyla tanındığı, soy ve mirasın anadan çocuğa geçtiği, ister kız çocuğu ister erkek çocuğu ananın klanına bağlı olup, erkek çocuğun saygınlığını ve toplumsal yerini anasının erkek kardeşinden aldığı ana soylu bir kabileden bahseder. Bu kabileden, kabilenin dışından kabul edilen “annemin kocası” anlamına gelen **tama**, diğer bilinen anlamda “baba” olgusu gelişmemiştir (Malinowski, 1989: 28-33.)

Malenezya'daki Minangkabau Kabilesi (Lev.1) diğerk bir örnek olarak gösterilebilir. Miras durumuna bakıldığında, atadan kalan piriç tarlaları kadınların hakkıdır ve kadınlar arası dayanışma ön plandadır. Kamusal otorite erkeklere ait gibi görünse de gerçek güç sahibi ve karar alan ise kadındır. Törenselle ve siyasi etkinliklere bakıldığında Iroquois Kızılderililerinde (Lev.2) erkeklerden daha önde dikkat çeken kadınlar gözlemlenmiştir. Bu kabiledede kadınların, kocaları ve çocukları ile birlikte komünal bir evde yaşadıkları görülür. Fakat eve koca olarak kabul edilecek olan erkekler *Matron* denilen kıdemli yaşlı kadınlar tarafından belirlenir. Uyumsuz olanları evden çıkararak olacak çatışmaları önlerler. Mülk, yine kadın tarafından akar. Kabile şefi erkek olsa dahi şeflik ana soyundan gelen mirastır. (Kottak 2001: 449-450.) Afrika'daki *Svaziler'de* anne hâkimiyeti gözlemlerinde simgesel nitelendirmelerde krallığın sembolü aslan kraliçeliğinin sembolü fildir. Böylelikle kral ve anne kraliçe bir bütündür. (Lev.3) Kraliçe, yüksek statüye her zaman sahiptir. Eşi zamanında da, oğlu zamanında da aynı statüyü devam ettirmektedir (Ardzinba 2010: 190-191.)

Ricardo Coler, Çin'in güneyinde yaşayan Mosuolarla yaptığı gözlem şeklinde olan araştırmada, aslında bizlere çok uzak kalan bir yaşam tarzından bahsetmiştir. Anaerkil düzen kadını, maddi varlığı, fiziksel yapısı ve doğurgan özelliği ile doğanın en önemli yansıtıcısı haline getirmektedir. Ancak zamanla insanın mülkiyet, güvenlik ve güç-iktidar ilişkileri doğayla çatışmaya girdiği için, anaerkil düzen bu değişkenlerden etkilenerek, yaşam tarzlarından kopup, varlıklarını yok etmiştir.

Coler, Kadın Krallığı adlı eserinde (2010: 15) yaptığı gözlemlerden elde ettiği sonuçlara göre; günümüzde varlığını sürdüren çok az anaerkil topluluk olduğunu olanlarında zamanla kaybolmaya başladığını belirtir. Örnek verdiği topluluklardan biri olan Nagovisiler'de toprakların ve diğerk tüm malların sahibi kadınlardır. Erkeklere ait bir şey bulunmamaktadır. Evliliğinin anlamı sadece beraber uyumak ve ev içi işbirliğinde erkeğinin uyum sağlamasıdır. Endonezya'da yaşayan Minangkabaular'da ise yine aile reisi kadındır. Kalacak yer, çocuklarının eğitimi ve yiyecek temin etmek kadının sorumluluğuna altındadır. Nagovisiler gibi tüm mal varlığı kadına ait ve ekonominin bekçileri olarak nitelendirilirler.

Khasiler içinse ailenin tanımlanması gerekiyorsa eğer bu, babanın soyadı ile değil annenin adı ile olacaktır (Coller 2010: 15).

İnsan toplumunun ilerlemesi için coğrafî ortam, büyük bir yer tutar. Doğa, insana yaşaması ve çalışması için gerekli ilk maddeleri verir. Doğa, üzerinde toplumsal yaşamın geliştiği alandır. Coğrafî ortam kavramı, insanı kuşatan doğayı kapsar (Zubritski vd. 1980: 20).

Toplumsal kalkınmalar, insanların coğrafi ortamlarındaki imkânlar dâhilinde gelişmiştir. Bu sebeple birbirine tarihsel gelişimlerinde benzerlik bulunan topluluklar arasında etkileşimler başlamıştır. Bu durum, topluluklar arasındaki işleri de, kendi aralarındaki paylaşımı da etkilemektedir.

Toplumun ilerlemesi adına en önemli etkide bulunan maddi mallar bir yana, doğal üretim olan nüfusun çoğalması, yoğunluğu ve etkisi doğal bir koşul olarak etki eder (Zubritski vd. 1980: 21). Bu anlamda toplum varlığı ve devamı için en büyük pay kadına düşmüştür ve işbölümünde çocuk doğurma yani doğal üretimin en önemli parçası olarak kalmıştır.

Cinsiyete dayalı işbölümünün en büyük belirleyici olan kadının, doğal/biyolojik yapısının etkisi üzerine tartışmalar bulunmaktadır. Kadının doğal mahrumiyeti, erkeğin de doğal üretim dışında kalması, onun maddi malların üretimini sağlamak ve bunların temini için vahşi doğa ile yüzleşmek zorunda kalması, her iki taraf içinde mahrumiyetle işbölümünü oluşturur.

İnsanların ilk toplulukları Anadolu, Hindistan, Çin gibi kadın egemenliğinin görüldüğü anaerkil toplumlardır. Doğurganlığın bereket sembolü olarak görülmesinin temel nedeni, dişilerin üreme işini tek başlarına yaptıklarına inanılmasıydı (Dinçkal 2015:1).

İlkel klan topluluklarda, grup evlilikleri görülmekteydi. Kadınların birçok erkekle cinsel ilişki yaşaması ise erkeklerin babalık konumuna girmesini engellemiş ve

bundan dolayı anasoylu devamlılıktan bahsedilmiştir. Babaların çocuk üzerindeki otoritesi görülmediğinden, iktidar kalıntıları kadın üzerine olmuştur.

Erbil (2007: 38-39)'in örneklerine göre; Yeğen sözcüğü Almancada yalnızca kız kardeş çocuklarını, İngilizcede ise “uncle” sözcüğü hem annenin hem de babanın erkek kardeşlerini ifade eder. “Uncle” sözcüğünün yalnızca annenin erkek kardeşlerini tanımlamadığı düşünülmektedir. Sak devletinde hükümdarlığın, kız kardeşinin oğluna geçmesi, geçen yüzyılın Afrika devleti Aşanti hükümdarına erkek olduğu halde “nine” denmesi gibi anaerkil düzenden kalma alışkanlıklar bulunmaktadır.

Bachofen'in anaerkillik teorisinden bahsettiği Das Mutterrecht (Analık Hakkı) adlı eserinde, halkların bireyler gibi birer organizma olduğunu, bununla beraber insanlığın kökeni ve gelişmesinin ancak Ana'nın eli ile olabileceğini belirtir (Duby 2005: 447). Ataerkil sistem, sınırlamalar getirirken Anaerkil sistemde, ilke evrenseldir. Evrensel bir kardeşlik idealinin, annelik ilkesinden geldiği fakat bu ilkenin ataerkil toplumlar yok olduğunu ifade etmektedir (Fromm 2004: 11).

Duman (2012: 25)'a göre ailenin tarihi üç döneme (anaerkil, babaerkil ve eşitlikçi) ayrılır. Anaerkil dönemde, toplumsal kurallar yoktur, ilk insanlar bu dönemde ortaya çıkmıştır ve uzun süre, sürüler halinde yaşadıkları sonradan birleşmeye başlamışlardır. Bu döneme, anaerkil denmesinin nedenleri; soy zincirinin anayla şekillenmesi ve üretim sürecine kadının hakim olduğudur. Kadın, bu rolünü yerleşik hayata geçilen neolitik çağ'da ve din, aile, hukuk, eğitim ve ticaret gibi birçok alanda elde etmiştir. Kadınların toplayıcılıkla uğraşmalarının belli başlı nedeni erkeklerin avcılıkla dışarıya gidip, avlarda hayatlarını kaybetmeleridir, bunlarla beraber yaşama tutunmak için de evin yakınında ya da bahçesinde ekin ekip, tahıl yetiştirip, çömlek ve bitkilerden yemekler pişirmeyi öğrenmişlerdir.

Briffault'un “Hayvanlar dünyasında, babanın kümeni koruyucusu ve yiyecek-yatacak sağlayıcısı olduğuna dair hiçbir örnek yoktur” sözlerini aktaran Çimen (2011: 74)'e göre, anasoyluluk ‘belkemik’ olarak tanımlanır.

Ataerkillik ve anaerkillik kavramlar; birçok disiplinlerin çakışma noktası olmuştur. Arkeoloji, Antropoloji, Mitoloji, Din, Tarih gibi disiplinlerde aynı konu üzerinden çıkan araştırmacıların çoğunluğu, ataerkilliğin insanlık tarihinde belli tarihsel nedenler ve koşullarla ortaya çıktığını savunur. Yani bahsedilen ‘ataerkil öncesi bir dönem’ üzerinde uzlaşamayan nokta, kadınlar tarafından ‘altın çağı’ temsil edip etmediğidir. Tarih öncesi dönemde kadın erkek arasında karşılıklı bir egemenlik mi söz konusudur? Yoksa bu egemenlik kadın ve erkek arasındaki bağımlılık ve birbirini tamamlamaktan mı ibarettir? Ehrenberg’in ifadelerini özetleyen Gross (2006: 81); kadınların, uzun süre erkeklerin toplumsal statüsünün altında bir değere sahip olmalarına karşın yeryüzündeki insanların çoğunun tarımın keşfinden sonra bile çok uzun yıllar yaşamlarını Yakındoğu’da toplayıcılıkla geçirdiklerine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla insanlığın tarihsel süreci içinde tüm kadınların, son dönemlerdekinden çok daha yüksek ve kaliteli bir konuma sahip oldukları ve hatta erkeklerle eşit statülerinin olduğunu belirtmektedir.

Ehrenberg’in bu açıklamasıyla üç etkende birleşebiliriz. Birincisi “ataerkil öncesi dönemin” her aşamasının mutluluk/barış içerikli olmaması fakat kadınlarında daha eşit yaşam sürdürdükleri gerçeğidir. İkinci olarak bu eşitlik dediğimiz tanımın içeriği aslında birbirini tamamlama ve bütünleme durumudur. Bu durumda “bir elmanın iki “eşit” yarısı ya da “aynı” olmanın ötesinde”, cinsiyet farklılıklarından kaynaklanan doğal bir iş bölümü meselesi vardır. Üçüncü olarak J.J Bachofen’in ilk ortaya attığı dönemdeki içerik ile değerlendirilecekse, böyle bir toplum modelinin varlığı ile birlikte hayali bir tarih oluşturmanın aynı anlama geldiği söylenebilir.

Genel bir özet çıkartılacak olunursa; üretici güçlerin gelişmesi, işbölümünü ortaya çıkarmıştır. Avlanmak, bitkilerin toplanması, eşyaların kullanımı gibi aktiviteler, yaşamın sürdürülmesi için ortak girişimleri gerekli kılmıştır. Bu durumda kadınlar; giysiler, ev işlerinde kullanılan avadanlıklar yaparken, aynı zamanda bitkilerin yetiştirilmesi, ekip biçmesi yiyeceklerin hazırlanması vb. işlerle neredeyse yaşamın tüm yükünü almış, erkekler ise rastlantıya bağlı olarak yalnız avla uğraşmışlardır. Bu ise yaşamın sürdürülebilmesi için düzenli bir durum olmamıştır. Böylelikle kadın ekonomik yaşamda daha etkin rol oynayarak iktidarı da üzerine almıştır. Tüm bunlarla

birlikte kadının barınakta ve barındıkları yerlere yakın alanlarda çalışıyor olması, barınağın sahibi olarak görevini sürekli olarak yerine getirmesi, düzenin kurulmasında büyük paya sahiptir. Bütün aile üyelerinin efendisi ve söz sahibi olan kadın merkezde idi. Tüm bu etmenler kadının toplumsal rolünü arttırmış ve onun saygınlığını yükseltmiştir. “Ataerki öncesi dönem” kabul ediliyorsa ve bu dönemde kadınların ön planda olduğu, kadınların yüksek statüde olduğu görülüyorsa, tüm bunlar ışığında “anaerki” olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır.

III. BÖLÜM

3. TOPLUMSAL CİNSİYET VE İKTİDAR İLİŞKİLERİ

Toplumsal cinsiyet kültür içerisinde anamlanır ve bu kültürün gerektirdiği davranışlar çerçevesinde özneye özdeşleşerek var olur. Toplumsal cinsiyet özneye özdeşleşerek iktidar ilişkilerine de dâhil olur. Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumunda en önemli etki, iktidar tarafından sağlanır. İktidarın yarattığı söylemlerle neyin konuşulabilir, yapılabilir, kısıtlanabilir olduğu ortaya çıkar. Kültürel anlamda toplumsal cinsiyet, söylemlerle beraber tek ve değişmez değil tam tersi değişken ve yeniden üretilen, yeniden icra edilen bir alandır.

Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarında zaman ve bölge açısından farklılıklar görülmektedir. Kadına ve erkeğe yüklenen roller her toplumda benzer değildir. Tüm bu farklılıklar etrafındaki en önemli unsur kültürdür. Toplum, içinde bulunduğu kültür tarafından belirlenen roller etrafında şekillenir. Tüm bu cinsiyet farklılıkları erkeğin ve kadının yapacağı farklı işlerle belirlenir. Erkeğe güç sembolü verilip askere gönderilirken, kadına sabır ve duygusallık sembolleriyle analık özdeşleştirilir. Farklı toplumlarda bu durumun tam tersi de söz konusu olabilmektedir. Tüm bu rol ayrımları ideolojik bir kategoridir ve nesilden nesile devam eder (Pehlivan 2017: 501).

Toplumsal cinsiyet ile ilişkilerinin anlaşılması için öncelikle iktidar kavramını anlamamız gerekmektedir. Foucault, toplumun farklı iktidarlardan oluşan bir takımada olduğunu belirtir (Foucault, 2005: 141). İktidar kavramı çok çeşitli bir alana hitap ettiği için tanımları da geçmişten bu yana farklı düşünürler ve farklı düşünceler çerçevesinde farklılık göstermektedir. Öncelikle iktidar kavramının sözlükteki anlamına bakmak gerekmektedir. İktidar; “bir şeyi yapmaya gücü yetmek, yapabilmek” (Türkiye Diyanet Vakfı 2000: 56) olarak tanımlanırken; Cevizci (2005: 901-902) ve Yıldız (2003: 196)’ın

iktidar kavramları; genel olarak bir şeyler yapabilme ve bir başkasına yapmayı istemediği şeyi meşru olarak yaptırma gücü, otorite ve erk olarak karşına çıkmaktadır. Toplumsal hayattaki iktidar ise Outhwaite (2008: 352) tarafından; toplumsal ilişkiler aracılığıyla gerçekleştirilmesi kapasitesi olarak tanımlanır ve bir başkasını ya da başkalarını önemli ölçüde etkilemek suretiyle sonuçlar elde etme kapasitesi olduğu belirtilir.

Siyasal anlamı dışında da ele alınan iktidar kavramı, erkeklerin kadınlar üzerindeki, ailenin çocukları üzerindeki, psikiyatrinin hastası üzerindeki, idare biçimlerinin insanların yaşam tarzları üzerindeki iktidarı da yansıtır (Karakaş 2002: 157).

İktidar kavramının Türkçe ve İngilizce anlamlarına bakıldığında da farklılıklar olduğunu görmekteyiz. Türkçede iktidar kavramı, “bir işi gerçekleştirmek için gereken kuvvet, muktedir olma, yapabilme, kudret, kabiliyet, bir toplulukta veya kuruluştaki idareyi elde bulundurmak, hükümet etmek” anlamlarında kullanılır. İngilizce de ise daha çok ‘power’-güç- anlamında kullanıldığı görülmektedir. Power; “halkı ve olayları kontrol etme yeteneği, doğal bir hüneri, gücü kontrol eden kişiyi ve resmen sahip olunan hakkı” ifade eder (Bulut 2003: 18).

İktidar, formel bir bakış açısı ile bakıldığında Akal (2000: 49)’a göre; “A’nın B’ye, A’nın müdahalesi olmadan yapamayacağı bir şeyi yaptırma yeteneğidir” şeklinde tanımlanır. Bu tanımlamanın da gösterdiği gibi iktidar, bir ilişkiler bütünüdür. En az iki kişinin varlığı ile oluşan ilişki, iktidar açısından da iki kişinin değiş tokuş ilişkisi ile ortaya çıkar. İktidar ilişkisinin eşitsizlik kaynağındaki tanımına bakıldığında ise; “Bir tarafın öteki taraftan daha fazla avantaj sağlayacağı ama avantajsız durumda olanında değiş tokuştan yüzde yüz zararlı çıkmayacağı eşitsiz bir güç ilişkisi” olarak tanımlandığı görülmektedir (Akal 2000: 49-50).

Tüm açıklamalar ve tanımların içeriği bize iktidarın sosyal etkileşim bakımından her yerde olduğunu gösterir. Sosyal bir etkiden kaynaklanarak, bireyin diğerleri

üzerindeki etkisine doğru olan bir yol görülür. Bu da aslında sosyal ilişkilerin tümünün, aslında iktidar ilişkileri çerçevesinde oluştuğunu gösterir.

Kamusal ve özel alana bakıldığında somut ve soyut biçimde çeşitli iktidar ilişkileri mevcuttur. Cinsiyetler; davranış ve geleneksel rollerin yeniden üretimiyle birlikte iktidar ilişkilerine de katkı sağlamaktadırlar. Özel ve kamusal alan kadın ve erkeğin rol ve sınırlarıyla belirlenmiştir.

Yaşamın zorunlu ihtiyaçlarının karşılandığı özel alan, kadınların ve erkeklerin birlikte yaşadığı alanı tarif etmektedir. Özel alanda yaşanan sınırlamalar, iktidarın kuralları ile birlikte belirlenmektedir. Bu iktidar ilişkilerinin ana parçaları olan kadınlar ve erkekler bir mücadele içerisindedirler. Bu durum kimi zaman tek bir tarafın üstünlüğü ile sonuçlanırken kimi zaman eşit devam edebilmektedir.

Kadın ve erkek arasındaki mücadelede aynı durum kamusal alanda da mevcuttur. Kadın ve erkeklerin kendi sosyo-ekonomik dinamikleriyle karşı karşıya gelmektedirler. Özel alanın belirli sınırlar içerisindeki etkisi mevcutken kamusal alandaki iktidarın farkı bu alanı kullanan herkese oluşturmaya çalışılan bir etkidir.

Kamusal ve özel alandaki iktidara erişme adı altındaki bu mücadele, toplumsal rollerinde etkisiyle kadınlar ve erkekler için farklı yaşam pratiklerini ortaya koyacaktır. Farklı yaşam pratiklerinden biriside; Çingenelerdir.

Özel alan olarak nitelenen hane yaşamı, bireylerin (ailelerin) kendi kurallarını oluşturduğu, kendi kişisel yaşantısının ön planda olduğu ve bu kurallarla oluşan iktidarın oluştuğu bir alandır. Arendt (2013: 87)'e göre hanenin özel alanı yaşamın zorlukları ile birlikte sağlama alınan, korunması gereken, türün sürekliliği ile birlikte bireysel beka ile oluşan bir alandır. Bu şekil de bakıldığında özel alan zorunlulukların yaşandığı alandır. Ayrıca bireysellik içermesi nedeniyle kamusal alandan ayrılmıştır. Genel kanı olarak özel alanın aileye ait olan mahremliğin olması, kamusal alanın ise herkese açık olmasından kaynaklı bir ayrımdır. Ev dışı alanın karşılığı; sokaklardan okullara, tiyatro ve sinemalara, kahvehanelerden pazarlara, iş yerlerine, her tür siyasi

damgayı taşıyan kuruluş ve mekân, medyaya kadar yayılan alanlar ve ilişkiler yumağıdır (Savran 2002: 283).

Zorunluluk çerçevesinde olan aile yaşamı ile özdeşleşen özel alan ve politik yaşam olarak nitelenen kamusal alan, yani özgür olunan alan olmak üzere iki ayrı alan mevcuttur (Arendt 2013: 92). Arendt bu yönüyle feministlerce eleştirilmiştir. Çünkü Berktaş (2012: 194)'ın da aktardığına göre Arendt'in yaptığı bu ayırım kadınları ev içine mahkûm etmiştir. Ancak iktidar ilişkileri sadece tek bir yönde ilerlemez. İktidar çeşitli rollerden üretilip farklı şekillerde ortaya çıkacaktır. Söz konusu bu araştırmada da özel alandaki ve kamusal alandaki kadının varlığı net bir şekilde ele alınacaktır.

Toplumsal cinsiyet kavramı ile iktidar ilişkileri birçok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. R. W. Connell üç önemli alandan bahsetmiştir. Bunlar; emek, iktidar ve kateksis yapılarıdır. Bu üç yapı, Connell tarafından toplumsal cinsiyet düzeninde ve rejiminde belirleyici unsur olarak ifade edilmiştir (2017: 152-154).

3.1. Emek

Cinsel iş bölümü yani kadınlara ve erkeklere verilen işlerde görülen mutlak ayırım, sanayileşme sonrası daha da artmıştır. Erkeklere kamusal alanda, ekonomi ve siyaset alanı verilmiş ve birçok alanda da görünür hale getirilmiş; kadınlar ise özel alan sınırları içerisinde bırakılıp ev işleri ve çocuk sorumluluğu gibi görevler verilmiştir (Başak, Kınır ve Yaşar 2013: 19). Özel alanla sınırlandırılan kadının emeğinin karşılığı verilmemektedir. Emeğinin karşılığı maddi olarak verilse dahi; bu, bir bağış olarak nitelendirilmiştir (Savran ve Demiryontan 2016: 93).

Belirli iş tipleriyle birlikte belirli kategorilere ayrılma durumu, toplumda yaratılan bir cinsel iş bölümünü meydana getirir. Kadının yapması gereken meslekler, erkeğin yapması gereken meslekler arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Connell'in verdiği kadınların bilgisayar okuyabilmesi ve giriş kartlarına delik açması için işe alınması; erkeklerin ise operatör, satış sorumlusu veya yönetici konumlarında işe

alınması örneğinde de görüldüğü gibi erkekler, asıl güce sahip olmaktadır. Tüm bunlara asıl neden olarak Connell; eğitim alma ve ustalaşma yönündeki farklılıkların etkili olduğunu belirtir. Bu iki mekanizma bir iş bölümünü meydana getirir. Tüm bu nedenlerden dolayı erkek iyi bir eğitim aldığından, işe alınması daha kolay olmaktadır (Connell 2017: 154- 155).

Tüm bunlara bakıldığında ataerkil sistemin cinsiyete dayalı iş bölümünü nasıl etkilediğini görürüz. Ev içi örneğinde kadınların bu alana ait olduğu vurgusu medyada da bilinmektedir. Ev içindeki teknolojik aletlerden birçoğu (çamaşır makinesi, elektrikli süpürge vb.) hem kadın hem erkekler tarafından kullanılabilir. Fakat reklamlarda bu aletleri kullananların genellikle “gülümseyen kadınlar” olarak verilmesi, tamamen cinsiyete dayalı iş bölümü mesajları, kadının özel alanla ilişkilendirilmesine ve görünmeyen emeğinin meşru kılınmasına bağlıdır (Connell 2017: 158). Bahsi geçen bu örnek gibi daha birçok örnek verilebilir.

Kadının özel alandaki emeği, kocasına ve çocuklarına sunduğu duygusal emek kavramıyla açıklanmaktadır. Özel alana yüklenen asıl görev çocuk sorumluluğudur. Annelik rolü ile birlikte toplumda birçok sorumluluğun kadına yüklenmesini de beraberinde getirmiştir (Aldemir 2016: 8-14)

Çingene toplumlarında kadının emeği çok fazladır. Ailenin denetlenmesi, bir yaşam kurulması ve gerekirse tüm sorumluluğu kadının alması gibi durumlar, araştırma bulgularında da görülecektir. Connell’in belirttiği gibi; “cinsel iş bölümünün kendisi, kadınlar arasında bir dayanışma temelleri yaratır. Ve bu güç, bir direniş olmaksızın işlemez” (Connell 2017:164).

3.2. Kateksis

Connell; toplumsal ilişkilerin duygusal ve erotik boyutundan bahseder. Bireylerin örgütsel bir şekilde birbirine duygusal bağlanımını; tüm bu örgütselleşmeleri “cinsel toplumsal ilişkiler” etrafında değerlendirip “kateksis yapı” olarak nitelendirir.

Bu yapıdaki cinsel farklılık içerisinde toplumsal ilişkilerde mevcuttur. Bir kadın ve erkek, heteroseksüellik etrafında hem eşit olmayan hem de “farklılık” ile görülmektedir. Örneğin kadın ve erkek dergilerindeki büyüleyici olan kısım kadın olurken, erkek iktidar özelliği ile ön plana çıkmaktadır. Böylelikle heteroseksüelliğin bir nesnesi olan kadınlar, giysilerle bir nevi cinselleştirilerek, bedeninin ortaya çıkarılması ya da normalleştirilmesi yoluna gidilmektedir (Connell 2017: 171- 173).

Genel olarak cinsellik, ataerki toplumlarda kalıp yargılardan oluşan ötekileştirme araçlarıdır. Özellikle bu araştırmanın temel odak noktası olan Çingene toplumundaki kadınlar, bir takım benzetmelerle (esmerlik, çekicilik, ahlaksız vb.) tek boyuta sığdırılmış ve ötekiliğe hapsedilmiştir. Çingenelerin edebiyattan seyahat yazınına, popüler tarihten erken etnografi denemelerine kadar özellikle ahlaki yönden yoksun olarak resmedilmesi, hem ötekileştirilmiş bir dile neden olmuştur hem de suça meyilli bir toplum olarak yasal düzenlemeler yapılma gereği duyulmuştur. Tıpkı Tünaydın’ın belirttiği gibi, “temcit pilavı gibi tekrarlanan söylenceler üzerinden egzotikleştirilen ve erotikleştirilen “Şark kadını” gibi, Çingene kadınlar da medeni olan ile olmayan arasındaki ayrıma işaret eden bir imge haline dönüştürülmüştür (Tünaydın 2013: 41).

Erkeğin, iktidar özelliği ile ön plana çıkması; kadının ise cinsellik etiketinde cazibeli olması ve çekici olarak çıkması ile kadınlık ve erkeklik kalıplarının üretilerek bir standart yapı oluşturmak amaçlanmıştır. Sanayileşmenin ortaya çıkmasından sonra kitle iletişim araçlarıyla bu kadın ve erkeklik kalıpları üretilmiştir. Medyaların sinema yıldızları aracılığıyla 90-60-90 vücut ölçütlerini güzellik standardını ortaya çıkarmak ve uyulması gereken bir durum olarak öne sürülmüştür (Elnur 2013: 123).

Cinsel söylemlerle beraber beden algısı da kadınlar üzerinde sunulmaktadır. Kadının seksi olarak adlandırılması, onun bedenine yapılan en büyük müdahaledir (Bilgin 2015: 317).

3.3. Doğada İktidar Temsili

İnsan, tarihinden bu yana doğa ile birlikte yaşamını sürdürürken zamanla ona hükmetmeyi öğrenip bir nesne olarak görüp egemenliğinde almaya çalışmıştır. Bu üstünlükle birlikte aynı zamanda kendi amaçları doğrultusunda kullanım ve köleleştirme hakkına sahip olduğunu düşünmüştür. Tüm bu iktidar pratiklerinde iktidarı kim elinde bulunduruyorsa, diğer kişinin özgürlüğünü kısıtlamakta hatta elinden almaktadır (Gödelek 2005: 99).

İnsanlar doğdukları andan itibaren toplumsal yapının getirdikleriyle kadın ve erkek olarak farklı rollerle sınırlandırılmıştır. Eril sistemde erkeğe verilen güç, hâkimiyet sembolleri kadına ise tam tersi olan güçsüz ve yumuşak sembolleri verilmiştir. Fakat farklı toplumlar olduğu gibi bu durumda tersi olduğunu görmekteyiz.

Toplumsal ilişkilerle birlikte güç dengeleri sürekli yeniden üretilerek sunulmaktadır. Aynı zamanda toplumsal ilişkileri ve iktidarı etkileyen diğer bir etmen kültürdür. Connell temel amacın erkeklerin iktidarının devamının sağlanması olduğunu belirtir (Connell 2017: 166).

Otoritenin ana eksenini erkekler üzerinden ilerlemektedir. Fakat toplumsal yaşam öyle karmaşık ve kısmen de çelişkili olduğu için bazı durumlarda iktidar sahibinin kadınlar olduğu görülmektedir. Carroll Smith-Rosenberg gibi Amerikalı feminist araştırmacılar, kadınlar tarafından denetlenen kurum ve pratiklerin kökenlerine değinmiştir. Kadınlar erkeklerin iktidarının söndürmüş veya dağıtmış olsa da “iktidarın çevresindeki dağılmış veya çekişmeli yapının tersine, toplumsal cinsiyeti barındıran iktidar yapısında bir “nüve” bulunur” (Connell 2017:167).

Kadınlar hem imgelem hem de pratik bakımdan doğa ile bütünleşen ve doğanın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Doğaya yüklenen birçok faktör etrafında doğanın kadınla bütünleşmesi açısından en önemli konu dişil ilkenin cisimleşmesiyle birlikte simge haline gelmesi, diğer yandan da yine dişil olan tarafından hayatı üretmek ve

geçimi sağlama sorumluluğunu üstlenmesidir. Shiva (2014: 87-90) bu durumu Hindistan kozmolojisindeki geleneklerle örnek verip yeniden üretilip yenilendiğinden bahseder ve bu enerjiyi Hindistan kırsalındaki kadınlarının doğayla bağdaştırdığı “prakriti” kavramıyla açıklar. “Prakriti olarak doğanın özünde çeşitlilik ve etkinlik vardır. Doğada her ne varsa ağaç, taş, çiçek, meyve ve hayvan vb. tüm alanlarla özdeşleşir ve onlarla yaşar. Genel olarak prakriti şu dört özelliğe sahiptir: “a) yaratıcılık, etkinlik ve üretkenlik; b) biçim ve görünüşte çeşitlilik; c) bütün varlıkların birbirine bağlılığı ve karşılıklı ilişkisi; d) insani olan ile doğal olan arasındaki süreklilik ve e) doğadaki hayatın kutsallığı.”

Shiva (2014: 88) çok açık bir şekilde ifade eder; “Dişil ilkenin yaratıcı bir ifadesi olarak Doğa hem insanlarla ontolojik bir süreklilik içindedir hem de onların üstündedir. Ontolojik olarak, insanla doğa ya da erkekle kadın arasında hiçbir ayırım yoktur; çünkü hayat tüm formlarıyla dişil ilkedен doğar.”

Bazı doğa anlayışlarında erkekle kadın, insanla doğa arasında ikilik ve karşıtlıklar üzerine bir anlayış kurulmuştur. Bazılarında ise insan ile doğa birlik içindedir. Bunlar doğada, kadında ve erkekte birbirini tamamlayan ve ayrılmaz unsurlar olarak mevcuttur.

Bu bahsettiğimiz anlayıştan farklı olarak Shiva (2014: 90-91) doğa ile insanı ayırtan Kartezyen anlayıştan bahseder. Doğanın insan tarafından tabi kılındığı ve sömürüldüğü bir ikilikten ve tüm bu anlayışla beraber aynı anda hem doğanın hem kadının sömürüldüğü bir paradigmayı belirtir. İkiliklerin inşasına dayalı doğa ve insanlar üzerinde ki tahakkümü esas alan bir ontolojiyi de beraberinde getirir. Bu durum da kadınları bilginin birer öznesi, doğayı da bilginin nesnesi olmaktan çıkarıp ihlal eder. Çünkü “kadınların bilgisi hem doğal sistemlerin çeşitliliğini hem de doğaya dayalı hayatın yarattığı kültürleri yansıtan ekolojik ve çoğulcu bir bilgidir”.

Ekolojik açıdan sürdürülebilir bir geleceği hedefleyen ya da arzulayan bir dönüşüm için çeşitli kültürlerin dünya görüşlerine bakılmalıdır. Çünkü bu dünya

görüşleri insan ile doğa, doğanın insanileştirilmesi ile insanın doğallaştırılmasını temel alır. Bu tür anlayışlarla sömürü ve tahakküm olasılıklarını dışlamış oluruz.

Sadece biyolojik olarak değil yaşamın korunması, yaşamın üretimi ve geçimini sağlayan kadınlar toplumsal bir sorumlulukla beraber hem doğa da hem yaşam da büyük rol üstlenmişlerdir.

Shiva (2014: 93)'nın bahsettiği ekolojik toplumlarda erkekler göç edip farklı etkinlik arayışındayken, kadınlarda devam eden yaşamda kalma mücadelesi, besini ve suyu sağlama rolleriyle birlikte hayatla ve doğayla olan bağları devam etmiştir.

Mies 1986 Aktaran: Shiva 2014: 93)'a göre kadınların hayatını idame ettirmesi hayatın üretimi olarak adlandırılır. Bu durum doğayla kurulan gerçek anlamdaki üretken bir ilişkidir, zira “kadınlar sadece doğa da yetişen şeyleri toplayıp tüketmekle kalmaz, o şeyleri yetiştirir, büyütür”. Mies’den hareketle özetlenirse:

- “Kadınların doğayla ve kendi doğaları arasındaki ilişki karşılıklı bir süreçle ilerler. Kendi bedenlerini üretken bir şekilde kavradıkları gibi doğaya da yaklaşımları o şekildedir.
- Doğa ile olan ilişkileri bir tahakküm ve mülkiyet çerçevesinde değildir.
- Yeni hayatı üretenler olarak nitelenen kadınlar hem ilk geçim sağlayıcılar hem de üretim ekonomisinin de mucitleridir. Bu da onların toplumsal üretimin ve ilişkilerini, yani toplumun ve tarihin öncüleri oldukları anlamına gelir.”

Kadınların hayat karşısındaki mücadelesi ve temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışması genel bir tanımlamayla emeğin üretiminin görünmez kaldığı durumlarda mevcuttur. Özellikle Adam Smith (Shiva 2014: 94) doğa ve kadın çalışmasının birlikteliğinden doğan serveti görmezden gelmiştir. Oysaki kadınlar tarihinden bu yana ormanda, tarlada, nehirlerde çalışarak, sessiz fakat asil bir biçimde hayatla mücadelesini sağlamaktadır. Kadınlar doğanın ve insanların yaşamsal merkezinde yer alıp görünmez bir şekilde çalışmasını devam ettirir. Fakat kadınların doğa ile birlikte emeğinin görmezden gelinmesi bir patriyarkal proje çerçevesinde birleşip hassas dengenin bozulmasına neden olmaktadır.

IV. BÖLÜM

4. YÖNTEM

4.1. Araştırma Modeli

Çingene kadınları konu alan bu çalışma, Bolu/Taşkesti de yaşayan 20-65 yaş aralığındaki kadınlardan oluşmaktadır. Nitel araştırmanın alt kategorilerinden biri olan “olgubilim deseni” bu çalışmada kullanılan modeldir. Deneyimlerle çevrili günlük yaşantımızda kavramlar ve olaylar gibi çeşitli olgularla karşı karşıya kalabiliriz. Bu kavramlar toplumumuzda tam olarak anlamlandırılmamaktadır. Olgubilim deseni de, toplumumuzda tam olarak kavranamayan ve derinlemesine bilgi sahibi olunamayan bu olgular üzerine odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2016: 69).

Nitel veri toplama tekniğinden yola çıkılmış, gözlem tekniği ile desteklenerek görüşmecilerle yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Sözel iletişim biçimi olarak nitelenen görüşme araştırmacı ile araştırmanın öznesi ile bağ kurar.

Nitel araştırmayı, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlamak mümkündür (Yıldırım ve Şimşek 2008: 39). İnsanların tüm yaşam alanındaki çeşitli ve karmaşık olan konuların anlaşılabilmesi için önemli bir metot olan nitel araştırmada; olayları ve olguları anlamlandırmak için ‘neden’ sorusu veya insanların davranışlarının ve deneyimlerinin nedenlerini açıklayan ‘nasıl’ sorusu sorulmaktadır (Hennink, Hutter ve Bailey 2011: 10).

Nitel araştırma, insanın kendi sınırlarına ulaşmak ve yine kendi çabasıyla biçimlenen ve tüm toplumsal sistemlerin bütünlükleriyle derinliklerini keşfetmek üzere yola çıkan bilgi üretme yoludur (Özdemir 2010: 326).

4.2. Evren ve Örneklem

Araştırma evreni Bolu ilidir. Araştırma örnekleme ise Türkiye'nin Batı Karadeniz Bölgesi'nde bulunan Bolu ili Mudurnu ilçesine bağlı Taşkesti beldesidir. Araştırma kapsamında 10 kadın görüşmeci ile görüşülmüştür. Taşkesti beldesindeki Karamurat Köyü Mudurnu ilçesi, Bolu iline bağlıdır. Karamurat Köyünün 5 mahallesi vardır. Bunlardan biri de araştırmanın esas alınacağı Çingene nüfusunun çoğunlukta olduğu Alaçam mahallesidir.

Alaçam mahallesinde toplam 40 hane vardır. Nüfusu 200 kişi civarındadır. Geçim kaynakları: genel olarak çobanlıktır. (Mayıs ve Kasım aylarında başka köy/illere çalışmaya gitmektedirler.) Kışın ise günlerini evlerinde geçirmektedirler. Hurdacılık ve hayvancılık diğer yan işleridir.

Alaçam mahallesinin ekonomik durumu genel olarak alt tabaka olarak gözlemlenmiştir. Bu durumu evlerin dış cephe yapısının çoğunlukla boyasız, bakımsız, yığma ve tek katlı olması doğrulamaktadır. 1967'den itibaren burada yaşayan köyün tüm nüfusu yerli Çingenelerden oluşmaktadır.

Araştırma kartopu veya zincir örnekleme yoluyla öncelikle konu ile ilgili bilgi sahibi olan kişileri bulup kişilerle görüşme amaçlanmaktadır. Daha sonra bu durumun kartopu yoluyla ilerlemesi ve bir yerden sonra verilerle ilgili ve araştırmanın amacıyla ilgili doyuma ulaşıldığında bırakılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek 2016: 122).

Yapılan çalışmada Çingene kadınlar ile yapılan görüşmeler sonucunda çalışmanın amacına yönelik elde edilen bilgiler doyum noktasına ulaştığında ve verilen yanıtların tekrar edilmesiyle görüşmeler sonlandırılacaktır. Böylelikle elde edilen

bilgiler dahilinde herhangi bir farklılık gözlenmediğinde bir değişiklik yapılmaması gerektiği saptanacaktır.

4.3. Veri Toplama Araçları

Yapılan çalışmada, literatür taramaları doğrultusunda oluşturulan veri toplama aracı olan yarı yapılandırılmış görüşme formu (Bkz. EK 1) ve yapılandırılmış gözlem formu kullanılmıştır. Konuşma, en etkili yollardan ve iletişim araçlarından biridir. Duygu ve düşüncelerin daha iyi ifade edilmesi ve aktarılması açısından görüşme yöntemi en etkili yollardan biridir (Yıldırım ve Şimşek 2016: 136).

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği; çalışmada istenilen amaca uyması ve olguların esas durumuna inilmesi açısından bir bütün olarak ele alınması gerektiğini belirtir (Kümbetoğlu 2015: 72).

Araştırmacı, bu görüşme tekniğinde daha sistematik bir şekilde ilerler. Görüşme formuna bağlı kalıp fakat gerekli duyduğu durumlarda alt sorulardan yararlanarak araştırmanın daha ayrıntılı bir hale gelmesini sağlar (Türnüklü 2000: 547).

Gözlem, bulguların elde edilmesi açısından davranışların incelendiği bir veri toplama aracıdır. Bu araştırma derinlemesine ve tüm yönleri ele alınarak incelenir (Yıldırım ve Şimşek 2016: 173). Bu çalışmada dolaylı gözlem ile Çingene kadınların nasıl bir ortamda yaşadıkları, aile içi ya da çevresindekilerle ilişkilerine ve iletişimlerine dikkat edilmiştir.

Yapılan çalışmada nitel veri toplama tekniği kullanılmıştır. Çalışmada, 35 soruluk yarı yapılandırılmış görüşme formu (Bkz. EK 1) kullanılmış ve form katılımcılara sunulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile Çingene kadınların demografik özellikleri, sosyo-ekonomik durumları, aile yapısı, eğitim düzeyi, edindikleri veya uğraştıkları mesleklere yönelik veri toplanması hedeflenmiştir. Aynı zamanda toplumsal cinsiyet analizi çerçevesinde Çingene bir kadın olarak toplumsal

hayata katılımı nasıl deneyimledikleri ve toplumdaki konumunu analiz etmeye yönelik veri toplanması amaçlanmıştır.

Görüşme tekniğinin temel amacı bir hipotezin test edilmesi, doğrulanması ve yanlışlanmasının yanı sıra, bir ‘anlamlandırma’ durumudur. Ayrıca çevrenin gözlemlenmesi, insanların öyküleri ve deneyimleri ile ortaya anlamlı bir hikâye çıkartmaktır.

Araştırmanın örneklemini oluşturan Çingene kadınlara, Taşkesti muhtarı aracılığıyla ulaşılmıştır. Çingeneler çoğunlukla göçer yaşadıkları için onlara ulaşmak zor olduğundan çalışmadıkları aylarda (Nisan ile Kasım ayları arası) Çingenelerin yaşadığı mahallelere girilmiştir. Görüşmeler yapılmadan Çingene kadınlara bilgilerinin gizli tutulacağı bilgisi aktararak, ses kayıt cihazına kaydedilmesinin ve fotoğraflarının çekilmesinin Çingene kadınlar açısından bir sakıncası olup olmadığı sorusu yöneltilmiş, kadınlardan herhangi bir olumsuz geri bildirim alınmamıştır. Çingene kadınlardan alınan onaylar sonrasında görüşmeler ses kaydına alınmış ve çalışmada kullanılan tüm fotoğraflar da araştırma esnasında çekilmiştir. 10 Çingene kadınla yapılan görüşmelerde, her görüşme ortalama 1 saat sürmüştür. Araştırma Çingene kadınların aile ortamlarında veya yalnız olduklarında, yüz yüze görüşme şeklinde gerçekleştirilmiştir. Görüşme sırasında Çingene ailelerinin birbiriyle ilişkileri, birbirlerine kullandıkları dilin yönetimi, yüz ifadeleri, beden hareketleri gibi özelliklere de dikkat edilerek gerekli veriler not edilmiştir. Görüşme esnasında kadınların vermiş olduğu cevaplara bağlı olarak alt sorular oluşturulmuştur. Araştırma sonunda, toplanan gözlem notları ve ses kayıtları, görüşme bittikten sonra düzenlenerek yazıya geçirilmiştir.

4.2. Verilerin Analizi

Araştırmamızdaki veriler betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Betimsel analiz, görüşme yapılan bireylerin ve gözlenen ortamın bilgilerinde doğrudan alıntılar yaparak çalışmaya katılan görüşmecilerin görüş ve düşüncelerinin daha etkili bir

biçimde yansıtılması amacı taşır. Ayrıca doğrudan alıntılara yorumlamalar katılarak, neden-sonuç ilişkileri ile birlikte okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek 2016: 239). Betimsel analiz tekniğindeki sıralamalar şu şekildedir:

1. *Bir çerçeve oluşturma:* Bu çerçevede, çalışmanın amacına uygun olan temalar belirlenerek ve düzenlenmelidir.

2. *Verilerin işlenmesi:* Verilerin daha anlamlı ve mantıklı bir bütünsellik içerisinde okunması ve düzenlenmelerin yapılması için bir çerçeve belirlenir. Doğrudan alıntı yapılan yerler belirlenmelidir.

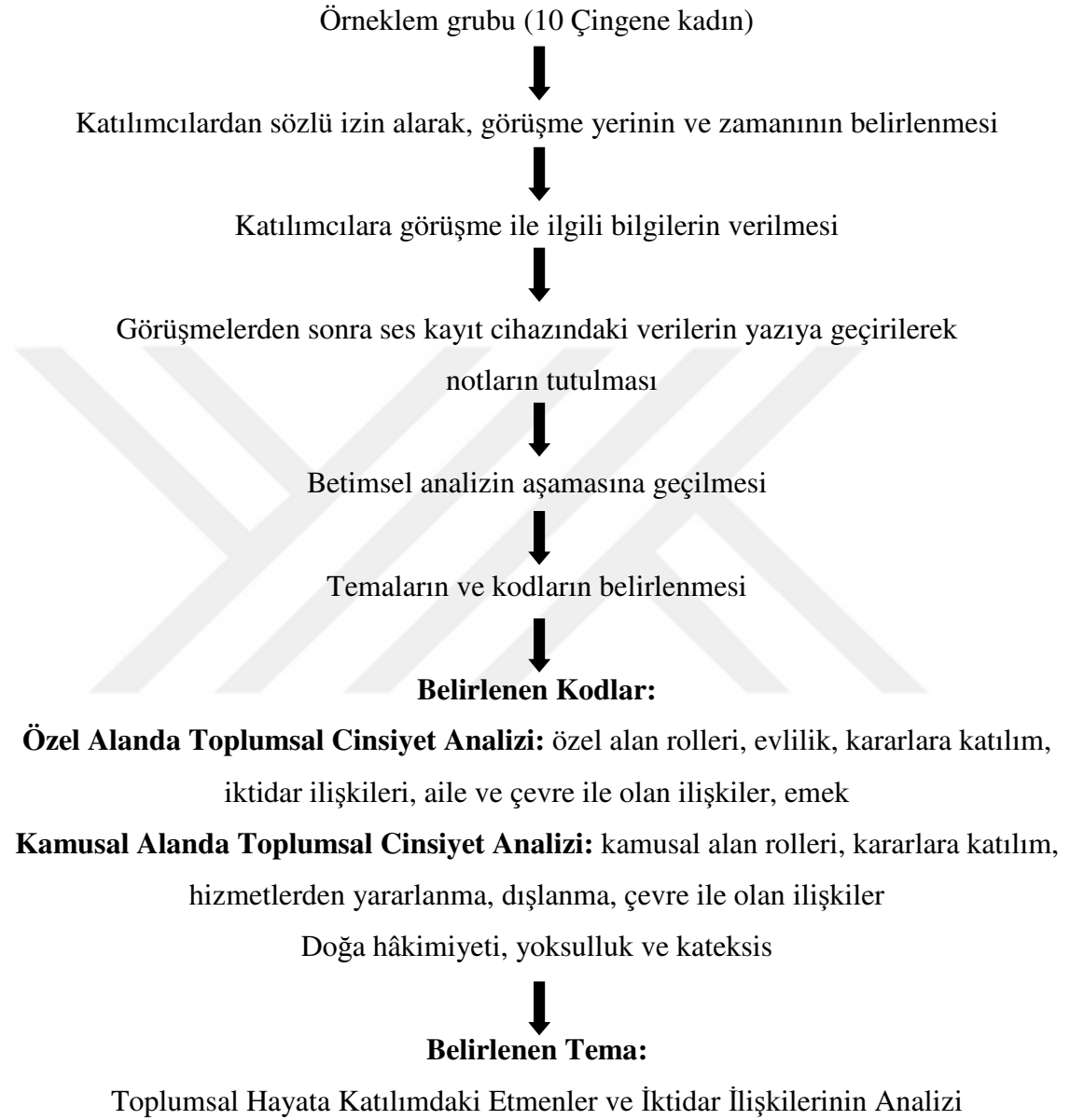
3. *Bulguların tanımlanması:* Bulguların yorumlanması açısından kullanılan dil, kolay ve akıcı bir olmalı; aynı zaman da gerekli görülen yerlerde doğrudan alıntılara yer verilmelidir.

4. *Bulguların yorumlanması:* Elde edilen bulguların birbirleri ile ilişkilendirilmesi, anlamlandırılması ve neden-sonuç ilişkisinin açıklanması gerekmektedir. Bulguların yorumlanması, bir bütünlük içerisinde olmalıdır (Yıldırım ve Şimşek 2016: 240).

Görüşme sonucunda görüşmecilerden elde edilen veriler okunarak araştırma sorusunu destekleyen temalar ve kodlar belirlenmiştir. Araştırmaya başlanmadan önce emek, iktidar, kateksis, iş bölümü, doğa gibi çalışmanın ana unsuru olan temalar belirlenmiştir. Betimsel yaklaşım kullanılarak, veri toplama sürecinde görüşme metinleri tekrar tekrar okunmuş ve sonucunda oluşturulan temalarla kodlanmıştır. Veriler özgün biçimleriyle birlikte katılımcıların söylediklerinden doğrudan alıntılarla sunulmuştur. Veriler Çingene kadınlara kod isimler verilerek sunulmuştur.

Araştırma etik kurallara bağlı olarak oluşturulmuştur. Araştırmaya başlanmadan önce, görüşmeye katılacak olan Çingene kadınlara, araştırmanın amacı, görüşmeye katılımın gönüllük arz ettiği, görüşme esnasında kendi isteklerine bağlı olarak ses kayıt cihazı kullanılacağı, görüşmenin gizli kalacağı ve üçüncü bir kişi ile paylaşılmayacağı ve istedikleri zaman çalışmadan ayrılabilme haklarının olduğu konusunda bilgilendirmeler yapılmıştır. Ses kayıt cihazı gibi verileri kaydetme araçları görüşmecilerin görebileceği şekilde görüşme ortamına yerleştirilmiş ve bu konuda tekrar bilgilendirmeler yapılmıştır. Ayrıca kadınların fotoğrafları yine isteklerine bağlı

olarak çekilmiştir. Araştırmada fotoğraflarının kullanılacağı bilgisi verilmiş olup, onayları alınmıştır.

Şekil 4.1: Araştırma Deseni

V. BÖLÜM

5. BULGULAR

Özel alan ve kamusal alan çerçevesinde; kırsal alandaki yarı göçer Çingenerin yaşamlarını nasıl deneyimledikleri, yarı göçer yaşam tarzlarına bağlı sorunların ve bununla beraber kimin, nerede, neyi, nasıl yaptığı ve bu ilişkileri hangi iktidar sürecinden geçirdikleri betimsel analiz yoluyla incelenmiştir. Aynı zamanda, yarı göçer yaşam tarzının getirdiği sorunları, demografik bilgilerini, aile yapılarını, cinsiyet farklılığına dayalı aile içi işbölümlerini, ekonomik durumlarını, yaşam şartlarını, ev ortamında kullandıkları eşyaları, aylık kazançlarını, harcamalarını ve birikimlerini, tüm bunlarda kimin sorumluluk sahibi olduğunu, kimin karar verme yetkisinin bulunduğunu, eğitim durumlarını, mesleki becerilerini, aynı zamanda da zorlu yaşam sürecinde nasıl ayakta kaldıklarını anlamak ve ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Yapılan araştırmada toplam 10 kadın ile görüşülmüştür. Bu bölümde, araştırma amaçları doğrultusunda hazırlanan sorulardan toplanan verilerin analiz edilmesi sonucunda ulaşılan bulgular ve araştırmaya katılan Çingene kadınları tanımlayan özellikler yer almaktadır. Elde edilen bulgular sunulurken, kadınlara belirli kod adları verilerek kullanılmıştır. Araştırma da yer alan fotoğraflar, araştırmacının kendisi tarafından ve kişilerin izni alınarak çekilmiştir.

5.1. Demografik Veriler

5.1.1. Çingene Kadınlara İlişkin Demografik Veriler

Tablo 5.1: Görüşülenlerin Demografik Dağılımı

Görüşme	Görüşülen	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Düzeyi	Çocuk Sayısı
1.Görüşme	Ayşe	65	Eşi Vefat Etmiştir	Okuryazar değil	5
2.Görüşme	Yasemin	30	Evli	Okuryazar değil	6
3.Görüşme	Hatice	55	Evli	Okuryazar değil	4
4.Görüşme	Emine	56	Evli	Okuryazar değil	4
5.Görüşme	Sevil	28	Eşinden Ayrılmış	İlkokul mezunu	0
6.Görüşme	Fatma	40	Evli	İlkokul mezunu	2
7.Görüşme	Betül	35	Bekâr	Okuryazar değil	0
8.Görüşme	Kader	36	Evli	Okuryazar değil	5
9.Görüşme	Meryem	62	Evli	Okuryazar değil	4
10.Görüşme	Cansu	25	Evli	Okuryazar	2

Araştırmaya katılanların yaş aralığı 25-65 yaş arasında değişmektedir. Örneklemede hem genç hem yaşlı nüfus mevcuttur. Mülakatlar için katılımcıların bulunmasında Taşkesti muhtarı Mustafa K. katkıda bulunmuştur. Bolu/Taşkesti’de yaşayan Çingenelerin, “yabancılarla” kolayca iletişime geçmediği ve bunun için bir aracı olması gerektiği araştırma öncesi saha gezisinde öğrenilmiştir. Ayrıca araştırmaya katılmalarının daha kolay olması için onlara pasta, tatlı ve börek gibi hediyelerle gidilmesi bir avantaj olarak sayılmıştır.

Çingene kadınların doğum yerine bakıldığında, çoğunluğunun Bolu doğumlu ve kırsal kökenli olduğu belirlenmiştir. Halen de kırsal alanda yaşamaya devam etmektedirler. Görüşmeciler Çingene kadınlardan 7’si geniş aile yapısına sahip olarak baba, anne, kardeş, babaanne, anneanne ve yeğenleri ile birlikte en fazla iki odası olan evlerde yaşamaktadırlar. Görüşmecilerden alınan bilgilere göre evin en büyüğü kaynanaların kendilerine ait bir başköşede olduklarını, herhangi bir ayrı odaları bulunmamakla birlikte evin en rahat yeri neresiyse orada yatmaktadırlar.

Çingene kadınların eğitim düzeylerine bakıldığında 7’sinin okula gitme avantajına sahip olmaması nedeniyle okuryazar olmadığı, 2’sinin ilkokul mezunu olduğu, 1 tanesinin ise okuryazar olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda aşağıdaki Tablo 5.2’de de görüldüğü gibi Çingene toplumunda eğitim sorunsalının belli başlı

faktörü dışlanma algısı olmuştur. Bununla birlikte yaşadıkları yerleşim yerlerinde okulların olması, bulunan okulların ise uzakta olması ve sosyo-ekonomik düzeylerinin düşük olması eğitimlerini devam ettirememelerinde büyük etken olmuştur.

Tablo 5.2: Eğitim

Çingene Toplumunda Eğitim Sorunsalı	
Dışlanma faktörü	Sevil, Betül, Hatice, Emine
Okulun uzak olması	Ayşe
Yoksulluk	Ayşe, Yasemin, Hatice

Ayşe:

“Burada çocukların hiçbiri okula gidemez kızım. Eskiden beri böyle. Biz de isterdik elbet göndermeyi ama en yakın okul bile 1 saat uzaklıkta. Ee buralara kimse ne servis gönderir ne de bizim götüreceğ durumumuz var.”

Sevil:

“Ben sadece ilkokula kadar okuyabildim. Zor bela öğrendim okumayı da. Gitmem de ayrı bir dertti zaten. Okulda da dışlanırdık hep. İstenmediğimiz yüzümüze hep vurulunca insanda okuma hevesi mi kalır. O yüzden bende okumak istemedim.”

Yasemin:

“Ben okuyamadım. İstedim ki çocuklarım okusun. Okutmaya çalıştım bir süre, kendi kazandığım üç kuruş para da varsın çocuklarım için gitsin dedim ama ne yalan söyleyeyim; bir süre sonra ben de bıraktım. Yazın çobanlık işimiz var çünkü. Onları da yanımda götürüyorum mecburen. Ailecek gidiyoruz çobanlığa, onları evde yalnız nasıl bırakayım... ”

Betül:

“Okuma fırsatı verilmedi ki bize. Köyün çoğunluğu okuma yazma bilmez burda. Hem yoksulluk var hem de kendini rahat hissedemiyorsun okulda”

Görüşmecilerden 1'inin eşi vefat etmiştir. 1'nin ise eşi hapistedir. 1'i bekâr, 1'i eşinden ayrılmış, diğer 6'sı evlidir. Görüşmecilerin çoğu 14-17 yaş arasında evlendiklerini ifade etmişlerdir. 3 görüşmeci eşiyile kaçarak evlendiğini; diğer 3'ü görücü usulü ve başlık parası yoluyla evlendiğini belirtmiştir.

Kolukırık (2006: 7-8), yaptığı çalışmada orta yaş ve üstü gruplarda genellikle görücü usulü evliliğin tercih edilmesinin yanında; kaçarak evlenmenin her yaş için daha çok tercih edilen evlilik şekli olduğunu belirtmiştir.

Yapılan çalışmada görüşülen kadınların birçoğunun evlilik süreciyle ilgili paralel cümleler kullandığı, bu süreçte evlenmek isteyen kadının kendi seçtiği ve istediği kişiyle evlendiği, herhangi bir engel durumunda ise kaçarak evlenmenin doğal bir durum olduğu görülmüştür. Evlilik, onlara göre hem kutsal bir olay hem de kendi kararları doğrultusunda yönlendirebilecekleri bir yapıdır. Yaptıkları evliliklerin çoğunluğu erken yaşta ve tercihlerinin kendileri gibi olan Çingene grubundan yaptıkları görülmüştür. Araştırmaya konu olan Taşkesti Çingene topluluğu da, dışa kapalı sosyal yaşantıları sebebiyle evlilik tercihlerindeki eş seçimini, yine aynı grup içinden yapmaktadır. Bu durumun bir başka sebebinin, diğer insanlar tarafından birçok konuda dışlanmaları sonucu eş seçme tercihlerinin de kısıtlanması olduğu düşünülmektedir. Araştırmamızı destekleyen diğer çalışmalardan da bazıları bunu doğrulamaktadır. Akriba evliliği ve erken yaşta evlilik; belli başlı bir Çingene geleneği olarak belirtilmektedir. Çingene geleneğinin korunmasının en önemli yolu, kendi aralarında yani grup içi yapacakları evliliklerdir (Özkan 2000: 90).

Fotoğraf 5.1: Düğün albümünden bir kare

Fatma:

“Eşim biz evlenmeden önce düğünlerde davul çalardı. Bizde her düğüne herkes katılır. Komşumuzun kızının üç günlük düğünü oldu köyde. İlk günden gözüne kestirmiş meğer beni (Görüşmeci gülüyor). Hâlbuki iki gözümün çiçeği, bilmiyor ki ben onu çoktan tavlamiştım bile. İkinci gün dayanamadı geldi yanıma. Konuştuk uzun uzun. Çok sevdik birbirimizi. Yaşım küçüktü o zamanlar. 16 yaşındaydım daha. Baktım ailem vermiyor bizde kaçarak evlendik mecburen. Bir süre tepki gösterdi tabi bizimkiler, konuşmadılar, kabul etmediler bizi. Sonra sonra barıştık işte.”

Kader:

“Eşimle birbirimizi çok seviyorduk. Herkeste bilirdi bunu, köy küçük zaten. Kaç kez evlenmek istedi ama ailem vermedi. Yazın çobanlıktan kazandığını biriktirdi benim için. O yüklü başlık parasını ödedikten sonra ancak alabildi beni.”

Fotoğraf 5.2: Çingene Kadın

Görüşmecilerden eşi hapiste olan ve eşi vefat eden kadınların, yaşam savaşında büyük sorumluluk üstlendikleri gözlenmiştir:

Hatice:

“Eşim 20 yıldır hapiste kızım. Evin babası da anası da büyüğü de benim. Bir sebepten dolayı girdi içeri. Sebebi lazım değil. O günden beridir evin tüm yükü bende. Oğlum, gelinim, torunlarımla birlikte yaşıyorum. Ne küçüğü ne büyüğü, bana sormadan karar almazlar.”

Araştırma sırasında bekar olan görüşmeci B.’nin, eş tercihleriyle ilgili fikirlerinde; kendilerine uygun birisini bulamadıkları için evlenmek istemediğini ve bununla beraber hayat şartlarının şimdilik uygun olmadığını belirtmektedirler.

Betül:

“Herkes evlenmeyi düşünür. Beni de kimler kimler istedi ama kafama göre birisi yok bu köyde. Zaten atık annemde yaşlı, abim de çalışmaz, evin tüm sorumluluğu bende. Nerde evlenmek?”

5.1.2 Çingene Kadınların Eşlerinin Demografik Verileri

Tablo 5.3: Görüşülenlerin Eşlerinin Demografik Dağılımı

Görüşme	Yaş	Mesleği	Eğitim Düzeyi
1.Ayşe'nin Eşi	-	Eşi vefat etmiştir	-
2.Yasemin'in Eşi	28	Çobanlık / Hurdacı	Okuryazar değil
3.Hatice'nin Eşi	62	Eşi Hapiste	Okuryazar değil
4.Emine'nin Eşi	55	Çobanlık / Araba Tamir	Okuryazar değil
5.Görüşmeci (Sevil)	-	-	-
6.Fatma'nın Eşi	42	Müzişyen	İlkokul mezunu
7.Görüşmeci (Betül)	-	-	-
8.Kader'in Eşi	39	Hayvancılık	Okuryazar değil
9.Meryem'in Eşi	70	Sepetçi	Okuryazar değil
10.Cansu'nun Eşi	26	Çobanlık	Okuryazar değil

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Çingene kadınların eşlerinin yaşları, 28 ile 70 yaş aralığındadır. Aynı zamanda Çingene kadınlarının çoğu gibi eşlerinin de okuryazar olmadığı, yalnızca 1'inin ilkokul mezunu olduğu görülmüştür.

Yapılan çalışmadaki Çingene kadınların çoğunun eşleriyle birlikte çobanlık (mevsimlik tarım işçiliği) yaptığı, sadece 1'inin düzenli işinin bulunduğu, iş olarak ise müzişyenlik yaptığı görülmüştür. Fakat genel olarak yapılan görüşmelerden de anlaşılacağı üzere, erkeklerin çalışma konusunda eşlerinden daha pasif durumda olduğu, birçoğu evde boş vakit geçirirken eşlerinin evin geçimini sağladığı görülmüştür.

5.2. Hane ve Mekân

5.2.1. Yaşanılan Yerlerin Görünümü: Taşkesti

Taşkesti beldesi Bolu ili Mudurnu ilçesine bağlıdır. Batı Karadeniz Bölgesinin sınırları içerisinde olan Taşkesti beldesindeki Karamurat Köyüne ait 5 mahallesinden

biri olan Alaçam mahallesinin nüfusunun neredeyse tamamı Çingenerden oluşmaktadır. Muhtardan alınan bilgilere göre, Alaçam mahallesinde toplam 40 hane/200 kişi bulunmaktadır. Yapılan gözlemler ve araştırmalar, bununla birlikte Taşkesti’de yaşayan Çingene ailelerinin de ifadesiyle bir hanenin içinde 3-4 “hayat” bulunmaktadır.

Fotoğraf 5.3: Evlerin Görünümü

Saha gözlemlerinden elde edilen bilgilere göre yapılan çalışmada Çingenerin, ekonomik durumlarının genel olarak düşük sosyo-ekonomik düzeyde olduğu görülmüştür. Evlerinin çoğunlukla tek katlı ve eski yapıda olduğu, dış cephe yapısının ise çoğunlukla boyasız, bakımsız ve yığma olduğu görülmüştür.

Çalışmanın yapıldığı alanda yaşayan Çingene nüfusun çoğunluğu, geçimlerini çobanlıkla sürdürmektedir. Diğer yan işleri ise hurdacılık, sepetçilik ve hayvancılıktır.

Araştırmamıza konu olan Taşkesti’nin yaşam alanı ile Akkaya’nın Çingene Mahallesi ile ilgili yaptığı tasvirler benzer niteliklerdedir. Akkaya; yerleşim yerlerinde herhangi bir plan ve düzenin olmaması sebebiyle iki ev arasına girilemeyecek kadar dar yapılarda olduğundan, evler arasındaki bozuk patikaların çamurlu olduğundan ve

kanalizasyondan gelen kötü kokuların havaya hakim olduğundan bahseder (Akkaya 2011:127)

Fotoğraf 5.4: Çingene Kadınların Hayat Sunduğu Evler

Taşkesti beldesine Bolu/Merkezden yaklaşık 2 saat süren yolculuktan sonra Çingenerin yaşam alanı olan bölgeye ulaşılmış olup, bu bölgede yaşayan kimi Çingene ailelerin yol üzerinde kurulan çadırlarda yaşadığı gözlenmiştir. 100 metre kadar yokuş aşağı yürüdüktan sonra ise yol kenarlarına kurulmuş, yıkılmaya yüz tutmuş, derme çatma evler görülmüştür. Sessizliğin hakim olduğu evlerdeki tek yaşam sinyali kadınların doğayla yaşadıkları alanı birleştirip yeni bir dünya oluşturmalarıdır. Oluşturdukları bu dünyadaki evlerin de doğayla bütünleşmesi dikkat çekmiştir. Evin karşı direğiyle sıkı sıkıya bağlanmış çamaşır ipleri üzerindeki çarşaf, kıyafetler mümkün olduğunca sanatsal bir biçimde asılmıştır.

Fotoğraf 5.5: Çingene Mahallesinde Bir Evin Önü

Araştırma alanımızdaki köyün yapısı Kolukırık'ın kendi araştırmasını yaptığı ve Çingene mahallesini değerlendirdiği gözlemler ile de benzerlikler taşımaktadır. Kolukırık birçok evin bölünmüş ev yapısında olduğunu, tuvaletlerin evin dışında olduğunu ve gözle görülen birçok yoksulluk figürünün olduğunu belirtir (2006: 12).

Gerçekleştirilen saha çalışmalarında yapılan gözlemler neticesinde Çingenelerin, en özgür yaşadıkları yerin, yaşadıkları mahalle olduğu kanısına varılmıştır. Zira araştırma esnasında, kadınların ve çocukların rahatlıkla köy içerisinde dolaştıkları gözlemlenmiştir. Buralar, Çingene kültürünün yeniden üretildiği alanlardır. Mahalle halkının çoğunluğunun aynı sosyo-kültürel yapıya ve etnik kökene sahip olmasının (hem muhtardan alınan veriler hem de yapılan gözlemlerde) kültürlerinde meydana gelecek herhangi bir değişim ya da dönüşümün önündeki en önemli engelleyici faktör olduğu düşünülmektedir. Çingene mahallelerinin, kendi içlerinde “biz” ve “siz” sınırını çizmesi de bunu destekler niteliktedir. Kendi etnik grupları içinden olan ve olmayan olarak yapılan ayırım neticesinde “biz” ve “siz” kavramlarının ortaya çıkması, Çingene topluluğunun dış kaynaklara karşı kapalı olmalarının bir diğer göstergesidir.

5.2.2. Evlerinde Kullandıkları Eşyaların Anlamı

Çalışmaya dahil olan tüm katılımcıların yaşadıkları evin görünümü, evi kendi istedikleri doğrultusunda nasıl betimledikleri ve kullandıkları eşyalar gözlemlenmiştir. Görüşmecilerinin evlerinin tamamında koltuk takımı, TV, küçük buzdolabı, cep telefonu olduğu ancak hiç birinde çamaşır makinesi ve bulaşık makinesinin olmadığı gözlenmiştir. 3 ailenin kendisine ait arabası mevcuttur.

Çingenelerin yaşadığı evlerin tamamında ısınmanın soba ile sağlanmasından dolayı sadece bir odasının ısındığı, diğer odalarda soba bulunmadığı, bu nedenle de soğuktan korunmak için kadınların kendi yaptıkları duvar halılarının olduğu gözlenmiştir. Çoğunlukla iki en fazla üç odalı ev yapısından kaynaklı mutfaklar, ev içindeki bir odayla birliktedir. Diğer odaların çoğunda ışık yoktur. Sadece oturdukları odada ışık kullanmaktadırlar.

Geniş aile yapısının bir sonucu olarak, gelinlere ayrı oda ayırmak için kendi imkânlarıyla yaptıkları oda içinde küçük odaların mevcut olduğu görülmüştür. Burada kendi aralarındaki gizlilikler ya da özel alanlar hayali duvarlarla gerçek haline getirilmeye çalışılmaktadır.

Fotoğraf 5.5: Evin Bir Köşesi

Çingenelerin en belirgin özelliklerinden biri olan süs eşyalarına meraklılıkları ve çiçeklerin neredeyse evin her yerinde kullanımı, evlerin duvarlarındaki belirgin süslemelerin tamamı kadına aittir. Duvardaki çerçevelerin, çiçeklerin nereye konulacağı ve iki odalı bir evin nasıl güzelleştirileceği de kadın tarafından yapılır. Çerçevelerin içinde ise genellikle kadınların fotoğrafları bulunmaktadır.

Sevil:

“Çiçeklere bayılırım. Her türlüüne. Annemde çok sever. Evimizi süsleriz onlarla. Babam bizim kösemize karışmaz.”

Emine:

“Çobanlık yaparken de toplayıp eve getiririm çiçekleri. Hayvanlarla dolaşırken, ağaçların, güllerin içindeyiz sürekli. Buralar zaten çorak değil ki. Her yanımız çiçek.”

Doğayla iç içe olan Çingene kadınların, doğada gördüklerini ve doğayı yansıtan figürlerin çoğunu evlerine yansıttıkları görülmüştür. Toplayıcılık zamanlarında Çingenelerin hayatını güzelleştiren ve hayata tutunmalarını sağlayan çiçeklere (doğaya) olan bağlılıklarıdır. Çiçekler ve Çingeneler, geçmişten bu yana ayrılmaz bir parça olarak resmedilmiştir. Çingenelerin çiçeklere olan sevgisi ve ilgisi, yaşam tarzlarındaki renklilik ve özgürlüğün bir yansımasıdır. Tüm bunların yanı sıra; araştırmaya katılan kadınların birçoğunun, çocuklarının adını da “Çiçek” koyması da çiçeklere olan tutkularının en güçlü kanıtlarından biridir.

Çingenelerin bilinmeyen bir diğer dünyası ise sanatla kesişmektedir. Bu durum; evlerinde kullandıkları eşyalara, kendi el emeklerine, sanatlarına ve bununla beraber birçok alana yansımıştır. Sanatla bir olmak için herhangi bir çabaları olmamakla birlikte, tamamen yaşantılarının bir parçası olarak davranmaktadırlar. Etnik özellikleri, gelenekleri ve toplumsal alışkanlıklarının sanata yansıması ve tüm bunlarla birlikte özgür yaşam tarzları, onların bohem yapısını da ortaya çıkarmıştır ve Çingeneler de bohem adı altında nitelenmişlerdir.

Fotoğraf 5.7: Çiçeklerin Kadını

Doğada görüp tutku duydukları, yaşamlarının en önemli alanlarına koydukları çiçek ve yaprak figürlerini kullanarak kendi el emekleri ile yaptıkları eşyaları, evin en güzel köşesinde sergiledikleri gözlemlenmiştir.

Fotoğraf 5.8: Gül Temalı Ev.

Fotoğraf 5.9: Doğanın Dokunuşu

5.3. Çingene Usulü Yaşamak

Taşkesti’de yaşayan ailelerin çoğunluğu, mevsimlik çobanlık yapmaktadırlar. Yapılan hane ziyaretlerinde kendileriyle görüşülen aileler, nisan ayı ve eylül ayları

arasında çobanlık yapıp kışın ise bir iş yapmadıklarını, evlerinde oturduklarını, sadece bahçelerindeki bitkileri ekip biçtiklerini, toplama işleriyle uğraştıklarını ve yazın biriktirdikleri paraları harcayarak yaşamlarını sürdürdüklerini ifade etmişlerdir.

Çalışmada; görüşmecilerden 2'sinin sepetçilik yaptığı, bunun için öncelikle sulak alanlarda yetişen çubukları topladığı sonrasında çubukların kenarlarını temizlediği, en son işlem olarak da çubukları örüp sepet haline getirdiği öğrenilmiştir. Yapılan sepetlerinde kazanç kaynağı olarak pazarlarda satıldığı bilgisi alınmıştır.

Diğer 8 görüşmecinin ise çobanlık (hayvancılık ya da toplayıcılık) ile uğraştığı öğrenilmiştir. Mevsimlik olarak gidilen çobanlık işinin ise her yıl olmadığı, iş için Çingenerin çağırılmadığı bu zamanlarda, kışın olduğu gibi yazı da evde geçirdikleri ve herhangi bir işle meşgul olmadıkları bilgisi alınmıştır.

Çingenerin eleştirmesine, yanlış görülmelerine ve belki de bu yüzden toplumda yadırganmalarına neden olan tüm etmenler bir yana bırakıldığında, Fonseca (2002: 30)'nın da belirttiği gibi “Bir Çingene’yi Çingene yapan, yaşam biçimidir”.

“Gezgin Çingener zamanı çoktan geçti. Ama ben onları görüyorum. Aydınlık, güçlü. Ve su gibi temizler. Siz de duyabilirsiniz ayak seslerini (Fonseca 2002: 13).” Çingene usulü yaşam biçiminin zorluklarının en başında onların bir evinin bile olmayışdır. Yukarıdaki Çingene şarkısının özünden de nostalji akmaktadır. Nostalji ise “eve dönüş” anlamına gelmektedir. Çingenerin bir memleket düşü bile yoktur.

Fotoğraf 5.10: Hayvancılık yaptıkları zaman, albümden

Yapılan çalışmaya katılan görüşmecilerin tümü, çocuklarını çoğu zaman kendileriyle birlikte gerek çobanlık yapmaya gerek toplayıcılık yapmaya götürdüğünü, her ne iş varsa çocukların küçük yaşta yapabildiğini; kimi zaman ise evde kalan eşleri ile birlikte kaldıklarını aktarmıştır. Bu durumun, ailelerinin göçebe yaşam biçiminden ve düzenli bir iş hayatının olmayışından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sevil:

“Biz ailecek zamanı geldiğinde hayvancılığa gideriz.”

Yasemin:

“Yazın çobanlık işimiz var çünkü. Çocukları da yanımda götürüyorum mecburen. Ailecek gidiyoruz çobanlığa.”

Fatma:

“Bizim sezonluk fındık toplama işleri var, onlarda giderim çalışmaya. Eşim çocuklara evde bakıyor, ben gidiyorum. Köyden birisi 20-25 işçi toplayıp götürüyor bizi.”

Çingeneleri, tabiat insanları olarak betimleyen Mezarciöğlu (2010: 55), kendi kültürlerini gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla yaşamlarını sürdürdüklerini, fakat buna Gacoların engel olmaya çalıştığını belirtir.

Meryem:

“6 ay dışarıda çalışıyoruz. Çadırlarda yaşıyoruz genelde ya da işverenin bize tuttuğu yerlerde. Kazandığımız para bize zor yetiyor zaten, onu da ben biriktiriyorum. Ama çok yoruluyoruz. Sepetçilik zor iş kızım emek ister.”

Fotoğraf 5.11: Çingenelerin Dünyası

Meryem:

“Biz bu mesleği atadan öğrendik. Önce ince ağaç parçalarını yol boylarında, sulak yerlerde bulduğumuz kadar toplarız. Çocuklar falan pek anlamaz toplama işinden, ben toplarım. Ama eşim de bilir bu işi. Daha sonra bıçakla temizlenir dallar. Beraber yaparız bu işlemleri de. En son örme işi yapılır. En zoru da o zaten.”

Doğayla bütünleşip; avcılık ve toplayıcılık yapıp, yaptıkları işi ise hakkıyla ve üstün becerileriyle zanaat konusundaki hüneleriyle de birlikte yaşadıkları tüm

olumsuzluklara rağmen hayatta kalmayı cesaretleri ve azimleriyle sağlamışlardır (Mezarcıoğlu 2010: 60).

Ayşe:

“6 ay evimizden uzakta yaşıyoruz böyle zorluklarla. Kolay mı para kazanmak?”

Yasemin:

“Biz ailecek zamanı geldiğinde hayvancılığa gideriz. O hayvanın her şeyi bize aittir. Bakımı, yemi, otlatması. Tüm aile birlikteyiz bunları yaparken.”

Betül:

“Ben hatırlıyorum, 7-8 yaşımdan beri çalışırız. Bağa giderdik, tarlaya gider ırgatlık yapardık. Bir ara sepetçilik yaptığımızı biliyorum. Babam vefat etmeden önce anneme boncuk falan getirirdi, annem de onları işler satardı.”

Araştırılan verilere ve gözlemlere göre düzenli bir işte çalışamamalarının en belirgin nedeni eğitimsizliktir. Bununla beraber yaşadıkları toplumda güvensizlik adı altında yargılanmalarıdır. Düzenli bir iş bulamamış, toplumda sadece belirli yerlerde konumlanmış Çingeneler için yarı göçer yaşamak ise kader haline gelmiştir. Çingeneler için kültürün devamı, Çingeneler arası dayanışmanın canlı ve güçlü tutulması, geçim kaynakları açısından da göçün önemi büyüktür. Onların bu göçer yaşam tarzı kültürel kodlara işlenmiş ve göçerlik hali, Çingeneler için nesilden nesle aktarılan bir yaşam tarzı haline gelmiştir.

5.4. Özel Alanda Toplumsal Cinsiyet Analizi

5.4.1. Aile

Fotoğraf 5.12: Geniş Aile

Çingene geleneklerinin, Çingenerin aile yaşamında ve aile birliğinin kurulmasında önemli bir etkisi mevcuttur. Kadınların 6'sı geniş ailede, 4'ü çekirdek ailede yaşamaktadır. Çingene toplumunun yaşadıkları haneler ekonomik durumlarından dolayı aşırı bakımsız ve küçüktür. Araştırma alanındaki (Taşkesti) Çingenerin çok sayıda çocuk sahibi olduğu görülmüştür; yapılan diğer çalışmalarda da Çingenerin çok sayıda çocuk sahibi olduğu genel görüşünü desteklemektedir.

Fotoğraf 5.13: Terliksiz Çocuklar

Çingeneler için çocuk yaşta evlilik ve kültürel değer yapısı birbiriyle uyumlu bir haldedir. Kaçarak evlenme şeklinin de yaygın olarak görüldüğü Çingene ailelerinde, eğer kaçan kız çocuğu Çingene ailesine kaçtıysa tekrardan barışmaları kısa sürmektedir. Fakat kişi Çingene olmayan bir aileye kaçtıysa, uzun yıllar boyunca çocuklarıyla ilişkilerini kesmektedirler.

Fatma:

“Eşim biz evlenmeden önce düğünlerde davul çalardı. Bizde her düğüne herkes katılır. Komşumuzun kızının üç günlük düğünü oldu köyde. İlk günden gözüne kestirmiş meğer beni (Görüşmeci gülüyor). Hâlbuki iki gözümün çiçeği bilmiyor ki ben onu çoktan tavlamaştım bile. İkinci günün dayanamadı geldi yanıma. Konuştuk uzun uzun. Çok sevdik birbirimizi. Yaşım küçüktü o zamanlar. 16 yaşındaydım daha. Baktım ailem vermiyor bizde kaçarak evlendik mecburen. Bir süre tepki gösterdi tabi bizimkiler, konuşmadılar, kabul etmediler bizi. Sonra sonra barıştık işte.”

Geniş aile içerisinde yaşayan Yasemin, iki odalı bir evde eşi, kaynanası, kardeşi ve altı çocukla birlikte yaşadıklarını ve bu durumun zorluklarından bahsetmiştir.

Yasemin:

“Eşim, kardeşim, çocuklar ve kaynanamla beraber yaşıyoruz. Evde en çok kaynanamın sözü geçer. Zaten kendisi halam oluyor, saygıda kusur etmeyiz hiçbirimiz. Ama tüm yük bende. Temizlik, yemek, bulaşık, çocuklar. Tüm bunların üstüne bazen kaynanamın misafirleri de gelir. Zoruma gidiyor ama ne yapalım.”

Fatma:

“Eşim ve çocuklarımla birlikte kendi evimizdeyiz. Kaynanamlar bize iki ev uzaktalar. Anneler de karşı evde otururlar. Ayrı yaşamak en iyisi. Herkesin evi de yükü de kendine. Bu evin duvarlarına kadar ben ördüm. Her taşı benim emeğim. Kendi emeğimi de kimseye yedirtmem, eşime bile.”

Araştırmaya konu olan Taşkesti Çingene kadınlarının bazıları, eşin vefat etmesi ve/veya yaş durumunun ilerlemesinden sonra evlenmeyi düşünmediklerini, ailelerine bakma yükümlülüğünü kendi üzerlerine aldıklarını belirtmişlerdir. Bununla beraber hane ziyaretlerinde yapılan görüşmelerden de anlaşılacağı gibi kadınların; eşlerinin herhangi bir sebepten dolayı cezaevine girmesi, vefat etmesi veya ayrılması sebebiyle kendilerini psikolojik olarak bırakmadıkları ve aile bütünlüklerinin de bozulmadığı görülmüştür.

Ayşe:

“Eşim 10 yıl önce vefat etti be kızım. Sonrada evlenmeyi istemedim bu yaştan sonra ne gerek var kocaya. Ailenin başında durmak lazım. Kızları evlendirdim zaten. Oğlanla gelinde yanımda. Hepsini çekip çevirmek kolay değil tabi ama onların da bana ihtiyacı var.”

Betül:

“Babam uzun süre önce vefat etti. O günden beri annem ve abimle yalnız yaşıyoruz. Annem yaşlı, kendi başına hiçbir iş yapamaz. Abim desen bir çalışır bir

çalışmaz. Evin ne kadar sorumluluğu varsa hepsi bende. Yemeği, bulaşığı, odun toplaması, soba yakması. Hepsinin üstesinden bir başıma gelirim evvel Allah. Kimsenin yardımına da ihtiyacım yok. O yüzden de evlenmedim, evlenmek isteyen de yanıma gelir.”

Yapılan saha gözlemlerinde Çingenerin çocuklarına sert davrandıkları, uyarılarının daha net ve keskin olduğu görülmüştür. Çingenerin farklı yaşam tarzları, zorlu çalışma koşulları ve Çingene toplumunda ayakta kalmak, belki de bunu gerektirir. Daha küçük yaşta çocukların hayata karşı dik durmaları için bedel ödemeleri ve ayağa kalkmak için önce düşmeleri gerekir. Fonseca kendi araştırmasındaki gözlemlerinde bunu belirtmiştir:

“...Çocuklar bizimkinden dayanıklıydı, öyle de olmak zorundaydılar (*o chavarro na biandola dandencar* yani “çocuk dişleriyle doğmaz” diyordu bir deyişleri) ve büyük Çingene topluluğunda sevgi, ilgi ya da güven kıtlığı da görülmüyordu (Fonseca 2002: 56).”

Çingenerin arasında kendinizi daha güvenilir ve aile ortamında hissedebilirsiniz. Sahada yapılan görüşmeler esnasında çocuklar, yanlarına gelen kişiyle kısa sürede samimi bir bağ kurup, kıyafetlerine ve saçlarına dokunarak kurdukları bu samimiyeti sergileyebilmektedir. Bu sırada, Çingene kadınlardan birisinden her yerde duyabileceğiniz o meşhur soruyu duyabilirsiniz: “Kaç tane çocuğun var?”

Özkan’ın da belirttiği gibi çocuklar, Çingene aile yapısında çok önemli bir yerdedir. Çünkü Çingene çocuklarının küçümsenemeyecek işleri bulunmakta ve bu durumda hayatın özü, merkezi haline gelmektedirler (Özkan 2000: 47).

Fotoğraf 5.14: Saflığı simgeleyen bebek

Çingene kadınların, genellikle doğurgan kimlikleriyle ön plana çıktığı bilinmektedir. Çingene toplumunda çocuk sayısının çok olduğunu hem yapılan bu çalışmadaki verilerde hem de yapılan araştırmalarda görmekteyiz. Çingeneler, bebekleri ile çok ilgilenmekte ve sevgilerini fazlasıyla göstermektedir. Çocukları biraz daha büyüdüklerinde ise hayata atılmaları ve kendi ayakları üzerinde durabilmeleri için ebeveyn olarak ellerinden geleni yapmaktadırlar. Fonseca'nın da dediği gibi: Çingene bebekleri mahrime'yi değil saflığı simgelemektedir. Bir kadının dışarıda yaşlı bir adamın önünde yürümesi ayıplanırken, kucağında bebek varsa istediği yere gidebileceğini belirtir. Bebekler henüz bakıma muhtaç oldukları dönemde sürekli bakım görmekte, sık sık kundaklanıp, banyo yaptırılıp yağlanmakta ve çok ilgi görmektedir. Öyle ki sanki tüm günleri bakımdaymış gibi geçirmektedirler. Çingenelere göre en önemli bakım kısmı, bebeklik evresidir. Ancak gösterilen bu ilgi, bebekler kendi başlarına hareketler sergilemeye başladıkları ilk andan itibaren kesilir. Çünkü çocukluktan itibaren yaşamın zorluklarıyla karşılaşacaklarından, adsız kalabalığa karışıp yaşamın bir parçası olacaklardır (Fonseca 2002: 55).

Yapılan bu çalışmada anaerkil toplum yapısının izlerinin görüldüğü Çingene ailelerinin; çocuklarına daha ilgili ve demokratik yaklaşımlar sergilediği, çocukları ile olan ilgilerinin özellikle bebeklik döneminde daha fazla olduğu görülmüştür. Tablo 2.1'

de anaerkil ve ataerkil toplumlar arasındaki farkların belirtildiğini çalışma da, söz konusu araştırmamızdaki bu bilgiyi doğrular niteliktedir.

5.4.2. Hane İçi Roller ve İktidar İlişkileri

Yapılan bu çalışmada, içinde doğduğumuz toplum ve kültür tarafından oluşturulan toplumsal cinsiyet rollerinin ve ataerkil yapının tersi bir durum karşımıza çıkmaktadır. Çingene olarak hayatta kalmanın getirdiği tüm zorlukların etkisiyle ayakta kalabilmek için birilerinin, yaşamın sorumluluğunu üstlenmesi gerekmektedir. Bunu da Çingene toplumunda “kadınlar” üstlenmiştir.

Toplumsal cinsiyet ilişkileri bazında kadın ve erkeğin, iktidar ilişkilerinin incelenmesi açısından hane içi roller büyük önem arz etmektedir. Kadının özel ve kamusal alandaki güç ve iktidar dengelerinde nerde olduğunu öğrenmek amacıyla araştırmaya katılan kadınlara ev işleri ve hane içi bakım hizmetlerini genel yapıda kimin, nerede, nasıl ve kiminle yaptığı sorulmuştur. “Kime hangi özellik ve değer verilmiştir?”, “Kime hangi rol, kısıtlama veya özgürlük verilmiştir?” soruları ve bu sorulara verilen cevaplar toplumsal cinsiyet kavramı içinde değerlendirilmiştir.

Tablo 5.4: Hane içi rollerin dağılımı

	Kadın	Erkek	Kadın+Erkek	Kadın+Erkek+Çocuk
Mutfak işlerini (yemek+bulaşık) kim yapmaktadır?			✓	
Temizlik işlerini kim yapmaktadır?				✓
Alışveriş (Satın Alma) işlerini kim yapmaktadır?			✓	
Aile bütçesinin idaresini kim yapmaktadır?	✓			
Faturaların ödenmesini kim yapmaktadır?		✓		
Çocuk bakımı			✓	
Görev dağılımına karar verme	✓			

Tablo 5.4’de görülen değerlendirme çoğunluktan alınan ifadelerin yansımasıdır. Taşkesti’de yaşayan Çingene kadınların özel alandaki sorumluluklarının kendilerinde olması, yalnızca gerektiği durumlarda (kadın gerek duyarsa) eşinden yardım istemesi, onun dışında eşinin birçok meseleye karışmasını istememesi ve buna izin vermemesi;

kamusal alandaki çeşitli durumlarda da bu durumun gözlenmesi, kadının “iktidar” ilişkilerinde söz sahibi olduğunu göstermektedir.

Yapılan çalışmada kendileriyle görüşülen kadınlar, özel alanda görünmeyen emek olarak adlandırılan işlerin (yemek yapımı, ütü yapımı, temizlik yapımı, çocuk bakımı gibi) çoğunluğunu ve tüm bunların sorumluluğunu isteyerek kendilerinin yaptığını, gerek duydukları zamanlarda ise eşleriyle birlikte yaptıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca yapılan görüşmelerde anlatılan işlerin çoğunlukla kışın olduğu, yazın genellikle geçimlerini sağlamak için doğada oldukları, bu amaçla hayvancılık, toplayıcılık, sepetçilik vb. işler ile uğraştıkları bilgisi alınmıştır.

Çingenerin istihdam alanında yaşadıkları zorluklar nedeniyle çalışma alanlarının sınırlı olmasının yanı sıra erkekler ancak kendilerine uygun ve çalışmak istedikleri bir iş bulabildiklerinde çalışmaktadırlar. Çalışma boyunca yapılan görüşmelerde erkeklerin kimi zaman, uygun iş olmasına rağmen kadınların ev ekonomisi ve geçiminde daha aktif olması nedeniyle çalışmamayı tercih ettikleri öğrenilmiştir. Kadınların ise iş noktasında seçici davranmadıkları, kendi paralarını biriktirmek için, eşleri olmadan da her koşulda çalıştığı bilgisi alınmıştır.

Yasemin:

“Kışın çoğunlukla yapacak bir iş yok. O yüzden hepimiz evdeyiz. Kaynanamla birlikte yaşadığım için yemek, ütü, temizlik bana ait. Kaynanam olmasaydı tüm işleri kocama yaptırmasını bilirdim, yapardı da. Ama işte kaynana var. Köşesine oturur biz ayağına getiririz. Yine de severim kaynanamı, beni en çok anlayan o.”

Emine:

“Bende kaynanamla yaşadım. Şimdi böyleysem onun sayesinde. Çok şey öğrendim ondan. Hiç sözümden çıkmazdık eşimde bende.”

Yasemin’in hayatından bir parça aktardığı bu bölümde görüldüğü gibi Çingene toplumunda iktidar ilişkileri yalnızca erkek ile kadın arasında değil, kadın ile kadın arasında da hem iktidar hem güç ilişkilerinin olduğu ve bunun hayatın her alanına

yansıdığı görülmektedir. Modern toplumların aksine bir durumun görüldüğü Çingene ailelerinde, ailenin en yaşlısı olan kadınlara duyulan saygı göz önünde olan bir durumdur. Çünkü ailenin en yaşlı bireyi olan kadınlar tarafından kültür aktarımı sağlanmaktadır.

Tüm bunlarla birlikte, Çingene kadının kendisine ait belirlediği alanlar vardır ve bu alanların tümüne öyle sahip çıkar ki oralara girmek ancak kadının izni ile olur. Evin diğer bireyleri dahi olsa belirlediği sınırlarına izni olmadan girmek pek mümkün değildir.

Meryem:

“Kaç senelik karıyım, şu perdemi kimseye dokundurtmam. Evin her şeyini ben yaptım. Bundan sonra değişebilir mi bu? 20 tane torunlarım var sağ olsunlar ama kimseye muhtaç değilim. Şunu al bunu yap hayatta demem kimseye. Kendi işimi kendim yaparım. Parayı da ben alırım. Çocukların ihtiyacı olursa eğer veririm onlara. Bir isteğim olursa kendime de alırım. Bak yine çekyatların üzerindeki örtüleri değiştireceğim.”

Betül:

“Eyle ilgili kararı ben veririm. Eve ne lazımsa giderim alır gelirim.”

Emine:

“Kocamla iki küs bir barışık geçinip gidiyoruz. Ama küs olsak bile benim işime karışmaz. Ne gideceğim yeri ne de eve aldığım bir şeyi bilmez.”

Meryem, Betül ve Emine ile yapılan görüşmelerde gerçekleşen diyaloglar analiz edildiğinde kadının üstlendiği sorumluluklarda karar verme yetkisini elinde bulundurduğu ve kimseyi müdahil etmediği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Çingene kadın, erkeğin kendi alanına girmesini saygısızlık olarak görmektedir. Ona göre evin içinin de dışının da hâkimiyeti kadındır.

Fatma:

“Bu evin duvarlarına kadar ben ördüm. Her taşı benim emeğim. Mutfak dolaplarını bile ben yaptırđım. Zaten orası bana ait. Eşimin girmesine bile izin vermem. Zaten beceremez bir şeyi.”

Emine:

“Sabah saat 6 gibi kalkarız ailecek. Bazen oğullarım bazen kızlarım evi temizler. Bizde ayırım yoktur. Eşimde yardım eder.”

Meryem:

“Sabah en geç 8 de kalkarım. Bazen evde temizlik yapmayı canım istemez. Eşime söylerim o yapar. Yemeği ben yaparım. Bulaşıkları onun yıkadığı zamanlar da oldu tabi. Ama mutfağa girmesini istemem.”

Fatma:

“Bizim sezonluk fındık toplama işleri var yakınlarda, oraya giderim çalışmaya. Eşim çocuklara evde bakıyor, ben gidiyorum. Köyden birisi 20-25 işçi toplayıp götürüyor bizi. Kazandığım para evime gidiyor. Çocuklarımın ihtiyaçlarını ya da kendi ihtiyaçlarımı karşılıyorum zaten. Kazandığım para bana aittir. Eşim onu alamaz.”

Fatma:

“Eşim müzisyenlik yapıyor. Bazen iş olduğunda çağırıyorlar. Evde olduğu zamanlarda tüm işleri beraber yaparız. Evin hemen yanında küçük bahçemiz var. Beraber ekeriz, beraber sular, beraber toplarız. Ev de bir iş yapılacaksa ona yaptırırım bizim için ev işleri sıkıntı değil.”

Ayşe:

“Sabah vakti kalkarım. Artık yaş belli. Ben pek iş yapmam. Eskiden eşimle beraber yapardık. Eşim vefat etti. Şimdi oğlanla, gelinle beraberiz. Gelin de oğlan da yaparlar bana bir iş kalmaz. Ama bir şey yapacakları vakit bana sormaları gerek.”

Kırsal alandaki Çingene toplumuna bakıldığı zaman, toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kadın ve erkek işlerinde keskin bir ayrım söz konusu değildir. Çocuk bakımı, misafir ağırlama, yemek yapma, bulaşık ve çamaşır yıkama gibi özel alana ait işler hem kadın hem erkek tarafından yapılmasına rağmen görev dağılımına karar verme yetkisinin çoğunlukla kadında olduğu görülmüştür. Ayrıca bunların yanı sıra daha önce de bahsedildiği gibi kadınlar, kendi istekleri doğrultusunda belirledikleri alana başka kimseyi kabul etmemektedirler ve bu alana ait kararları verme yetkisi de yine kendilerine aittir.

Cansu:

“Eşimle birlikte ekinleri ekeriz öğle vakti, bahçenin bazı temizlik işleri varsa onları da yaparız beraber.”

Kader:

“Yemeği ben yaparım. Eşimi mutfağa sokmam. Gerekirse bulaşıkları falan yıkar.”

Yapılan çalışma boyunca görüşülen Çingene kadınlar için ev içerisinde mutfağın önemli ve onlara ait olan bir alan olarak tanımlandığı görülmüştür. Gündelik hayat içerisindeki mutfağı yorumlayan Michel de Certeau'nun belirttiği gibi; mutfak kadın için ayrı bir alandır. Mutfak işlerine farklı bir bakış açısı getirerek yemek yapmanın kadınların çoklu bir bellekle birlikte tüm kaygılarıyla, gözlemiyle, değerlendirmesiyle farklı bir zekâyâ sahip olduğunu belirtir. Bununla beraber bu zekâyı çalıştırmak için ince nüansların gerektiğini, hızlı çözüm kabiliyetinin olduğuna dikkat çeker (De Certeau vd. 2015: 190-191).

Fatma:

“Bizim evin içinde öyle iş ayrımı yoktur. Her şeyi beraber yaparız. Hayat zor.”

Emine:

“Evin içinde çocuklara bir iş yaptıracaksam kız da olur bu oğlan da olur. Fark etmez. Hepsi yapar.”

Kader:

“Bizim evde kadın ve erkek işi diye bir şey yok. Hele çocuklarımız. Benim oğullarım evde ne iş varsa yapar.

Eşim evde iş yapmazsa kavga çıkartırım. Geçen gün Pazara indik geldik. Aylık gider ne ihtiyaç varsa alırsız eve. Neyse eve getirdik mutfağa bıraktı gitti. Dedim nereye ben de yoruldu. Sağ olsun düzdü dolaba eşyaları.”

Sevil:

“Eski eşim yapardı işleri. Bizim buraların çoğu böyle canım. Adam yardım eder kadına. Ee eve ekmek getiren kadın olunca sesin çıkmaz tabi.”

Ayşe:

“Oğlanda kız da aynı işi yapar yeri gelince. Ayırt etmeyiz kız erkek diye. Bak benim bir sürü torunlarım var. Kızlara daha düşküniüm ama.”

Yapılan görüşmelere bakıldığında Çingene anne ve babaların; çocukların bakımı, çocuklara yaklaşım ve yüklenen sorumluluklar açısından herhangi bir cinsiyet ayrımı yapmadığı gözlenmiştir. Buradaki birincil amaç, kimin yaptığına bakılmaksızın yapılması gereken işin tamamlanmasıdır. Bununla beraber yine eşlerinin de ev içindeki işleri yaptığı anlaşılmıştır.

Meryem:

“3 tane kızım var. Delikanlı kızlar benim çocuklarım. Kızımı istediler önce bir soruşturdum sonra bende verdim gitti. Şimdi durumu çok iyi, bir evleri var saray gibi...”

Kızlarımı evlendirirken tabi ki eşimde kararını söyledi. Fakat son karar bendedir. Hepsini ben evlendirdim. Hepsi de mutlu mesut.”

Fotoğraf 5.15: İktidar Temsili Kadın

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen hane ziyaretlerinde yapılan gözlemlerde dikkat çeken durumlardan biri, daha önce de bahsedilen kadının kendisine ait olarak belirlediği ve kendisi dışında kimseyi almadığı özel alanının varlığıdır. Görüşmecilerden Ayşe ile yapılan görüşmenin başında öncelikle kendisini fiziksel olarak hazırladığı, bunun için televizyonun üstündeki dolaptan, poşetin içinden büyük bir puro kutusuna benzer bir kutu çıkardığı ve kutudan birkaç gösterişli yüzük alıp taktığı gözlemlenmiştir. Ayrıca eline aldığı kutunun içinde plastik bileziklerin (gülerek gerçeklerini ortaya bırakmadığını belirtti), toplu iğnelerin, saat pillerinin, bigudilerin, bir adet kirli rujun, göz sürmesinin ve kına paketi gibi birçok malzemelerin olduğu görülmüştür. Dışarıdan bakıldığında gözle görülür bir değere sahip olmadıkları düşünülebilen bu eşyaların, Ayşe'nin torunları ve gelinleri tarafından ulaştırılması zor bir

konumda olduğu düşünölmüştür. Zira Ayşe ve diğer aile fertleri ile yapılan görüşmede, Ayşe'nin kendisine ait olan o eşyalara dokunulmasına asla izin vermediği, ailenin tüm fertlerinin de bunu bilerek davrandığı ve onun özel alanına giremediği bilgisi alınmıştır.

Yukarıda da göröldüğü gibi kadının ev içerisindeki iktidar durumu, hem rolleriyle hem de özel eşyalarıyla karşımıza çıkmıştır. Çingene kadının sahip olduğu tüm eşyalar uzun süre tüm değeriyle saklı kalmaktadır.

Fatma:

“Eşimle beraber yaparız çoğu şeyi. Sabah ben ortalığı toplarken o da çocuklarla birlikte kahvaltayı hazırlar. Cam ve duvar silme gibi ağır işleri beraber yaparız. Ben zaten toplamaya (günlük işe) gittiğim için vaktim de yok.”

Ataerkil toplumlarda görölen, erkek ve kadına ait belirli roller çerçevesinde kadının yerinin ikincil konumda olması ve bununla beraber yemek masasında kadın ve erkeğin aynı masada oturamaması ve konuşamaması gibi durumlar ve kısıtlamalar araştırmamızdaki Çingene toplumu için geçerli değildir.

Kader:

“Akşam yemek vakti gelince beraber oturur yemeğimizi yeriz. Bir misafir falan geldiğinde de ayrı gayrı yoktur masada.”

Görüşmecilerden Betül ile yapılan konuşmada, bekâr olduğu için evlilik durumundan bahsetmediği gözlenmiştir. Ancak köyün genel yapısı ile ilgili yaptığı konuşmalarda özellikle çalışma alanlarında büyük yükün kadınlarda olduğu, ev içindeki söz sahibinin yine kadınların olduğu fakat bazılarının bunu gizleme ihtiyacı duyduğu bilgisi alınmıştır.

Betül:

“Buradaki kadınların hepsi erkek gibidir. Erkekler, kadınların sözüne bakar hep. Çünkü çoğunlukla kadınlar çalışır, para biriktirir. O yüzden evde terör estiren de kadındır. Ama bazıları belli etmez, farklı konuşur.”

Yasemin:

“Yazın kırlarda, kışın evin içinde sürekli çalışıp dururuz. Çocukların bakımı, yemek yapma, temizlik ne var ne yoksa hepsi bize ait.”

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen tüm görüşmeler ve yapılan gözlemler hane içi roller ve iktidar ilişkileri çerçevesinde incelendiğinde, Çingene kadınların eşleriyle rol ve görev dağılımı yapsalar da kendi üstlendikleri ve yaptıkları işlerin zorluğunun; aynı zamanda yapılan işlerin sonucunda yaşadıkları yorgunluğun farkında olmadıkları düşünülmüştür. Ancak bunların yanı sıra gerek özel alanda gerekse kamusal alanda erkeklerden daha aktif rol alan kadınların, işlerin çoğunluğunu kendilerinin yapmasını kendilerine yapılan haksızlık olarak görmedikleri ve kendilerini hiçbir zaman kurban gibi hissetmedikleri gözlenmiştir. Çünkü Çingene topluluğu olarak kendilerine ayrılan bu dünyada dışlanmış ve sınırsız bir işsizlik içerisindeyken kadınların, belirli bir role sahip olmaları ve bu rol çerçevesinde iktidar sahibi olmaları, kendilerini güçlü hissettirmektedir.

Yapılan araştırmada kendileri ile görüşülen kadınlardan alınan bilgilere göre, kadın ve erkeklerin eğitim düzeyi veya ekonomik durumlarda herhangi bir farklılık bulunmadığı bilgisi alınmıştır. Bundan dolayı eşler arasındaki hane içi rol paylaşımının, karar alma yetkisinin ve iktidar ilişkilerinin, kadın ve erkeğin demografik ya da sosyoekonomik özellikleriyle ilgili olmadığı; toplumsal cinsiyet rollerinin yaşam stilleriyle birlikte bütünleşmesiyle ilgili olduğu anlaşılmıştır.

Hane içindeki çoğu karar yetkisi ve sorumluluk kadına aittir. Kadının yetki çerçevesinde erkeğin işleri belirlenmekte; bazı durumlarda ise kadının ve erkeğin ev içinde birbirlerine destek verdiği görülmüştür.

5.4.3. Hane İçi Bütçe Yönetimi ve İktidar İlişkileri

Araştırmaya katılan Çingene kadınlara hane içerisindeki bütçe idaresinin kim tarafından, nasıl yapıldığı ve ev içerisindeki masraf paylaşımının nasıl olduğu sorulmuştur. Alınan cevaplardan Çingene kadınların, yazın çalıştıkları zaman

biriktirdikleri paranın büyük bir bölümünün kendi ihtiyaçları, evinin giderleri ve çocuklarının masrafları için kullandığı anlaşılmaktadır. Kendilerine bütçe yönetimi sorulan kadınlardan 8'i, ev içindeki harcamaların birçoğunu, nereye ne alınacağını ve daha sonra ne yapılacağı konusunda kendilerinin hâkimiyet sağladığını; diğer 2'si ise biriktirdikleri paraların zaman zaman kendi hâkimiyetlerinde olduğunu, bazen eşleriyle ortaklaşa yönettiklerini ifade etmiştir.

Ayşe:

“Evin yönetimi bana aittir, eşim zaten vefat etti. Oğlum, gelinim, torunlarla para biriktirip evimize döneriz. Oğlum da gelinim de eve ne alınacaksa bana sorarlar. Torunlarımın masrafları olur onlara da yardımcı olurum. Çocuk bezi, kıyafetleri falan. Oğlum da bana sormadan eve bir şey almaz. Ee benim de ihtiyaçlarım var tabi. Sigaram, kınam, pazar alışverişim. Çobanlığa çıkmadan yine biraz öteberi almamız lazım. Bak bu bilezikleri nasıl yaptım sanıyorsun?”

Yasemin:

“O kadar çalışıyoruz, dağa çıkıyoruz, iş tutup yoruluyoruz, eşimde yoruluyor tabi ama ben kendi paramı kendim biriktiririm. 2 senedir de borç ödüyorum.

(Görüşmeciyeye borcun kime ait olduğu sorulmuştur.)

Biraz evin ihtiyacı biraz ben eve bir şeyler aldım, bir aile dostundan borç almıştık. Onu ödüyorum. Yoksa bizimkinin de ödeyeceği yok.”

Sevil:

“Eşimden geçen sene ayrıldım. Bir işe yaramaz ancak yer otururdu, boş boş dururdu. Sıkıldım o halden, terk ettim onu. Şimdi annemle baş başayız. Evin sorunlarını annemle beraber hallederiz. İki kadın yeteriz biz her şeye.”

Fatma:

“Eşimi ara ara düğünlere çağırırlar. Evin ihtiyaçlarını falan beraber karşılız. Ama faturalara falan ben karışmam. O merkezden gelirken bu işleri halleder. Bazen de ben çıkarım çalışmaya. Fındık toplama işi var ilerde. Oradan kazandığım para benimdir. Eşim parama hiçbir şekilde karışamaz. Bu ev nasıl yapıldı sanıyorsun?”

Duvarlarına kadar emeğim var. Mutfak dolaplarını falan ben yaptırdım. Canım sıkıldığında lif, boncuk, halı falan örerim. Az çok buradan gelenlerde param olur yani. E onu da kendi ihtiyaçlarım, çocukların ihtiyaçları olduğunda harcarım. İstersen sana da bir boncuk işi vereyim ?”

Fotoğraf 5.16: Boncuk işi

Çingene kadınların mevsimlik olarak çalıştıkları işlerin yanı sıra ev ekonomisine katkıda bulunmak ve kendi ihtiyaçlarını karşılamak için gün içerisinde uğraştıkları ve emek verdikleri ürünler onların iş konusunda her zaman aktif olduklarının bir diğer göstergesidir.

Fatma:

“Ben evde boş boş duramam ki. İlla bir şeyler yapmalıyım. Boncuk işlerini de gider Mudurnu da bir arkadaşım var ona veririm. O da köy pazarında satar bana verir. Çok bir şey kazanmam. Bunlardan kazandıklarımla da saç boyasını falan ancak karşılar.”

Hatice:

“Evin babası da anası da benim kızım. Eşim hapiste olduğundan beri mecburen bu evi çekip çevirecek biri lazım. Şu saçlarım boşuna ağarmadı. Ama yapacak bir şey

yok. Evin ihtiyaçları için oğluma para veririm o gider alır ne lazımsa. Benim çarşıya çıkacak gücüm yok zaten. İhtiyaçlarımı derim ona o halleder.

Ailecek çıkarız hayvancılığa. Ben pek iş yapmam doğrusu. Gelinler oğlanlar torunlar çalışır. Ha kazandıkları parayı getirir bana verirler. Ne lazımsa ben veririm onlara. Yoksa onlar çar çur eder.”

Kader:

“Eşime para vermek mi? (Gülüyor).

Ne vericem parayı. Ne aldığımı ne sattığımı pek bilmez. Benim parama karışmaz. Ben biriktiririm, her şeyimi de alırım. Şimdi oğlan evlendircem bir kıza sevdalanmış bizimki, karşı tarafta çok para ister. Halledecek bir şekilde.

Görüşmeciyile konuşma esnasında içeriye giren eşi;“Evin bankasıdır kendisi, bankası.” İfadesinde bulunmuştur.

Betül:

“Evde annem, abim ve ben yaşıyoruz. Evin yönetimi abimde değil bendedir. O bana sorar birçok şeyi, ne iş yapıp yapmayacağını, ne alıp almayacağını. Bende annemin ihtiyaçları, evin ihtiyaçları etrafından koştururum.”

Emine:

“Bazen eşim bazen ben evin ihtiyacını karşılarız. Çocukların sorunu, evlenmesi bitmiyor ki. Ara ara torunlar geliyor, onlara biraz veriyorum. Ama eşim bana sormadan bir iş yapmaz.”

Meryem:

“Kızım biz zor zanaat geçiniyoruz zaten de eşim bana sormadan bir şey yapmaz. Sepet mi satacak bir iş mi var. Gelir konuşuruz. Hangisi uygunsa iyiye beraber karar veririz. Böyle konuşmak iyi oluyor. Öyle kafasına göre nasıl davransın, illa soracak. Haa ama fatura yatırma ıvır zıvırından anlamam. Onu eşim halleder.

Görüşme esnasında söze katılan Meryem'in eşi şunları belirtmiştir:

“Bazı adamlar kafasına göre erkeklenir gider istediğini yapar. Biz öyle değiliz. 2 sene önce ev alırken sordum hanıma, şu kadar paramız var ne yapalım diye akıl istedim. Eğer o evi sormadan alsaydım, birde problem çıksaydı, hanım başlardı bana sormadan diye. Beraber anlaşarak yaparsan en iyisi.”

Hane içi bütçe yönetimi ile ilgili bulgulara bakıldığında, kadınların çoğunluğu; hane içinde ekonomik bağımsızlık yaşadığını, karar yetkisinin kendilerinde olduğunu, eşlerinin çoğu alım satımda kendilerine danıştığını ifade etmişlerdir. Çingene kadınlar, çalıştıkları (hayvancılık, toplayıcılık, sepetçilik, boncuk işi vb.) işlerin emeğinin farkında olduklarından kazandıkları parayı da kendilerinin hak ettiklerini belirtmişlerdir. Ailecek çıktıkları mevsimlik iş dönüşlerinde de kendi paralarını biriktirip evin ihtiyaçları için eşlerine belirli miktarlarda parayı kendi istekleri doğrultusunda verdiklerini, çocuklarında herhangi bir ihtiyacı olduğunda annelerinden istedikleri gözlenmiştir. Kadınların ev içerisine bir şey alınacağı zaman görüşlerinin alındığı, görüşme esnasındaki aile içi ilişkilerinden de gözlenmiştir. Bu durum, kadınların aile içinde bütçe yönetiminde de hâkimiyetinin doğruluğunu kanıtlar niteliktedir. Görüşmelerde dikkat çeken diğer bir husus ise Çingene kadınların fatura gibi işlere karışmadıklarını, bunun nedeninin ise kendi alanlarına girmediğini ve uğraşmak istemediklerini belirtmeleridir.

5.4.4. Kateksis

Toplumsal cinsiyet çerçevesinde, hem kadının hem erkeğin üstlendiği belirli rollerin dışında, bir de ataerkil toplumda kadın bedeni üzerine yapılan söylemlerin özellikle Çingene kadınları etkilediği görülmektedir. Kadın bedeninin nasıl olması gerektiği, 90-60-90 vücut görünümü ve kusursuzluk üzerine yapılan birçok söylem mevcuttur. Çingene kadınları, geçmişten bu zamana Çingene olmayanlar tarafından beden algısı kısılacında daha kolay yargılanmışlardır. Çingene kadınlar, Çingene olmayanlar ile ilgili kendilerine cinsel anlamda farklı gözle baktıklarını da hissetmektedirler.

Yapılan araştırmada ingene kadınların, bazı durumlarda kamusal alana ıkamamalarının bir sebebi olarak bu durum da gösterilebilir. Bu yüzden kendi bölgelerinde, kendi gruplarıyla çalışmaları, özellikle de evlerinin içinde ve doğada olmaları kendilerini daha özgür hissettirmektedir. Bunun yanı sıra ingene kadınlar, çocuklarını grup içinde rahatlıkla emzirebilmektedirler. Çünkü Fonseca'nın da ifade ettiği gibi; ingeneler için göğüsler, cinsellik ile değil bebek için önem arz eder. Bu yüzden onlar için vücudun üst kısmı utanç kaynağı olarak nitelendirilmemelidir (2002: 53). Bununla beraber onlar için namus kavramı da fazlasıyla önemlidir.

Meryem:

“Sepetçilik bizim mesleğimiz. Gider dağlarda çubuk toplarız onun bir sürü yapım aşaması var. Satışa gelince onu gider eşim çarşıda satar alıcılarına. Ben gitmem. Dışarıya çıkınca alıcıların gözü başka oynuyor.”

Fatma:

“Biz süslenmeyi, bakımı falan severiz. Köyde bir düğün olur, gör bak orda ki kadınlar nasıl giyinirler. Ama yabancının düğünü olduğunda kimse gitmez.”

Yasemin:

“Kırda çobanlık yaparken en küçük oğlumu sırtımda taşıırım. Acıktığını fark ettiğim an emziririm. Mecburuz napalım. alışan kadınların hepsi aynı şeyi yapar.”

5.5. Kamusal Alanda Toplumsal Cinsiyet Analizi

5.5.1. Kırsal Alanda ingene Kadın

Araştırma süresince yapılan görüşme analizinde ingene kadınların; demografik özellikleri ve evlerinin dekorasyonu ayrıntısıyla incelenmiş olup, özellikle hane yönetiminde olmak üzere, hane içerisinde yapılan işlerde, alınan kararlarda ve bütçe yönetiminde belirgin ve etkin bir iktidar sahibi olarak karşımıza çıktığı tespit edilmiştir. Ayrıca kadının, kendi özel alanını ve hâkimiyetini kurduğu da gözlemlenmiştir.

Çingene usulü yaşam biçimi; yani yarı göçer şekilde yaşamak, yaşamlarını bu şekilde sürdürmek ve bu şekilde para kazanmak; Çingeneleri, Çingene yapan en önemli özelliktir.

Ayrıca kırsal alanda yaşayan ve araştırmamıza konu olan Çingene kadınların çoğunluğu, çalıştıkları (çobanlık, hayvancılık, toplayıcılık, sepetçilik) zamanlardaki iş gücünü nakde çevirmişlerdir.

Çingene kadınlara, kendileriyle yapılan görüşmelerde, kamusal alana katılımlarının analizinin öğrenilmesi için bir takım sorular sorulmuştur. Kırsal alanda yaşayan Çingene kadınların, istedikleri zaman dışarıya çıkabildikleri bilgisi alınmıştır. Kamusal alanda bir yere gidecekleri zaman saat veya zamanın fark etmediğini, yanlarında herhangi bir aile üyesi ya da eşlerinin olmadığını belirtmişlerdir. Kamusal alanda herhangi bir erkek iktidarının olmadığı yapılan görüşmelerle analiz edilmiştir.

Betül:

“Ben bekârim ama yine de istediğim zaman evden çıkar işimi görürüm. Çıkmazsam işleri kim yapacak. Abim de bir şey demez zaten, o kendi halinde. Borç işi falan olduğunda da merkeze kadar gitmişliğim var.”

Cansu:

“kadınız, kendi ihtiyacımız oluyor haliyle, kadınlık zor biliyorsun. Çarşıya falan tek başıma gider alırım işte ne ihtiyacım varsa.”

Görüşmecilerden Fatma köydeki genel yapıyı özetler bir şekilde şu bilgileri vermiştir:

“Bu köydeki kadınların çoğu özgürdür. Sadece ev içinde de değil mahalle zaten bizim evimizin içidir.”

Araştırma bölgesinde yapılan gözlemler ve alınan bilgiler dâhilinde kırsal alana yakın, kadınların yararlanabileceği herhangi bir sosyal aktivite bulunmamaktadır. Kendileriyle görüşülen Çingene kadınlar, Mudurnu bölgesine genellikle Pazar alışverişi,

kılık-kıyafet, genel bakım malzemeleri ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamak için gittiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca istedikleri zaman 1 buçuk saat süren yol ile Bolu/Merkez'e Mudurnu'dan kalkan servisler aracılığıyla gezmeye gidebildiklerini de ifade etmişlerdir.

Sevil:

“obanlık sürekli her sene her ay olmuyor ki. Olursa tabi en güzeli. Olmadığı zaman köyde otur otur sıkılıyor. Biraz paran olunca gezmesi güzel olur. Benim zaten annem bilir. İhtiyaçlarım bitmek bilmez. Gider kendime takı falan alırım. Birkaç da kıyafet. O zaman keyifliyim.”

Ayşe:

“Ben yaşlıyım kızım, nereye nasıl gideyim bu ayaklarla. Haa ama ihtiyaçlarım çoktur. Söylerim oğlana gider alır ne istersem. Altın bilezik falan alıcaksam ona söylemem. Kuyumcu ahbabım var. O getirir bana.”

Fatma:

“Eşarp kenarı için boncuk lazım, yer paspası için iplik lazım. Bunları kim alacak. Tabi ki ben. Bizimki zaten boncuktan anlamaz. Ama bir kere de o gitsin canım hep ben hep ben.”

Yasemin:

“Eşimden izin istemem çarşıya inerken. Sadece haberi olur o da merak etmesin diye zaten.”

Yapılan araştırmada, kırsal alanda yaşayan ingene kadınların kırsal alanla ilişkisini, toplumsal hayata katılımını sınırlandıran herhangi bir durum söz konusu olmamıştır. Görüşme yaptığımız kadınlardan sadece yaşlı olanlar durumlarından dolayı kamusal alanda ihtiyaçlarını karşılayabilmek için aile fertlerine ihtiyaç duyduklarını belirtirken, diğer görüşmecilerin hepsi, herhangi bir aile ferdine ihtiyaç duymadıklarını ifade etmişlerdir. Çingenelerin yaşam biçimi, onların daha zgr bir hayat tarzı ile yaşamalarını sağlamıştır.

Göz önünde tutulması gereken diğere bir durum ise Çingenerin kırsal alandaki yoksul yaşam şeklidir. Araştırmamıza konu olan Çingene aileler, çalışma hayatlarındaki belirsizlik ve her sene gidecekleri düzenli bir iş olmaması sebebiyle; tüm seneyi evde, maddi olarak zor koşullarda geçirmektedirler. Bu yüzden kamusal alana katılım onlar için daha zor olmaktadır. Fakat bu yoksulluğun üretime katılmada yarattığı kısıtlamalar kadını, erkeğe bağılı bırakmamıştır. Erkeğe bağımlı olmak Çingene kadın için özgürlüklerinin elinden alınması demektir.

5.5.2. İş Bölümü ve Karar Alma Mekanizmaları

Yapılan araştırmada da görüldüğü gibi Çingene usulü yaşam biçiminin getirdiği birçok durum vardır. Çingene usulü yaşam biçimine göre şekillenen hane içindeki rollerin; kamusal alanda da belirgin olarak ortaya çıktığı görülmüştür.

Yapılan görüşmelerde Çingene kadınların çoğunluğunun; özel alanda sahip olduğu iktidar ve güç sahibi özelliklerinin aynısını kamusal alanda da sergilediği bilgisi alınmıştır. Katılımcılardan sadece iki görüşmecinin yaptıkları işin satış kısmındaki bölümü eşine bıraktığı; fakat bu durumda da kazanılan paranın yine kadına geldiği öğrenilmiştir.

Meryem:

“Sepetçilik bizim mesleğimiz. Gider dağlarda, yol kenarlarında çubuk toplarız, onun bir siürü yapım aşaması var. Satışa gelince onu da gider eşim çarşıda satar alıcılarına. Sonra yine parayı getirir bana.”

Cansu:

“Tüm işleri beraber yaparız, yorulursak da beraber dinlenirsek de beraber. Bazen çubuk toplarız, bazen hurda toplarız. Ama ben satış işinden anlamam. Gider o halleder gelir. Ne kadar aldıysa gelir söyler. Bende alırım alacağımı.”

Araştırmaya konu olan görüşmecilerden Çingene kadınlara, çalıştıkları zamanın süresi, bu zaman süresi içerisinde genellikle hangi işlerle meşgul oldukları ve bu işlerin

hangi kısmını kimin yaptığı soruları sorulmuştur. Yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilere göre mevsimlik olarak çalışan Çingene ailelerinde, iş paylaşımı olarak keskin bir ayırım bulunmamaktadır. Eğer hayvancılık ile uğraşıp hayvancılıktan para kazanıyorlarsa, hayvanın tüm bakımını (doğada otlatılması, sütünün sağılması, hayvanın temizliği vb.) ailenin tüm fertleri (anne, baba ve çocuklar) beraber yapmaktadır. Çobanlığın yanı sıra bazı görüşmeciler, belirli dönemlerde (özellikle nisan ayında) sepetçilik işi yaptıklarını, bu işin de tüm aşamalarını kadın ve erkek olarak beraber yaptıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca geniş orman arazilerinde toplayıcılık işini yaptıkları zamanlarda, işlerin çoğunlukla kadınlar tarafından yapıldığını, çünkü en iyi ürünü seçme kabiliyetinin kendilerinde olduğunu belirtmişlerdir. Bunların yanı sıra çalışmaya katılanlarla yapılan görüşmelerden; Çingene kadınların çoğunluğunun, çalıştıkları (çobanlık, hayvancılık, toplayıcılık, sepetçilik) zamanlardaki iş gücünü nakde çevirdikleri tespit edilmiştir.

Çobanlık (hayvancılık ve toplayıcılık) işlerinin yanı sıra bahçesi olan görüşmecilerin; tarlalarındaki ürünlerin ekilmesi, toplanması ve pazarlanması işlerini de yaptıkları bilgisi alınmıştır.

Fatma:

“Evimizin yanında küçük bir bahçe var. Çobanlık yapmaya gitmediğimiz zaman bahçeye bir şeyler ekeriz eşimle beraber. Fasulye, biber falan. Bombay fasulye duydun mu hiç? Çok güzeldir tadı.

İkimizde bahçeyle uğraşmayı severiz zaten. Çocuklar daha küçük oldukları için yapamazlar. Toplama işini de beraber yaparız. Bahçemiz küçük zaten çok yormuyor. İşte ne kadar ürün topladıysak arabayla beraber gider pazarda bir tanıdığa veririz, o satıp parasını verir bize. Domates falan da var bahçede ama onlar az olduğu için evde kullanırız.”

Yapılan görüşmelerde Çingene ailelerin, mevsimlik olarak çalıştıkları dönemde gün içerisinde yaklaşık sabah saat 07:00 ile havanın kararma saati olan yaklaşık 18:00'a

kadar zor şartlarda doğada çalıştıkları bilgisi alınmıştır. Kazandıkları paranın ise bu kadar yoğun emeğin karşılığı olmadığı düşünülmektedir.

Ayşe:

“Çok zor kızım çalışmak. Bir evindesin bir yollarda, ormanlardasın. Yazın çalışıyoruz ama haliyle yağmurun yağdığı aylarda oluyor. Rezillik tabii çocuk her yerimiz perişan bir halde.”

Yasemin:

“İşveren bize kalacak yer ayarlıyor. Bazen 1 odalı yer, ahırın yanında. Bazen çadır kuruyoruz. Alıştık biz bu hallere.”

Meryem:

“Arabayla gider konaklarınız söylenen yerde. 2-3 ay neyse kalırsınız o bölgede. Bazen bölgeyi değiştirdikleri de olur. Çalışır kazanırsınız işte bir şekilde.”

Görüşmecilerden alınan bilgiler doğrultusunda işverenlerle doğrudan iletişime geçme, işi kabul edip etmeme ve hangi gün müsait olduklarını belirleme genellikle kadınlara aittir.

Emine:

“İşveren köye gelir. Yapılacak iş neyse köydeki kadınları bir yere toplar, anlatır. Bizde tamam dersek çalışma gününü de ayarlayıp gideriz.”

Sevil:

“Birileri gelir bize işi anlatır. İş beğenirsek gideriz. Zaten beğenmeme gibi bir seçeneğimiz yok. Ama yine de parası önemli. Çok az verirlerse kimse çalışmaz ki buralarda. Onlarda biliyorlar zaten bizim huyumuzu.”

Yapılan görüşmelerde mevsimlik olarak çobanlığa, hayvancılığa ya da toplayıcılığa giden aileler; tüm işleri kadın, erkek ve çocuklarla ortak yardımlaşarak

yaptıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bu işlerde alınan kararlarda ve kimin ne yapacağını belirlemede, kadının aktif olduğu görülmüştür.

Kader:

“Fındık toplamaya gittik bu sefer. Ancak 3 ayda bitirebildik işimizi. Hepimiz topladık, sepetlerle. O sepetlerde nasıl ağır bi bilsen. Dallardan teker teker topluyorsun. Eşimde yaptı tabi ki. Yorulduğum zamanlarda dedim ona sepetlerimi taşı diye.”

Betül:

“Abimle beraber gideriz çalışmaya. Her işi yaptık küçüklükten beri. Hayvan desen otlattık, fındık desen topladık, bağa bahçeye çağırdılar fasulye toplamaya oraya gittik. Neredeyse her yerde çalıştık.

Kazandığım paraya abim karışmaz. O da zaten parasını bana verir. Yoksa çar çur eder. Annem de evde hesabını sorar bizden.”

Yapılan görüşmelerde Çingene kadınların yaptıkları işin satımında da büyük rol oynadıkları, iş sahasını bulup yönettiği ve bu konuda eşlerinin herhangi bir kısıtlamalarının olmadığı gözlenmiştir.

Fatma:

“İş olmadığı zamanlarda boncuk işi, lif falan yaparım. Her ay kaç tane yaptıysam Mudurnu pazarı olduğu vakti ayarlarım. Giderim orada bir arkadaşım var pazarcı. Ona payını veririm. O da benim hakkımı verir sonra. Hemen harcamam parayı, biriktirir öyle harcarım. Eşimin nerde haberi olacak canım bunlardan.”

Hatice:

“Canım kızım eskiden daha biz mantar toplardık da şimdi son senelerde onun yerine çobanlık yapıyoruz. Mantarı en iyi kadınlar bilir. Erkekler hangisi zehirli hangisi zehirsiz anlamaz.

Eşim hapiste uzun süredir. Oğullarım ve gelinimle çıkarız işe. Oğluma derim git ayarla şu işi diye. Benim sözümünden çıkmaz hiçbir şekilde.”

Cansu:

“İşverenler genellikle bizimle muhatap olurlar. Nerde ne iş olacağını, ne zaman bitireceğimizi onlar söyler.”

Yasemin:

“Kazandığım parayı biriktiririm. Sonra kimse gelip de bir şey diyemez. Altın alırım daha çok, şimdilik 4 tane bileziğim oldu.”

Kader:

“Geçen sene fındık, mantar topladık. Ondan önce hayvan çobanlığı yaptık. Oğlanlar, kızlar, eşim falan herkes aynı işi yapar.”

Kader ve Yasemin ile yapılan görüşmede, kollarındaki 10 adet bilezik ve abartılı yüzükleri dikkat çekmiştir. Görüşmeci kadınların birçoğunun hem yoksulluk içerisinde olmaları hem de kollarındaki bileziklerin sayısının fazlalığı ise dikkat çeken konular arasına girmiştir.

Görüşme yapılan Çingene kadınların demografik özellikleri, kamusal alandaki karar alma mekanizmaları, gelir kaynakları, iş deneyimleri, faaliyet alanları, birikim yöntemleri arasında herhangi bir farklılık bulunmamıştır. Tüm bunlarla birlikte tarımsal konularda yaptıkları işlerde, tarımsal üretimde alınan kararlarda kadınların kararlarının ön planda olduğu ve bu kararlara eşlerinin de uyduğu, onların fikirlerine önem verdikleri, aile bütçesinin planlanmasında alınan kararların hem ortaklaşa hem kadın iktidarında olduğu, erkeklerin eşlerine sormadan harcama yapmaması gibi konular gözlemlenerek araştırmaya katılan kadınların neredeyse tüm konulara hâkim olduğu görülmüştür

4.3.1. Hizmetlerden Yararlanma Durumu

Araştırmaya katılan Çingene kadınların herhangi bir kurumdan destek almadıkları veya kurumsal bir ağa sahip olmadıkları anlaşılmıştır. Herhangi bir yerden kurumsal destek almadan tamamen belirsiz olan ve işverenin istediği zaman gelip iş

ayarladığını, kendi deneyimleriyle çalıştıklarını ve geçimlerini bu şekilde sürdürdüklerini aktarmışlardır. Ayrıca yapılan görüşmelerden, Çingene ailelerinin “kimliklerinin” herhangi bir kurumsal işte sorun olacağı ve kimsenin onları kabul etmeyeceği umutsuzluğu gözlenmiştir.

Yapılan görüşmeler ve gözlemlerde, Çingene kadınların sanatsal olarak evlerinde birçok işle meşgul oldukları fakat bunun daha büyük pazarlarda, sanatsal merkezlerde veya kurslarda ön plana çıkartamadıkları, kamusal alandan yararlanamadıkları ve öyle bir imkânın da onlara sağlanmadığı görülmüştür.

Ayşe:

“Biz bu işleri bulduğumuza şükrediyoruz. Kimse destek falan vermez bu köye.”

Fatma:

“Pazara kendim giderim. Boncuk işlerini, lifleri falan satmak için. Eş dostumuz çoktur, yardımcı olur satışta. Onun dışında bir yer bizi kabul etmez zaten.”

Çalışma kapsamında Çingene kadınlarla yapılan görüşmeler ve köyün genel yapısı incelendiğinde; kendileri için herhangi bir etkinlik ve programın olmadığı, muhtarlar ya da belediyeler tarafından kendilerine yönelik bir çalışma yapılmadığı ve bunlardan da haberdar olmadıkları belirlenmiştir.

Mahalleler, Çingeneler için gündelik hayatlarındaki aktivite ve sosyal ilişkilerini gerçekleştikleri fiziksel bir alan ve daha çok kültürlerinin devamlılığını sağlayacak bir semboldür. Araştırmaya konu olan Taşkesti Çingeneleri içinde aynı durum söz konusudur. Toplumsal olarak özgür ve istedikleri gibi yaşadıkları tek kamusal alan mahalleler ve bununla beraber çalıştıkları kırsal alanlardır. Taşkesti’de yaşayan Çingene aileleri bu kamusal alanı, Türklerle (Gacolarla) paylaşmamaktadır. Buldukları bölgede sadece Çingeneler mevcuttur.

4.4. Doğanın Hâkimi Çingene Kadınlar

Tabiat insanları olarak betimlenen Çingener, yaşamlarını sürdürebilmek için kendilerine has yollar bulmaya çalışmışlardır (Mezarcıoğlu (2010: 55). Çingenerin; kültürel kodlarıyla birlikte yarı göçer olarak yaşamaları nedeniyle iş olduğu zaman geniş orman arazilerinde, bağlarda vb. çeşitli işlerde çalışıp kışın ise evlerinde zaman geçirdikleri yapılan araştırmada öğrenilmiştir.

Yapılan çalışmada, Çingene kadınların toplayıcılık, hayvancılık vb. işler yaparak doğayla bütünleştiği ve bu yaptıkları işte tüm emek ve azimleriyle birlikte yaşamlarını sürdürdükleri anlaşılmıştır. Yarı göçer çobanlık yaptıkları zamanlarda yaptıkları işlerin yanı sıra, ailelerinin geçimini sağlamak, çocukların bakımını, korunmasını, besin ihtiyaçları gibi hayatın en önemli parçalarını da sağlamak için çabalamışlardır.

Doğadaki bitkileri ve sebzeleri çok iyi tanıyan ve muhteşem bir döngü içerisinde olan Çingene kadınlar; toprağı ve doğayı erkeklerden daha iyi tanıyarak iktidar sahibi olmuşlardır.

Meryem:

“Biz bu mesleği atadan öğrendik. Önce ince ağaç parçalarını yol boylarında, sulak yerlerde bulduğumuz kadar toplarız. Çocuklar falan pek anlamaz toplama işinden ben toplarım. Ama eşim de bilir bu işi. Daha sonra bıçakla temizlenir dallar. Beraber yaparız bu işlemleri de. En son örme işi yapılır. En zoru da o zaten.(Topladıkları çubukların herhangi bir ayırt edici özelliği olup olmadığı sorulmuştur) Tabii önemli. Ben kocamın topladıklarını beğenmiyorum mesela. Daha yayvan çubuk olmalı ki örülmesi kolay olsun. Sert olunca zor oluyor.”

Hatice:

“Canım kızım eskiden daha biz mantar toplardık da şimdi son senelerde onun yerine çobanlık yapıyoruz. Mantarı en iyi kadınlar bilir. Erkekler hangisi zehirli hangisi zehirsiz anlamaz.”

Ayşe:

“Şimdi yaşlandım haliyle. Önceden beri bir sürü iş yaptık. Hayvancılıktan tut sepetçilik, bohçacılık ne bileyim yaptık evvel. Bunun yanında çocuklarında aç karnını doyurmaya çalışırdık. Başımızdakinin yemek verdiği zaman da oldu bazen de hiç olmadı. Biz yanımıza tenceremizi falan alır yemeği yapardık, kimseden ne yardım bekliyecez. (nasıl yemek yaptıkları sorulmuştur). Gider ot toplardık aşağıda dere yakınlarından falan. Bir sürü ot var. Bulursan iyi.”

Fatma:

“Bazen mantar toplamaya çağırdıkları olur köylülerin. Ben giderim bu işe, eşim toplayamaz. Zehirlisi olanda var tehlikeli. O da benim için ek bir iş işte. Gideriz nolcak. Evimize yiyecek kadarını da kendimize ayırırız. Buralarda çok mantar olur zaten.”

Kader:

“Yemekten ne anlasın bizimki. Yanımızda götürürüz birkaç eşya. Ne götürdüysek artık. Dayanıkludur bizim çocuklar. Bazen pilav, bazen makarnayla idare ederiz. Ee ormanlık yerde ancak ateş yakıp bir şeyler yeriz.”

Araştırmamıza konu olan Çingene kadınlar, yaşam süreçleri ve bu süreçte yaşamlarını nasıl sürdürdükleri hakkında bilgiler vermişlerdir. Yapılan görüşmelerde anlaşılan, her ne şartlarda olunursa olunsun sırtlarında çocuklarıyla çobanlık yaptıkları zamanlarda dahi yaşamın devam ettiricisi konumuna gelmişlerdir. Hayvancılık, toplayıcılık ve sepetçilik yaptıkları vakitlerde yani göçebe yaşam tarzlarını sürdürdükleri zamanlarda, zor durumda kalıp topladıkları besinlerle hayatta kalmışlardır. Sonuç olarak Çingene kadınlar; doğada karşılaştıkları herhangi bir güçlükte, verdikleri kararlarla kendi toplumlarında saygın bir hale gelip, her konuda söz söyleme hakkına sahip olmuşlardır.

VI. BÖLÜM

6. SONUÇ

Kadın ve doğa özdeşliği, erkek egemen söylemde olumsuz anlamda ifade edilip tahakküm altına alınması gereken bir olgu olarak kullanılmıştır. Eril söylem, kadınların doğaya daha yakın olması durumundan dolayı özel alan ve kamusal alan ayrımını ortaya çıkararak, toplumsal cinsiyet rolleri ile de birlikte hiyerarşik bir yapılandırma oluşturmaktır. Feminizm ve doğa ekseninde ilerleyen ekofeminizm, erkek egemenliği ile birlikte doğanın ve kadının tahakküm altına alındığını ifade ederek kadınların erkeklerden doğal olarak daha aşağı olduğu iddiasına da meydan okur. Aynı zamanda kadın ve doğa özdeşliğine olumlu anlamlar yükleyerek hem biyolojik-tinsel yakınlıktan hem de doğayla ilişkisinin toplumsal düzeyinden bahseder. Kadını doğurgan ve üretken yapısından dolayı doğayla eş tutan paradigma, ekofeminizm hareketiyle düşünüldüğünde bu çalışmaya konu olan kırsal alanda yaşayan Çingenelerin direnen, koruyan, üreten, özgür olma gibi özelliklerini ortaya çıkarmıştır. Bu özelliklerin arka planında yatan unsur ise yeryüzüne saygı ve itina ile yaklaşılması gerektiğinin farkında olan Çingene toplumundaki kadının, kırsal alandaki yaşam biçimidir.

İktidar ilişkilerinin hangi çerçevede ilerlediğini görebilmek için incelenmesi gereken en önemli alan ailedir. Bu kapsamda Taşkesti kırsalında yaşayan 10 Çingene kadın ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bir kültürel inşa süreci olan toplumsal cinsiyetin ve bu inşa sürecinde iktidar ilişkileri çerçevesinde gündelik yaşam pratiklerinin etkilendiği bilinmektedir. Gündelik yaşam sürecinde kadınların ve erkeklerin özel ve kamusal alanda hem birbiriyle hem de kendi cinsleriyle aralarındaki iktidar ilişkilerinde kimin, neyi, nasıl yapacağı, sınırlarını nereden çizeceği, kime hangi özellik ve değerlerin atfedileceği gibi konular yer almaktadır.

Çingenerin, doğa ile bütünleşik yaşam tarzlarından gelen özgürlük anlayışları onların yaşam pratikleriyle birlikte cinsellik algılarını da oluşturmuştur. Doğa ile bütünleşik yaşayan Çingene kadınların, üreme becerileri ile cinsellik isteklerinin rahatlıkla sağlanabileceği özgür olan yaşam pratikleri bulunmaktadır. Çingene kadınlar kendi toplumlarında, kadınlığını bedeniyle ve cinselliğiyle hiçbir sınırlamaya tabi tutmadan var etmektedir. Fakat ataerkil toplumlarda yaşamlarını sürdürmeye çalışan Çingene kadınlara, Gacolar tarafından belirli sınırlamalar ve öğretiler getirilerek özellikle cinsel söylemler üzerinden beden algısı yaratılmaktadır. Ataerkil bir toplumda yaşayan Çingenerin, cinselliğini özgür bir şekilde yaşamayacağı için bu baskıdan bir evlilik yolu ile aile yapısına bürünerek yaşamlarını devam ettirmeye çalışmışlardır. Bu durumun en büyük etkisi Çingene toplumunda erken yaşta evliliklere neden olmuştur. Araştırmaya konu olan Çingene kadınlarla yapılan görüşmelerde de erken yaşta evliliklerin meydana geldiği ve 9 görüşmecinin evlilik yaşınının 16-17 yaş aralığında olduğu öğrenilmiştir. Erken yaşta evlilikler, toplumun gelecek nesli olan çocukların henüz küçüklükten itibaren toplumsal cinsiyete dayalı hiyerarşideki konularının ve kimliklerinin öğrenilmesini belirlemektedir. Çocuk yaşta evlenenler, çocukluk dönemlerini yaşamadan kendilerine sunulmuş bir hayat içerisinde erkeklik, kadınlık, annelik gibi birçok sorumluluk içeren kimlik ve roller ile birlikte gerek fizyolojik gerek de psikolojik açıdan, yaşamları boyunca etkisi süren birtakım sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bununla beraber Çingene kadınlar, kendi istekleri ile ve çoğunlukla istedikleri kişilerle; görücü usulü veya kaçarak evlenmektedirler. Kaçarak evlenme şekli Çingene toplumunda doğal karşılanmaktadır. Bununla birlikte çalışmamızda; Çingene kadınların Çingene olmayanlarla evlilik yapmadıkları, bu durumun nedeninin ise ön yargı problemi ve daha çok geleneklerinin sürdürülmesi olduğu tespit edilmiştir. Özkan (2000: 90)'ın yaptığı tespit de bizim araştırmamızı doğrular nitelikte olup kendi etnik grupları dışında yapılan evliliklerin dışlanmalarına sebep olduğu, bu nedenle tercih edilmediği ifade edilmektedir.

Yapılan araştırmada elde edilen en önemli verilerden biri de yaşanan eğitim problemidir. 10 Çingene kadınla yapılan çalışmada sadece 2 kişinin ilköğretim 2.sınıfa kadar; 1 kişinin ise ilköğretim 1.sınıfa kadar okuyup okumadığı; yani 3 kişinin okuyup okumadığı, diğer 7 kişinin ise okuma-yazma bilmediği tespit edilmiştir. Çingene kadınlardan alınan

bilgiler doğrultusunda tespit edilen bir diğer husus, kadınların eğitim hayatlarının olmama veya eğitim hayatlarını sürdürememe nedeninin, herhangi bir cinsiyet ayrımından kaynaklı olmadığıdır. Görüşme yapılan Çingene kadınlardan sosyo-ekonomik düzeyi diğerlerine göre daha iyi durumda olan görüşmeciler, çocuklarını cinsiyet ayrımı yapmaksızın okula gönderdiklerini belirtmişlerdir. Fakat Çingene toplumunda çocukların eğitim hayatlarının, yaptıkları mevsimlik iş nedeniyle yarıda kaldığı ve tamamlanamadığı tespit edilmiştir. Çingene toplumunun bu zamana kadar dezavantajlı konumlarının getirdiği en büyük problemler, sosyal olarak dışlanma ve yoksulluk meseleleridir. Çingene ailelerinin, akademik başarısızlık ve dışlanmayla birlikte toplumsal norm ve kurallara uyum sağlamada zorluk yaşadıkları ve eğitim hayatından dışlandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan araştırmada ulaşılan ve en büyük sorunlardan biri ise Çingene kadınların toplumsal hayata katılamamaları ve hizmetlerden yararlanamamaları durumlarıdır. Kırsal alanda yaşayan Çingene kadınlar, herhangi bir örgütlenme içerisinde bulunmamışlardır. Buldukları bölgede herhangi bir dernek veya örgütlenmenin olmayışından kaynaklı Çingene kadınların; doğayı tasvir ederek ev içinde tasarladıkları birçok sanat ürünü, asıl değerini bulamamaktadır. Çingene toplumunun, içinde bulunduğumuz toplumda sürekli dışlandığı ve yabancı olarak görüldüğü; eğitim, istihdam, hizmetlere ulaşım ve düşük sosyo-ekonomik seviyeden çıkamama gibi sorunlarla baş etmeye çalıştığı bilinmektedir. Tüm bunlarla birlikte dezavantajlı gruplardan birisi olan Çingene toplumunun en değerli bireyi olan kadının sanat ile olan bağı göz önüne alındığında; kendilerini gösterebilmelerini ve dış dünyaya katılabilmelerini sağlayacak en temel noktalarından birisinin, örgütlenme içerisinde bulunmaları olduğu kanısına varılmıştır. Çingene toplumlarında kadının emeği çok fazladır. Bu da ideal bir yaşamın kurulması, ailenin denetlenmesi ve yönetimi gibi sorumlulukları kadının üstlendiği bir toplumu ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte Çingene kadınlar, toplumsal yapı çerçevesinde erkekler tarafından emeklerinin denetlenmesine izin vermemektedir. Connell'in belirttiği gibi; "cinsel iş bölümünün kendisi, kadınlar arasında bir dayanışma temelleri yaratır. Ve bu güç, bir direniş olmaksızın işlemez" (Connell 2017:164).

Berktaş patriyarkanın; kurumsal ve kültürel düzenleme ve uygulamalar içinde kadınların küçük görülmesi, ezilmesi veya ikinci plana itilmesi, bunun sonucunda ise erkeğin kudretinin arttırılarak iktidarın eline teslim edilmesi anlamına geldiğini belirtir. Ayrıca patriyarkanın, erkek çıkarlarının korunmasını sağlayan bir sistem olduğunu da vurgulayan Berktaş; kadının, vermiş olduğu emeğin yanı sıra birçok alanda daha kontrol altına alındığını ifade eder. Belki de bu nedenle ataerkilliğin, kadının gerek annelik vasfına sahip olabilmelerini sağlayan doğurganlığının, gerek günümüzde dahi tartışmalarla öne çıkan cinselliğinin, gerek de bedeninin; kendisi dışında denetlenmesi ve yönlendirilmesi olduğunu kasteder (Berktaş 2014: 24). Ataerkil toplumlarda işbölümünde kadın ve erkeğe yüklenen rollerde de farklılıklar görülmektedir. Fakat bu farklılıkların ırk/sınıf ve çeşitli kültürlere göre değiştiği görülmektedir. İnsan yaşamının sağlık, beslenme ve sevgi etrafında anlam kazanması için hem kadın hem erkeğin ortaklaşa hayat sürdürmesi gerekmektedir. Kadın ve erkeğin cinsiyetine göre belirlenen işler, tartışmaya her zaman açıktır. Kadın işi olarak nitelenen görevlerin, sadece kadının yapmasını gerektirecek herhangi bir içgüdü yoktur. Biyoloji gerçek olandır fakat değiştirilemez bir kader etrafında örülmemelidir. Çünkü çeşitli toplumlardaki farklı ırk/sınıf ve kültüre mensup kadınlık ve erkeklik algısı farklı toplumsal bağlamlarda, farklı tutum ve sonuçlarla görülmektedir. Burada önemli olan durum ise yapılan bu çalışmada da görüldüğü gibi erkek egemen bir toplum içerisinde kadınların (Çingene kadınların) egemen olduğu topluluklarında var olduğu gerçeğidir.

Hartmann (2012: 179)'ın "erkeklerin kadınlara egemen olduğu ve erkekler arası bir dayanışma içeren bir toplumsal ilişkiler dizisi olarak" tanımladığı tüm bu patriarkal özellikler dikkate alındığında kırsal alanda yaşayan Çingene toplumunda; toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ile birlikte kadının ikincil konuma atfedildiği, erkeğin iktidar konumunda olduğu gibi bir sonuca ulaşılmamıştır. Ataerkil toplumlarda erkeğin yetersizliğinden kaynaklı bir iktidar durumu ortaya çıkarken, anaerkil toplumlarda kadın, yetersizliği ile değil yetenekleriyle iktidar sahibi olmuştur. Yapılan bu çalışmada da Çingene kadınların, özel/kamusal alanda birçok rol üstlenerek, karar verme ve bağımsızlık özellikleri ile ön plana çıktığı görülmektedir. Kadın, ekonomik olarak üretkenliğini ve bağımsızlığını sürdürdüğü sürece, bu topluluğa ataerkil üstünlüğün sağlanması mümkün görünmemektedir. Çingene kadın, kırsal alanda yaptığı işler ve bu

işlerde gerekli en önemli kararları alması nedeniyle özgürlüğünü sağlamıştır. Buradan hareketle işlerin büyük bir çoğunluğunu kadınların yaptığı toplumlarda, kadınların konumu en bağımsız düzeye ulaşarak, etkilerinin daha büyük olduğu, bu toplumlarda yine kadınların iktidar sahibi olduğu sonucu çıkarılabilir. Berktaş (1996: 44)'ın; kadının ekonomik alandaki üretimde ve dağıtımdaki rolü ile toplumsal statüsü arasında sıkı bir ilişki bulunduğu yorumu da bu araştırmayı doğrular niteliktedir.

Araştırmaya konu olan Bolu/Taşkesti de yaşayan Çingene kadınlar; 'evin geçimini sağlayan, söz sahibi, karar alıcı, lider, boyun eğmeyen ve özgür' vasıflarıyla, anaerkil toplumlarla benzer özellikler taşımaktadırlar. Anaerkil düzen kadını; fiziksel yapısı ve doğurgan özelliği ile doğanın en önemli yansıtıcısı ve temsili halindedir. Tüm bu özellikleri ve yaşamın devamlılığını sağlayabilme adına üstlendikleri önemli sorumluluklardan dolayıdır ki Çingene toplumunda kadının toplumsal statüsü üst seviyededir. Yapılan bu araştırmada; hane içerisindeki iş paylaşımının kadın tarafından yapıldığı, kadının kendi sınırları olarak özel alanlar belirlediği ve belirlediği bu alana aile bireylerinden dahi kimsenin giremediği tespit edilmiştir. Çingene kadınları, kendi etkinlik alanlarına girdiğini kabul ettikleri işlerin başkaları tarafından yapılmasına ya da işlerine müdahale edilmesine şiddetle karşıdılar. Ayrıca araştırmadaki kadınların, özel alanda görünmeyen emek olarak adlandırılan yemek yapma, ütü yapma, temizlik yapma, çocuk bakma gibi işlerin çoğunluğunu ve tüm bunların sorumluluğunu kendi rızalarıyla üstlendikleri, gerek duyduğu zamanlarda ise eşleriyle birlikte yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte Çingene kadınların; gerek özel alanda gerek kamusal alanda eşleriyle rol ve görev dağılımı yapsalar da kendi üstlendikleri ve kendi istekleriyle yaptıkları işler dışında iş yoktur ve kadınlar, hiçbir işi, keyfi bir düzene boyun eğmek uğruna yüklenmiş değillerdir. Dolayısıyla, Çingene kadınlar için "zorunlu emek fikri" bulunmamaktadır. Çingene toplumunda kadınların belirli bir role sahip olmaları ve bu rol çerçevesinde iktidar sahibi olmaları, kendilerini güçlü hissetmelerine olanak sağlamıştır.

Çingene toplumundaki bireylerin aylık düzenli bir işinin olmaması, onları buldukları sosyo-ekonomik düzeyden çıkarmayıp sadece temel ihtiyaçlarını giderecek düzeyde kalmalarına neden olmuştur. Yapılan bu araştırmada da Çingene kadınların

çoğu, yarı göçer bir şekilde hayvancılık, toplayıcılık, sepetçilik gibi (mevsimlik) gelir getirici işlerde çalışmaktadır. Bu çalışmadaki Çingene toplumunda, özel alandaki kadın iktidarı, kamusal alanda da belirgin bir şekilde tespit edilmiştir. Gündelik yaşamlarının birçoğunu kırsal alanda geçiren Çingene kadınlardan elde edilen bulgulardan; çalıştıkları zamanlarda herhangi bir iş paylaşımına gidilmediği, kadın, erkek ve ailenin diğer bireyleriyle tüm işi beraber yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Kamusal alandaki karar alma mekanizmalarına bakıldığında, kadınların kırsal alandaki iş faaliyetlerinde ön planda olduğu tespitine ulaşılmıştır. Çingene kadınların ekonomik gücü ve özgürlüğü elinde bulundurmaları sebebiyle iktidarı da kendi yönlerine çevirerek neredeyse tüm konularda hâkimiyet sağlamışlardır. Genel olarak bakıldığında yapılan bu çalışmaya dâhil olan Çingene kadınların aile ilişkileri, üstlendikleri sorumluluk ve roller, kırsal alandaki iş paylaşımı ve karar verme durumları, aile konumundaki statü ve saygınlıklarının belirginliği gibi özellikleri ile ilk çağlarda erkeğin kadına hâkim olmadığı, kadının statüsünün ve değerinin yüksek olduğu, bununla beraber doğanın ve yaşamın da hâkimi olan anaerkil bir toplumdaki kadının özellikleriyle benzerlik gösterdiği ve aynı vasıflara sahip olduğu tespit edilmiştir (Akal 1994: 57; Bertay 2012: 37).

Shiva (2014: 87-90)'nın Hindistan kozmolojisinden verdiği örnekle iktidar pratiklerinin çeşitli etmenlerle birlikte yeniden üretilip yenilediği görülmüştür. Kadın doğada her ne varsa tüm alanlarla özdeşleşir ve onlarla yaşar. Bu araştırmaya konu olan Çingene kadın da “yaratıcılık, üretkenlik, doğadaki tüm varlıklarla bağlılığı ve karşılıklı ilişkisi” ile birlikte iktidar yapısını korumuştur. Shiva (2014: 88)'nin açıkça belirttiği gibi bu çalışmada da görülen “hayat, tüm formlarıyla dişil ilkedden doğar”.

Borneman (1979: 534), kadınların doğum yapma halinden kurtulması gerektiğini ve buradan yola çıkarak da kadın cinsine ait diğer birçok özelliklerinden de kurtulması gerektiğini söylerken erkek cinsi ile ilgili herhangi bir yorumda bulunmamıştır. Borneman'ın bu yorumundan, kadınlara ait ve kadını üstün tutan biyolojik özelliklerin de ikinci plana atılması gerektiği çıkarılabilir. Fakat ekofeministlerin savunduğu; kadının biyolojik özelliklerinin kutsanarak, erkeklerin oluşturduğu doğa/kültür ikiliğinden oluşan ayrıma karşı çıkılmasıdır. Onlara göre kadının doğa ile olan yakınlığı, erkeklere

karşı üstünlüklerinin ifadesidir. Doğaya dayalı hayatın yarattığı kültürleri yansıtan ekolojik bilgiler etrafında Çingene kadınların doğaya ait bilgileri ve hâkimiyetleri; yaşam süreçlerinde nasıl iktidar sahibi oldukları sorusuna cevap niteliğindedir. Çünkü Çingene toplumundaki kadınlar doğayla kurdukları üretken ilişki ile sadece doğada yetişen şeyleri toplayıp tüketmekle kalmaz, elde ettiklerini sahip olduğu bilgi ile yetiştirir ve büyütür. Çingene kadınların, kırsal alanda iktidar sahibi olmasının temeli doğa ile olan ilişkilerinin bir tahakküm ve mülkiyet çerçevesinde değil karşılıklı uyum ve barış yoluyla sağlamasıdır. Çingene toplumundaki kadınların; doğadan aldıkları güç ile gündelik hayatlarındaki geçimi sağlamaları, aynı zamanda üretim ekonomisini ve ekonomik bağımsızlıklarını elde tutmaları onların kendi toplumlarında daha değer görmelerini ve üst konumda olmalarını sağlamıştır.

Kırsal alanda yarı göçer bir şekilde yaşayan Çingenelerde toplumsal cinsiyet ile iktidar ilişkileri analizinde çeşitli rollerle kadının iktidar sahibi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Çingene, insanın tabiata en yakın kalan güzel bir cinsidir. Zannedilir ki, bu tunç yüzlü ve fağfur dişli kır sakinleri, beşeri şekle istihale etmiş (insana dönüşmüş) birtakım yeşil ağaçlardır. Çingene, bizzat bahardır.” diyen Ahmet Haşim’in de belirttiği gibi; Çingene kadınların, yarı göçer bir yaşam şeklinin getirdiği zorluklara rağmen, renkli dünyaları ile bitmek bilmeyen yaşama sevinçleri, yaşamdan hiçbir zaman kopmamaları, sanata ve yaşama bağlılıkları; ‘doğaya tutunmaları’ ile olmuştur. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, Çingenelerin sanat ve doğa ile olan bağının toplumsal cinsiyet analizi çerçevesinde sonraki çalışmalarda daha detaylı olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Aynı zamanda yapılacak olan bu çalışmaların Çingene kadınların doğayı tasvir ederek yaptıkları eserlerinin daha görünür olmasına ve hak ettikleri değeri bulmasına da olanak sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Acar- Savran, Gülnur (2009). *Beden, Emek, Tarih*.2. Baskı. İstanbul: Kanat Yayınları.
- Adaman, Fikret ve Keyder, Çağlar (2006) “Türkiye’de Büyük Kentlerde Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”.*European Commission*.http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf (E.T: 20.12.2013).
- Adler, Alfred (1999). *Cinsiyetler Arasında İşbirliği*. Çev. S. Selvi. İstanbul: Payel Yayınları.
- Akal, CemalBali(1994). *Siyasi İktidarın Cinsiyeti*.Ankara: İmge Kitabevi.
- Akal, Cemal Bali (2000). *İktidarın Üç Yüzü*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Akkaya, Bayraktar Özlem (2011). “Çingener: Başka Bir Dünyanın İnsanları”. *Global Media JournalTurkish Edition* 1(2): 118-132.
- Aksoy, Nurgül (2006). *Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü*. Ankara: Beyda Ofset.
- Aksu, Mustafa (2003). *Türkiye’de Çingene Olmak*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Akurgal, Ekrem (2008). *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: Tübitak.
- Aldemir, Çiğdem (2016). *Kadının Görünmeyen Emeginin Görünür Kılınması: Ev İçi Emegın Ücretlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Altınöz, İsmail (1995).“Osmanlı Toplumunda Çingener”.*Tarih ve Toplum* 137: 22-29.
- Altınöz, İsmail (2007). XVI. Yüzyılda Osmanlı Devlet Yönetimi İçerisinde Çingener. Kolukırık S. (Yay. Haz.). *Yeryüzünün Yabancıları Çingener*, İstanbul: Simurg Yayınları.
- Andrews, Peter Alford (1992).*Türkiye’de Etnik Gruplar*. Çev. M. Küpüşoğlu.İstanbul: Ant Yayınları.
- Ansal, Hacer (1989). “Kapitalist Üretimde Cinsiyetçilik”. *Onbirinci Tez*, 1: 8-22.
- Arayıcı, Ali (2008). *Çingener*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Ardzinba, Vladislav (2010). *Eskiçağ Anadolu Ayinleri ve Mitleri*. Çev. O. Uravelli. Ankara: Kaf – Dav Yayınları.
- Arendt, Hannah (2013). *İnsanlık Durumu*.Çev. B. S. Şener. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Avcı, Naz (2016). “Kadının Tarihsel Yenilgisi”. s:1-2. <http://blog.milliyet.com.tr/kadinin-tarihsel%20yenilgisi/Blog/?BlogNo=277038>
- Asseo, Henriette (2007). *Çingener: Bir Avrupa Yazgısı*. Çev. O. Türkay. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aşkın, Umur (2012). “Çingener ve Sosyal Politika-1, Sosyo-Kültürel Alt Yapı”. *Çalışma Ortamı Dergisi*, Ocak –Şubat: 10-12. http://calismaortami.fisek.org.tr/wp-content/uploads/2012/02/calisma_ortami120.pdf. (E.T: 20.05.2014).
- Aydın, Mustafa (2002).*Siyasetin Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Başak, Suna vd. (2013). *Kadının Görünmeyen Emeği:İkinci Vardiya*.Ankara:Ames Matbaacılık.

- Benhabib. Seyla vd. (2008).“Feminizm ve Postmodernizm: Huzursuz Bir İttifak”.
Çatışan Feminizmler.1. Baki. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berger, Hermann(2000). *Çingene Mitolojisi*. Çev. M. Y. Sağlam. Ankara: Aytac Yayınları.
- Berktaş, Fatmagül (1998). *Cumhuriyet’in 75 Yıllık Serüvenine Kadınlar Açısından Bakmak. 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*.İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- (2010). *Tarihin Cinsiyeti*. 3. Baskı.İstanbul: Metis Yayınları.
- (2010). Felsefenin Kadına Bakışı. H. Durudoğan, F. Gökşen, B. E. Oder ve D. Yüksekler (Ed.). Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları. (s.23-33). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- (2012). *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın: Hıristiyanlık’ta ve İslamiyet’te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*. 4. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları.
- (2012). *Dünyayı Bugünde Sevmek*. İstanbul: Metis Yayınları.
- (2014). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. 5. Baskı.İstanbul: Metis Yayınları.
- Bilgin, Rıfat (2015). “Tüketim Kültüründe Kadın Bedeninin Cinsel Kurgu Olarak Konumlandırılması ve Sunumu”. *TheJournal of AcademicSocialScienceStudies* 36: 317.
- Bora, Aksu (2008). *Cinsiyet ve Sınıf: Kimlikten Politik Özne Çıkar Mı? N. Mutluer. (Ed.) Cinsiyet Halleri: Türkiye’de Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Sınırları*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Borneman, Ernest (1979). *Das Patriarchat: Ursprung und Zukunft unseres Gesellschaftssystems*. Fischer

- Bulut, Nihat (2003). *Feodaliteden Küreselleşmeye Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Cevizci, Ahmet (2005). *Felsefe Sözlüğü*. 6. Baskı. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Coler, Ricardo (2010). *Kadın Krallığı*. Çev. F. Ötürk. İstanbul: Nemesis Kitap.
- Connell, R.W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çabuklu, Yaşar (2004). *Toplumsalın Sınırında Beden*.1. Baskı. İstanbul: Kanat Yayınları.
- Çelik, Adnan ve Şahin, Emre (2012). “Ötekilerin Hiyerarşisinde Kültürel ve Sınıfsal Karşılaşmalar: Kürt Toplumunda Çingene Algısı ve Sosyal Dışlanma Pratikleri”. *Toplum ve Kuram Dergisi* 6-7:307-325.
- Çıtak, Aylin (2008). *Kadınların Çalışmasına Yönelik Tutum: Cinsiyet, Cinsiyet Rolü ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Bir Karşılaştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çimen, Ünsal (2011). *Eski Yunan Dramalarında Anaerkil İzler*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Davidoff, Leonore (2009). *Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet*.2. Baskı. Çev. S. Somuncuoğlu ve Z. Ateşer. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Davis-Yuval, Nira (2010). *Cinsiyet ve Millet*. Çev. A. Bektaş. İstanbul: İletişim Yayınları.
- De Certeau, Michel vd.(2015). *Gündelik Hayatın Keşfi- II: Konut, Mutfak İşleri*. Çev. Ç. Eroğlu ve E. Ataçay. Ankara: Dost Kitabevi.
- Dedeoğlu, Saniye (2009). “Ataerkillik ve Enformel Emek: Konfeksiyon Atölyelerinde Ücretsiz Aile İşçileri”. *Praksis* 02 (20): 105-118.

- (2000). “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emeği”. *Toplum ve Bilim* 86: 139-170.
- Demez, Gönül (2005). *Kabadayıdan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi*.1. Baskı. İstanbul: Babil Yayınları.
- Demirvuran, Gamze Kılınç (2007).*Kentsel Ölçekte Mekânsal Ayrışma: Edirne- Çingene Mahallesi Örneği*.Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü.
- Dinçkal, Ferruh (T.Y.). “*Matriyar Toplumlar*”, Anadolu Aydınlanma Vakfı, (www.anadoluaydinlanma.org/Anadolu/matriyar_toplumlar.pdf) (Erişim Tarihi: 23.12.2015).
- Dingenç, Emine (2009). “XVI.Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Çingener”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi* 20: 33-46.
- Direk, Zeynep (2012).*Cinsellik Muamması:Queer Kuram Ve Cinsiyet Farklılığı*.1. Baskı. Çakırlar,Cüneyt ve Delice, Serkan (drl.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Direk, Zeynep (2009). *JudithButler: Toplumsal Cinsiyet ve Bedenin Maddeleşmesi Cinsiyetli Olmak*.2. Baskı. Direk, Zeynep (drl.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Donovan, Josephine (2010). *Feminist Teori: Amerikan Feminizminin Entelektüel Gelenekleri*.6. Baskı. Çev. A. Bora, M. Ağduk-Gevrek, F. Sayılan.İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dökmen Yaşın, Zehra (2006). *Toplumsal Cinsiyet –Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. 2. Baskı. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dublen, Yağmur (2014). *Türkiye’de Kadının İş Gücüne Katılımı ve Belirleyicileri, Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

- Duby, Georges (2005). *Kadınların Tarihi*. Çev. A. Fethi. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Duman, M. Zeki (2012). “Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*4: 19-51.
- Duygulu, Melih (2006).*Türkiye’de Çingene Müziği Batı Grubu Romanlarında Müzik Kültürü*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Ecevit, Yıldız (1993). “Aile, Kadın ve Devlet İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Klasik ve Yeni Yaklaşımlar”. *Elektronik Sürüm. Kadın Araştırmaları Dergisi* (1): 9-34.
- Engels, Friedrich (1992). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. Çev. K. Somer. Sol Yayınları: Ankara.
- Elnur, Ahmet (2013). “Küreselleşme Sürecinde Toplumsal Cinsiyete Dayalı İş Bölümü”. *VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi*: 123-124.
- Erbil, Pervin (2015). *Kibele’den Pandora’ya Kadının Tarihsel Yenilgisi*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Erdoğan, Toker Müge (2010). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Medya Okuryazarlığının Rolü*. Ankara: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Eyüpoğlu, İsmet Zeki (1998).*Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Fisher,E.Helen (2004). *Cinsel Aşkın Anatomisi*. Çev. M. Gaspıralı. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Fichter, Joseph (2004). *Sosyoloji Nedir?*. Ankara: Anı Yayınları
- Fraser, Angus (2005).*Avrupa Hakları Çingeneler*. İstanbul: Homer Kitapevi.

- Freud, Sigmung (1996). *Düşlerin Yorumu*. Çev. E. Kapkın. İstanbul:Payel Yayınları.
- Fonseca, İsabel (2002). *Beni Ayakta Gömün*. Çev. Ö. İlyas. Ankara: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, Michel (2005). *Özne ve İktidar*. Çev. I. Ergüden ve O. Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, Michel (2010). *Cinselliğin Tarihi*. 3. Baskı. Çev. H. U. Tanrıöver. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fromm, Erich (2004). *Anaerkil Toplum ve Kadın Hakları*. Çev. A. Doğangün. İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Giddens, Anthony (2010). *Mahremiyetin Dönüşümü*. 2. Baskı. Çev. İ. Şahin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gödelek, Kamuran (2005). “Güç İktidar İlişkisi Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet”. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15: 99.
- Gökçen, Sinan ve Öney, Sezin (2008). “Türkiye’de Romanlar ve Milliyetçilik”. *Biz Buradayız: Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi*. Ed. Ebru Uzpeder, Savelina Danova/Roussinova, Sevgi Özçelik ve Sinan Gökçen. İstanbul: Mart Matbaacılık. 129-135.
- Gross, M. R. (2006). “Ataerki-Öncesi Hipotezi: Bir Değerlendirme”. Çev. S. Özbudun, B. Şafak, İ. Çayla. S. *Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyet*. Marcos, S. (drl.) Ankara: Ütopya Yayınevi. 76-96.
- Hartmann, Heidi (2006). *Marksizm’le Feminizm’in Mutsuz Evliliği*. 1. Baskı. Çev. G. Aygen. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Hennink, Monique vd. (2011). *Qualitative Research Methods*. London: SAGE Publications.

- Işık, S. Nazik (2009). “1990’larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Oluşmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler”.*90’larda Türkiye’de Feminizm*.3. Baskı. Bora, A. ve Günal, A. (drl.)İstanbul: İletişim Yayınları. 41-72.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (2010). “Türkiye’de Kadın ve Eğitim”. *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. Ed. H. Durudoğan, F. Gökşen, B. E. Oder ve D. Yüksekler.İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları. 9-19.
- Kancı, Tuba (2008). “Cumhuriyetin İlk Yıllarından Bugünlere Ders Kitaplarında Kadınlık ve Erkeklik Kurguları”. *Cinsiyet Halleri*. 1. Baskı. Mutluer, N. (drl.)İstanbul: Varlık Yayınları. 88-102.
- Kandiyoti, Deniz (2011). *Cariyeler, Bacılar, Yurттаşlar –Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*.Çev. A. Bora, F. Sayılan, Ş. Tekeli, H. Tapınç, F. Özbay.İstanbul: Metis Yayınları.
- Karakaş, Mehmet (2002). “İktidar İlişkileri Açısından Bilim ve Sosyoloji”.*Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4(1): 163-178.
- Karaman, Toprak Zerrin (2007). “Siyasi Ve İdari Yönüyle Romanlar”.*Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler*. Yay. Haz. S. Kolukırcık. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Kenrick, Donald (2006).*Çingeneler, Ganj’dan Thames’e*, Çev. B.Tırnakçı. İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayınları.
- Kergoat, D. (2009). *Cinsiyete Dayalı İşbölümü ve Cinsiyetin Toplumsal İlişkileri*. Çev. Z. Kıvılcım.*Praksis*, 2009/02 (20):9-16.
- Kolukırcık, Suat (2004). *Aramızdaki yabancı: Çingeneler*.Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kolukırcık, Suat (2005). “Türk Toplumunda Çingene İmgesi ve Önyargısı”.*Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*8(2): 52-71.

Kolukırık, Suat (2006). “Sosyolojik Perspektiften Türkiye Çingeneleeri: İzmir Çingeneleeri Üzerine Bir Araştırma”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 3(1):2-24.

Kolukırık, Suat (2007). “Madun ve Hakim: Çingene/Roman Kimliğinin Toplumsal Eleştirisi”. *Yeryüzünün Yabancıları Çingeneleer*. Yay. Haz. S. Kolukırık. İstanbul: Simurg Yayınları.

Kolukırık, Suat (2008). *Dünden Bugüne Çingeneleer; Kültür-Kimlik-Dil-Tarih*. İstanbul: Ozan Yayınları.

Kottak, ConradPhillip (2011). *Antropoloji*. Ankara: Ütopya Yayınları.

Kurtoğlu, Ayça (2009). “Erkek Egemenliği, Kültürel Şiddet ve Hukuk”. *Toplum ve Bilim*114: 74-97.

Kuşcan, Özlem Akşit (2015). *Lilith'den Malala'ya Kadının Adı Var*. İstanbul: Puslu Yayıncılık.

Kümbetoğlu, Belkıs (2015). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Ankara: Bağlam Yayıncılık.

Kyuchukov, Hristo (2007). “Bulgar ve Türk Müslüman Romanların Tarihi, Kültürü ve Dili”. *Yeryüzünün Yabancıları: Çingeneleer*. Yay. Haz. S. Kolukırık. İstanbul: Simurg Yayınları.

MacKinnon, A. Catherine (2003). *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*. Çev. T. Yöney ve S. Yücesoy. İstanbul: Metis Yayınları.

Malinowski, Bronislaw (1989), *İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı*. Çev. H. Portakal. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

- Martinez, Nicole (1992).*Çingenerler*, Çev. Ş. Aktaş. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marushiakova, Elena ve Popov, Vesselin (2006). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingenerler*. İstanbul: Homer Kitapevi.
- Merimee, Prosper (2004). "Carmen".*Türk ve Dünya Yazarlarından Çingene Öyküleri*.(Antoloji), Hazırlayan: H. Aydın. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Mezarcıoğlu, Ali (2010). *Çingenerlerin Kitabı-Tarihi, Sosyolojik ve Antropolojik Bir Kaynak*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Mies, Maria (2012). *Ataerki ve Birikim*. 1. Baskı. Çev. Y. Temirtürkan. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Michel, Andree (1993). *Feminizm*. Çev. Ş. Tekeli. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Millet, Kate (2011). *Cinsel Politika*. Çev. S. Selvi. İstanbul: Payel Yayınları.
- Mitchell, Juliet (2006). *Kadınlar: En Uzun Devrim*. 1. Baskı. Çev. G. İnal, G. Savran, Ş. Tekeli, F. Tınç, Ş. Torun ve Y. Zihnioğlu. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Mollaer,Fırat (2006). "GörünmezÖtekiler". http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=5880 (Erişim Tarihi:05.04.2015).
- Morgan, LewisHenry (1994). *Ancient Society (Eski Toplum)*. Çev. Ü. Oskay. İstanbul: Payel Yayınları.
- Osman, Hülya (2009). "Türkiye'de Sosyalist Feminizme Kaktüs'ten Bakmak". *Praksis*, 2009/02 (20): 19-43.
- Outhwaite, William(2008). *Modern Toplum Düşünce Sözlüğü*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Özateşler, Gül (2016). *Çingene: Türkiye’de Yaftalama ve Dışlayıcı Şiddetin Toplumsal Dinamiği*. Çev. D. Dinçsoy. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Özdemir, Murat (2010). “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11(1): 323-343.
- Özkan, Rafet Ali (2000). *Türkiye Çingenelemi*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.
- Palabıyık, Adem (2011). *Pierre Bourdieu Sosyolojisinde “Habitus”, “Sermaye” ve “Alan” Üzerine*. Muş Alparslan Üniversitesi. Liberal Düşünce Dergisi: 121-141
- Pehlivan, Pelin Vargel (2017). “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 31: 501.
- Sancar, Serpil (2011). *Erkeklik: İmkânsız İktidar –Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler-*. 2. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları.
- (2011b). *Erkeklik: Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. Ed. Y. Ecevit ve N. Karkıner. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.169-193.
- (2012). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*. 1. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sautet, Marc (1998). *Kadınların Özgürleşmesi Üzerine*. Çev. S. Serdaroğlu. İstanbul: Telos Yayıncılık.
- Savran, Gülnur Acar (2002). “Özel/Kamusal, Yerel/Evrensel: İkilikleri Aşan Bir Feminizme Doğru”. *Praksis*8: 255-306.
- Savran, Gülnur Acar ve Demiryontan, Nesrin Tura (2016). *Kadının Görünmeyen Emegi*. İstanbul: Yordam Kitap.

- Sayer, Handan (2011). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı*. Ankara: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Schnapper, Dominique (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*. Çev. A. Sönmezay. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Seeman, Sonia Tamar (2002). "You're Roman!": *Music and Identity in Turkish Roman Communities*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Los Angeles: University of California, UMI Services.
- Serinken, Nurhan Demirhan (2016). "Anaerkil Toplumun Sonu". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9(42): 1070-1076.
- Scout, W. Joan (2007). *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*. Çev. A. T. Kılıç. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Segal, Lynne (1992). *Ağır Çekim, Değişen Erkeklikler*. 1. Baskı. *Değişen Erkekler*. Çev. V. Ersoy. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Shiva, Vandana (2014). *İnadına Canlı: Kadınlar, Ekoloji ve Hayatta Kalma*. İstanbul: Sinek Sekiz Yayınları.
- Solmaz, Başak (2005). "Türk Çingenelelerin Medyada Temsili ve Kimlik Süreci". *II. Uluslararası Roman Çalışmaları Konferansı*. İstanbul: 14-15 Mayıs 2005, Konferans Tebliği.
- Şenel, Alâeddin (1991). *İlkel Topluluktan Uygur Topluma*. Ankara: V Yayınları.
- Tar, Yüce Y. Kaygusuz, C. Çelik K. (2011). *Samsun İli Kent Merkezinde Yaşayan Romanlar, Samsun Sempozyumu Bildiri Kitabı*.
- Tekin, Ayşe (2006). "Tanrıçalar ve Kadın Belleği". *İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Kadın Araştırmaları Dergisi* 9:111-138.

- Topaloğlu, Mustafa K. (2014). *Kadının Adı Var Ama Kimliği Nerede?* İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Topçuoğlu-Atasü, Reyhan (2009). “Kadın Emeği Nasıl Değersizleşir? Enformel Alan ve Ataerkilliğin Eklemlenme Mekanizmaları: Bilinçli Saklama ve Saklayarak Değersizleştirme”. *Praksis* 2009/02 (20): 87-104.
- Toprak, Binnaz (2009). *Türkiye’de Farklı Olmak*, 2. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları.
- Türkdoğan, Orhan (2006). *Etnik Sosyoloji*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tünaydın, Pelin (2013). “İrkçılık İle Cinselleştirme Kısılcacında Çingene/Roman Kadın İmgesi”. *Toplumsal Tarih* 237:40-46.
- Türk, H. Bahadır (2008). “Eril Tahakkümü Yeniden Düşünmek: Erkeklik Çalışmaları İçin Bir İmkân Olarak Pierre Bourdieu”. *Toplum ve Bilim* 112: 119-146.
- Türkiye Diyanet Vakfı (2000). *İslam Ansiklopedisi*, 22. Cilt, İstanbul.
- Türnüklü, Abbas (2000). “Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 24: 547.
- Tüzel- Bayrakçeken, Gökçe (2009). “Kemalizm, Profesyonelizm ve Ataerkil Tezahürler”. *Toplum ve Bilim* 114: 27-50.
- Uhlig, Helmut (2007). *Avrupa’nın Anası Anadolu*. Çev. Y. Bayer. İstanbul: Telos Yayınları.
- Uzpeder, Ebru vd. (Hazırlayan). (2008). “Eşsitsiz Vatandaşlık: Türkiye Çingenelerinin Karşılaştığı Hak İhlalleri”. *Biz Buradayız: Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi*. Edirne Roman Derneği. İstanbul: Mart Matbaacılık. 53-109.

Weber, Max (1995) *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*. Ankara: İmge Yayınları.

Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, Hüseyin (2007). “Türkçede Çingener İçin Kullanılan Kelimeler ve Bunların Etimolojileri”. *Gazi Üniversitesi Dil Araştırmaları Dergisi* 1(1): 61-82.

Yıldız, Zekeriya(2003). *Politika Sözlüğü*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Yoors, Jan (2005). *Çingener*. Çev. H. Alpman. İstanbul: Chiviyazıları Yayınları.

Zubristki, Yuri vd. (2011).*İlkel, Köleci ve Feodal Toplum*. Eriş Yayınları. (https://www.academia.edu/8783268/%C4%B0lkel_K%C3%B6leci_ve_Feodal_Toplum) (Erişim Tarihi: 26.12.2015).

EKLER

Ek 1: Derinlemesine Görüşme Soruları

“KIRSAL ALANDA YARI GÖÇER ÇİNGENELERDE TOPLUMSAL CİNSİYET
ROLLERİ VE İKTİDAR İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ: BOLU TAŞKESTİ ÖRNEĞİ”
ARAŞTIRMASI

Demografik Sorular

1. Kaç yaşındasınız?
2. Doğum yeriniz neresidir? Kaç yıldır Bolu da yaşıyorsunuz?
3. Ailenizde veya eşinizin ailesinde Bolu’ya göçle gelen var mı?
4. Eğitim durumunuz nedir?
5. Mesleğiniz nedir? (Hangi iş dallarında çalıştınız?)
6. Medeni durumunuz nedir?
7. Çocuğunuz var mı? Kaç tane? (varsa)
8. Kaç yaşında evlendiniz? İlk evliliğiniz mi?
9. Eşinizin işi nedir?
10. Eşinizin yaşı nedir?
11. Eşinizin eğitim durumu nedir?
12. Eşinizin aylık ortalama geliri ne kadardır?
13. Sizin aylık ortalama geliriniz ne kadardır?
14. Sosyal güvenlik durumunuz nedir?

Özel Alan Soruları

1. Eşinizle ev içi rol paylaşımınız nasıldır?
2. Kendinizi öncelikli olarak nasıl tanımlarsınız?
3. Ailenizle ilişkileriniz nasıldır?
4. Gün içerisinde el sanatları ile ilgili bir uğraşınız var mıdır?
5. Ev işleri herhangi bir nedenden dolayı yetişmediğinde herhangi bir tepki ile karşılaşıyor musunuz?
6. Ev içinde alınan kararlardan kim sorumludur?

Kamusal Alan Soruları

1. Hangi iş dallarında çalışmaktasınız?
2. Çalıştığınız yerlerin evinize uzaklığı ne kadardır?
3. Günlük ortalama kaç saat çalışıyorsunuz?
4. Yarı-göçer yaşam şeklinizden bahseder misiniz?
5. Çalıştığınız yerlerle olan ilişkilerinizde (Çalışma gününü belirleme, aktif çalışma, mal-alım satım, muhasebe tutma vs.) eşiniz ne kadar dâhil olabilir?
6. İşinizle ilgili aldığınız karar ve yapacaklarınızı kim belirlemektedir ve bunlardan siz mi sorumlusunuz?
7. Kadın olarak aktif iş yaşamınızda size sağladığı faydalar nelerdir?
8. (Çobanlık, hurdacılık, sepetçilik) çalışırken yaşadığınız zorluklardan bahseder misiniz?
9. Oturduğunuz mahalle veya aile içinde toplumsal baskı yaşadınız mı?

İktidar Analizi Soruları

1. Çalıştığınız süre içerisinde kazandığınız paraların yönetimini kim yapmaktadır?
2. Özel günlerin planlanması ve yönetimini kim tarafından ayarlanmaktadır?
3. Çocukların evliliği konusunda karar alma yetkisi kimdedir?
4. Eşiniz, harcadığınız paranın nasıl harcadığını bilmek ister mi?
5. Eşiniz, önemli parasal kararları sizinle konuşmadan alır mı?
6. Ev içi bütçeyi kim yönetir?

Ek 2: Etik Kurul Onayı

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu

İmran Demirtaş

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
 Sosyal Bilimler Enstitüsü
 Sosyoloji ABD

Sayın **İmran Demirtaş**,

“Kırsal Alanda Yarı Göçer Çingelerde Toplumsal Cinsiyet Roller ve İktidar İlişkilerinin Analizi: Bolu Taşkesti Örneği” adlı İnsan Araştırmaları Etik Kuruluna yapmış olduğunuz başvuru (Protokol NO. 2018/283) kurulumuzun 13.12.2018 tarihli ve 2018/10 toplantısında değerlendirilerek etik olarak uygun bulunmuştur/~~bulanmamıştır~~. Bilgilerinize sunarız.

Prof. Dr. Hamit COŞKUN (Başkan)

Prof. Dr. Mehmet ERYİĞİT (Üye)

Prof. Dr. Altay EREN (Üye)

Doç. Dr. H. Birol YALÇIN (Üye)

Doç. Dr. Seval ALKOY (Üye)

Doç. Dr. Abdullah DURAKOĞLU (Üye)

Av. Zühal Demirci (Üye)